

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

347.7

U-66

3477
U-69

ՀԱՐԱԲԱԵՈՅ ՕՐԻՆԱՅ

ԿԱՄ

ՈՒՂԵՑՈՅՑ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԻ

ԵՒ

ԱՄԷՆ ԱՆՀԱՏԻ

ԳՐԵՑ

ՓԱՍՏԱԲԱՆ

ԿԱՐԱՊԵՅ ՍՈՂԱԲԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԳ ԵՒ ՎԵՐՁԻՆ ՄԱՍ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳԸ Վ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Սուրբան Համաճ Փողոց, Թիւ 14

1904

347.7

U-55
պպ.
116

ՈՒՂԵՑՈՅՑ

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆԻ ԵՒ ԱՄԷՆ ԱՆՉԱՏԻ

340

1814-00

ԳՐԵՑ

Փ Ա Ս Ս Ա Ր Ա Վ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՕՒԱԻՐԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԳ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍ

معارف نظارت جلیله سنک و مطبوعات داخلیه مدیریت علیه سنک ۵۷۶
نومرولی رحصتیله طبع اولمشدر

Կ. ՊՈՂԻՍ

Տ Պ Ա Գ Ր Վ Ս Ի Ն Ա Ս Ե Ա Ն

Սուրբան Համամ Փողոց, Թիւ 14

1904

14591

Handwritten signature in purple ink.

01 AUG 2013

17453

38.157

01 MAR 2010

(Գևահասակի Ա. Մասի առթիւ)

ՊԱՏՐԱՐՔԱՐԱՆ ՀԱՅՈՅ

Համար 13417

Կոստանդնուպոլիս, 23 Մարտ 1903

ՄԵԾԱՊԱՏԻԻ ԿԱՐԱՊԵՏ ԷՖ. ՍՕԼԱԽԵԱՆ
ՓԱՍՏԱՐԱՆ

Մեծարգոյ Սիրելի,

«Վաճառականի մը Ռդեցոյցը» ստացայ :
Գեղեցիկ եւ օգտակար է աշխատութեանդ նպասակը,
եւ բառական պարզ եւ յսակ կազմութիւնն ու
բացատրութիւնները : Մեր առեւտրական դատակարգը,
մանաւանդ անոնք որ օտար շեղումով եղած
գիրքերէն չեն կրնար օգտուիլ, պէտք է երախտագէտ
ըլլան Ձեր աշխատութեան եւ գրասենեակէն
անպակաս ընեն այդ Ռդեցոյցը :

Կը մաղթեմ որ շարունակութիւնն ալ շուտով
ըլլա՞նք : Ողջունիւ սիրոյ եւ օրհնութեամբ
աղօթարար

Պ. Կ. Պ. ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՕՐՄԱՆԵԱՆ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

(Ա. Մասին ստբիւ)

Ասեակ մը ի վեր այնչափ վարժուած եւի գորոցական
սուս դասագրքերու հրատարակութիւններ ծեսնելու որ շատ
հաճելի սպասողութիւն մը կը զգանք, երբ առիթ կ'ունեն-
նենանք ողջունելու ուսանողներէ սարքեր դասակարգելու
գործածութեան յաւիտեայ երկասիրութեան մը յոյս ծեսնելը:

Այս կարգին և Փաստաբան Կարապետ ԿՔ. Սօրսիտեանի
այս հրատարակութիւնը՝ Վանառականի մը Ռդեցոյցը, որ
իմչպիսի անունէն ալ յայտնի է, գիտաւորաբար վանառա-
կան դասակարգին ուղղուած է, դասակարգ մը՝ որ միշտ
կարելո՞ր ու պատշաճոր մէկ մասը կարգուած է մեր հաս-
տակութեան՝ քէ՛ Օսմ. երկիրներու մէջ եւ քէ՛ աշխարհի
նուէ կողմը որ Հայ գտնուած է:

Բայց Վանառականի մը Ռդեցոյցը՝ անունէն ճարձուի
օր հեղինակը նպատակ ունեցած ըրայ ինչի իսկ վանառա-
կանութեան գիտութիւնը սորվեցնել, որ իր մասնագիտու-
թենէն դուրս է եւ մանաւանդ այնպիսի համեմատ հաստի
մը սահմաններուն մէջ անփոփոխելի ուսում մը չի: Վա-
նառականներու ուղեցոյց ըրպէս սահմանուած այդ գիրքը,
ասիկա աւելի կարելո՞ր եւ անհրաժեշտ բաներ կը սորվեցնէ
յոսակ, պարզ եւ ամենուն հասկնալի ոճով ու շեղումով:
Իր փաստաբանական արուեստին հաւատարիմ՝ Սօրսիտեան
ԿՔ. վանառականական Օրհնիներու ամենէն կարելո՞րները,
անհրաժեշտները ու գործածականները ձեռնահաստիկ ամ-

փոխած է այս հաստի՛ն մեջ, գոր իրեն ուղեցոյց բռնող վաճառական մը կասարեշապէս գիտակից կ'ըլլայ Օրեկի ալն ամեն տրամադրութեանց որոնք կիրառութիւն ունին վաճառականի մը բացած կամ իրեն դեմ բացուած դասի մը մէջ: Աւելորդ է ըսել թէ վաճառական մը ինչչոյս ուրիշ որեւէ անհաս, որչափ աւելի որոշակի գիտակ ըլլայ Օրեկի բոլոր այդ մանրամասնութիւններուն եւ ձեւակերպութիւններուն, որոնք ամբողջ գիտութիւն մը կը կազմեն, նոյնչափ վստահ կ'ըլլայ դասավարութեան ասէն, կ'ուզէ ինքը սխալ ըլլայ դասը իր մեկ իրաւունքը զանձեռն համար, կ'ուզէ ուրիշի մը կողմէ իր դեմ բացուած դասի մը մէջ ինչչոյս պաշտպանելու հարկին մէջ զտնօրի: Իրաւ, գլխաւորաբար փաստաբանի գործ է այդ, եւ խիստ հազուադէպ է տեսնել վաճառական մը որ իր դասը ինք անձամբ վարէ՝ փոխանակ փաստաբանի յանձնելու, բայց չէ՞ որ ինքն ալ գիտակցութիւն կ'ունենայ գործին դարձուածքներուն եւ Օրեկիին նրբութիւններուն որով կոյրզկուրայն հետեւած չ'ըլլար փաստաբանին ամեն խօսքերուն, որոնք որքան ալ անկեղծ եւ իրաւացի ըլլան, վերջապէս առանց գիտակից համոզման է որպիսի ընդունուին դասին տիրոջմէն, երբ ալ աղիւն բախանցած ըլլայ Օրեկիներու ոգոյն ու կազմութեանը: Օրիկանկի համար, ո՞չ ապաքէն ա՛յն մարդը առանց խաբուելու եւ աւելի շահաւոր կերպով շինած կ'ըլլայ իր տունը, որ ձարարապետութեան կը հասկնայ եւ բոլորովին կուրաբար չի վստահիր ձարարապետին որուն կը յանձնէ իր սակ շինութիւնը: Այսպէս չէ՞ նաեւ միթէ ամեն արուեստներու մասին ալ:

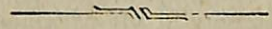
Բայց ամենեւն աւելի անհրաժեշտ է այս պայմանը անտեսարան դասավարութեանց մէջ, որոնք շատ անգամ մահու կենաց խնդիր մը կը դառնան երթակներուն համար:

Եւ երբեմն առնուած սխալ քայլ մը կամ Օրեկի անգիտակցութեան ծնունդ առնող վարակում մը կործանում առաջ կը բերէ, ուսկից վերականգնիչ այդչա անհնար կ'ըլլայ:

Արդ, Վաճառականի մը Ուղեցոյցը այս բանկազին ծառայութիւնն է որ կը մատուցակէ բոլոր վաճառականներուն մասնաւորապէս եւ ամեն անհասի ընդհանրապէս:

Այս կարեւոր երկը կուզայ շրացնել խիստ զգալի պակաս մը մեր գրեկական արարութեանց մէջ: Կ'արժէ որ ամեն անհաս, ըլլայ վաճառական կամ ո՞չ, օրիկան մը ունենայ իր ձեռքը:

Մ. ՆԱԹԱՆԵԱՆ

Մարդոց օժտուած անհաւասար ձիւրքերն ու կազմութիւնները եւ անոնց ապրուստի բազմակողմանի պէտքերը՝ ստիպած են մարդը իրարու հետ փոխադարձ կապակցութեամբ եւ հաւաքաբար ապրիլ. այս հաւաքական ընկերականութեան մեջ ապրող իւրաքանչիւր անհասը մարդկութեան հսկայ մեքենան դարձնող նուազ կամ առաւել պատշտներով որակուած մի անդամն է. որոյ իւրաքանչիւրը իրարու հանդէպ իրենց յարաբերական պատե՛հ ու իրաւունքներն ունին :

Մարդոց հանճարը՝ փոխադարձութեան սոյն կապը տեսնելով չէր կրնար ձգել որ սոյն ամենի ընկերականութիւնը սոսկ բնական թելադրութիւններով կ'առաւարուէր. եւ իւրաքանչիւր անհաս իր կամքին մեջ ազատ ու անջատ վարուէր, վասնզի բնութիւնը թելադրիչ ու մարդուն կամքն ալ բնահան ըլլալու պատհառաւ անկանոնութիւն պիտի տրէր ու մարդ իր գոյութիւնը ուրիշի կորուստի մեջ պիտի փնտռէր. որով կեանքի, ինչքի, ու պատշտ ապահովութիւնը պիտի ջնջուէր. աշխատութիւնը պիտի յետախուսէր, բնական կազմակերպութիւնը պիտի քայքայէր. անուրը ու զարգացումը պիտի իյնար, ու միով բանիւ ընկերականութեան կապը պիտի բեկանէր ու մարդկութիւնը անբանութեան պիտի մատնուէր : Այս պատհառաւ հանճարը Օրենքի մը պէտքն յղացաւ, Օրենք մը՝ իւրաքանչիւր

անհասի իրաւանց սահմանը որոշելու, Օրենք մը՝ աշխատութիւնը պատշտաւորիչ ընելու, Օրենք մը՝ մարդ դէպ ի գիտութիւն ու զարգացում առաջնորդելու :

Այս Օրենքը ոչ թէ միայն առիթ եղաւ ընկերականութիւնը զիրար յօդելու եւ զայն գործի եւ զարգացման ապարեզի մեջ դնելու, այլ եւ գիտակցութեան շաւիղ մը բացաւ մարդուն առջին դէպ ի իր հանգրուան՝ ցուցնելու թէ ուրիշ գոյացած է ինք եւ ուր պիտի յանգի ինք :

Ուրեմն Օրենքը իր ընդարձակ առումով, գիտութիւն մըն է մեզի սորվեցնող, թէ ի՞նչ է գործելուն նպատակը, վարուելուն եղանակը, եւ ապրելուն կերպը եւ վերջապէս ինչէ մարդկութեան պայմանը :

Հետեւապէս մարդ՝ ընկերականութեան թէ որ դասակարգին ալ որ պատկանի, իր գտնուած դրից համեմատ՝ պէտք է գիտնայ կեանքի գերբնական եւ դրական Օրենքներ եւ միտք առ այն ուղղէ իր ընթացքին նշանակէք. որպէս զի կարենայ փրկուիլ խղճի սանջանքներէ, ու նիւթական եւ բարոյական բազմաթիւ վնասներէ :

Մարդոց կրամ վնասուց պատհառներու վրայ յետախոյզ ակնարկ մը նետած պարագային՝ պիտի տեսնենք որ, եթէ անոնց մեկ մասը բնական արկածներու հետեւանքներէ բղխած է, եւ եթէ մեկ մասն ալ գործողին այդ գործի մեջ ունեցած անհրամաւորութենէն ծագած է, սակայն անդին ամենէն կարելու մասը Օրենք չը գիտնալու յոռի հետեւանքներէ բղխած է. հետեւանք մը որ աւելի կսկծեցուցիչ է քան այն բնական հետեւանքներ, որոնք հազուադէպ պարագաներու մեջ եւ եթ կը պատահին, իսկ անիկայ մեր ամենօրեայ գործառնութեանց մեջ յանախաղէպ կրկնուելուն պատհառաւ, աւելի արեւտաբեր է եւ զոր կոչուած է զմեզ մեր ընդ-

գրեալ զսպարեզի մեջ մեզի միտ կամ դեպ ի ետ քաշելու եւ կամ մեր քեռնն բռնելով մեզի դեպ ի վնաս աւելի վազ մը սալու :

Բնական արկածներու առջեւ, մարդկային միտքը քեպեսեւ անբաւական է պատուար մը քաշել . բայց անբնական վնասներու առջեւ կարող է բռն մը սնկել, պայմանաւ որ նախապէս գիտակ ըլլայ թէ որպիսի շարժանիքներէ կրնայ զայ վնասը, այդ ալ իր գործի Օրենքը գիտնալով եւ եթ կրնայ ըլլալ :

Գործնական հրապարակի մեջ քեպեսեւ ամենեւն աւելի ուղղամտութիւն եւ փոխադարձ վստահութիւն պէտք է . բայց միթէ մարդուն առջեւ ելնողներէն ամենեւն ալ ուղղամտներ եւ վստահելիներ կ'ըլլան : Եւ երբ ուղղամտք մը հանդեպ անուղղամտ մը ելլէ, այն պարագային ինչ պիտի ընէ ուղղամտը . ո՛չ ապառնի իր յափրօտակում իրաւունքը ձեռք բերելու համար Օրենքի պատշաճութեան պիտի դիմէ եւ եթէ ձգէ որ ամեն ոք անուղղութեամբ կայտեն իր շահերը . արդ այլեւս ի՞նչ ինչպէս պիտի կարենայ իր ուղղամտութիւնը պահել ուրիշ մը հանդեպ, անա պարագայ մը որ Օրենք գիտնալու պէտքը զգալի կը դարձնէ մեզ, թէ ըլլայ մեր ուղղամտութեան գոյութիւնը պահպանելու պարագային առթիւ, եւ թէ ըլլայ մեր շահը պատշաճութեամբ գործին մեջ : Առեւտուրի մեջ բնական է որ, ոչ ոք կուզէ խաբուիլ, բայց իսկապէս չը խաբուելու համար միայն փափաքը բաւական չէ, այլ պէտք է որ մտքն գիտակ ըլլայ իր գնած ապրանքի եւ կամ շինել տուած գործին իսկական արժեքին, որպէս զի անոր համեմատ վարուի . ապա թէ ոչ այդ վստահութիւնը կատարեալ չի կրնար ըլլալ . գործի մարդ մը փաստաբանի մը դաս կը

յանձնէ . փաստաբանը քերեւս զայն կորսնցնէ, դաս յանձնողը այդ առթիւ փաստաբանին վրայ կրնայ կասկածիլ . մինչդեռ փաստաբան կատարեալ ուղղամտութեամբ պատշաճութեամբ է այդ դասը . բայց դասին տերը երբ Օրենքի հետեւիներ չունի, միտք ինքզինք իրաւանց տեր երեւակայելով այդ կորուստը կը վերագրէ կամ փաստաբանի անկարողութեան եւ կամ անոր անուղղամտութեան . փաստաբան որչափ նկրտի զայն համոզել, բայց թիւր եղած պիտի ըլլայ այդ վստահութիւն զի անգիտաբար է, այլ կատարեալ վստահութիւն այն պարագային մեջ կը գոյանայ, երբ գործին տերն ալ քիչ թէ շատ գիտակ ըլլայ այդ գործին օրինաց :

Այս բանով չենք ուզեր ըսել թէ ամեն անհաս մասնագետ մը չափ պէտք է օրենսգետ ըլլայ, բայց գիրքիս պարունակութեանց չափ Օրենքներ անհրաժեշտ է որ գիտնայ, բժիշկ գտնուած պարագային մարդ մի՞թէ պատուար չէ իր կեանքի առողջապահական պայմանները գիտնալ . բժիշկը իր տեղն ունի, առողջապահութիւնը իր տեղ :

Յայտնի է որ փաստաբան մը ամեն գործի մեջ չի կրնար գործիտրոջ ականջին փակչած մեկնոր մը ըլլալ, այլ իր գծած ուղղութիւնը անոր ամենօրեայ գործոց մեջ իբրեւ ուղեցոյց կրնայ ծառայել :

Թեպէտէ շնորհիւ Վ.Ե.Շ. ՍՈՒԼԹԱՆ ԱՊՏԻԻԼ ՀԱՄԻՏ Բ. ԽԱՆ ՂԱԶԻ ԿԱՅՍԵՐ, Օրենքը ժողովրդեան դիւրամասշտի ըլլալու համար պէտք է եղած միջոցները չէ խնայուած, բայց Օրենքը գլխաւորապէս օտար լեզուով ըլլալուն պատճառաւ՝ մենք ոք ի վիճակի չէ զայն հասկնալու, եւ կամ թէ ի վիճակի եղած պարագային՝ այդ ընդարձակածաւալ հաստիներէն իր պահանջած Օրենքը գտնել եւ իր գործին պատշաճութեամբ մեջ խիստ դժուար

րուքիւն կը կրէ. իսկ մեկ մեր պատօսնի բերմամբ եւ փորձով տեսնելով քէ անոնցմէ ո՛ր կէտերը ամեհօրեայ գործառնութեան պէտք են, զանոնք իրենց բնական խոտորութեան ձեւին մեջ տառելով. եւ առանց անոնց իմաստին մեջ փոփոխութիւն մը ներմուծելու, ջանացիմք հրահանգի մը ձեւով ինչ ծաւալի մեջ շատ բան պարկեցնելու նպատակաւ սոյն Ուղեցոյցիս երկրորդ մասը պատրաստելով յարգոյ հասարակութեան ընծայել:

Ուղեցոյցիս Ա. մասին քեպէտեւ «Վանառականի մը Ուղեցոյց» անունը տուած եմ, սակայն անոր կարելոր մասը միայն վանառականութեան կը վերաբերի. իսկ մնացեալ մասը ամեն դասակարգի յատուկ է. որուն զտած ընդունելութենէն բազալերեալ, այս անգամ Բ. մասը բոլորովին ընդհանուրի վերածեցի, իր մեջ ամփոփելով Օսմ. Օրինաց ընդհանուր համառօտութիւնը. որով մարդ մը այս երկու օրինակը ունենալով՝ ունեցած կ'ըլլայ ամբողջ Օրինաց հաւաքածոյ մը:

Կ. ՍՕԼԱՍԵԱՆ

Վ. Ա. ՃՍ. Ռ. Ա. ԿԱՆԵԻ ՄԸ

Ո Ի Ղ Ե Յ Ո Յ Յ Ը

Զ.

Հ Ո Ղ Ա Յ Ի Ն Գ Ո Ր Ծ Ե Ր

(Արագի մեսէրէսի)

Օսմ. Երկրի հողերը հինգ կարգի կը բաժնուին. Ա. Հասարակութեան բացարձակ տէր եղած միլի հողեր (արագիի մեմիլեք): Բ. Պետական հողեր (արագիի էմիրիեք): Գ. Բարեպաշտական հաստատութեանց վերապատկան հողեր (արագիի մեվգուֆեք): Դ. Հասարակութեան պէտքին համար ձգուած տեղեր (արագիի մեքրուլեք): Ե. Խոպան եւ անմշակ հողեր (արագիի մեվաք):

Ա. Հասարակութեան տէր եղած գեախնները (արագիի մեմիլեք) այն հողերն են, որոնց տէրերը՝ զուտ միլի մը պէս, ուղած չէնք կը շինեն, ուղած մարդուն կը ծախեն ու կը նուիրեն, եւ ուղած օրինաւոր բանը կրնան ընել անոր վրայ, եւ յետ մահուան չարժական ապրանքներու օրինօք, ժառանգորդներու վրայ կը բաժնուի: Այս կերպ արտերը չորս տեսակ են. Ա. Գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ գտնուած, եւ շինութիւններէ զուրս ձայն մը համնելու չափ հեռաւորութեամբ (քեքեմեի սեքեմե) եղող շրջակայ արտերը, (որոնք ըստ տեղական սովորութեան գափու քարլասի կ'ըս-

ուին) : Բ. Ի հնուն մն պետական հողերէն զատուելով իբրեւ միլիք, անհասնելու տրուած հողերը : Գ. Տասանորդական տուրքի կապուած արտերը (արագիի հօեիւրիեք) : Դ. Հարկատու արտեր (արագիի խարանիեք) :

Բ. Պետական հողերը (արագիի կմիրիեք) անոնք են՝ որոնց կալուածական իրաւունքը (րեֆէկսի զաքի) Տէրութեան կը պատկանի, բայց գործածութիւնը ժողովրդեան ձգուած է :

Գ. Բարեպաշտական հաստատութեանց վերապատկան հողերը (արագիի մեկզուքե) անոնք են . Ա) Որոնք նախապէս միլիք եղած են՝ բայց վերջէն անհատի մը կողմանէ չժախուելու պայմանաւ, բարեպաշտական հաստատութեան մը նուիրուած է, իսկ գործածութեան իրանունքը հասարակութեան ձգուած է : (Հասարակութիւնը այս գործածութեան փոխարէն իբր վարձք, տարեկան իճարեք անունով տուրք մը կը վճարէ՝ պատկանած վարքիին) : Բ) Կառավարութեան պետական գետիններէն մաս մը զատուելով ո եւ է բարեպաշտական հաստատութեան մը նուիրուած գետիններ են, որոնք հասարակութիւն կ'առնէ կը ծախէ, կը մշակէ եւ արդիւնքը կը ստանայ, եւ վարձու կուտայ վարձքը կ'առնէ . յետ մահուան իր ժառանգորդներուն կը մնայ, իսկ եթէ ժառանգորդ չունենայ մահիլ կ'ըլլայ :

Դ. Հասարակաց տեղեր (արագիի մեքրուքե) անոնք են, որոնք ընդհանուր ժողովրդեան հաւասարապէս գործածելու համար ձգուած են, զոր օրինակ ճամբաներ, հրապարակային տեղեր, վաճառատեղիներ (բազար վեքանայիւր մահայլիի), արօտատեղիներ, անտառներ եւ ասոնց նման տեղերը :

Ե. Խոպան գետիններ (արագիի մեկվաք) գիւղերէ առաւել մէկ ժամ հեռաւորութենէ անդին գտնուած

անմշակ տեղերը եւ ոչոքի տիրապետութեան ներքեւ գտնուած լեռներ, բլուրներ, ապառաժներ, եւայլ գետիններն են :

Անհատներու պատկանած մարգագետիններու (չալիւր) խոտերը, ինչպէս նաեւ արտ մը հանգստանալու համար անմշակ ձգուած միջոցին՝ բուսած ինքնարոյս խոտերը իրենց տիրոջ կը պատկանի :

Արտի մը բաժնետէրերէն մէկը եթէ ուզէ արտը բաժնել, Հողային գործոց պաշտօնէութեան (արագի մեմուրիքե) պէտք է զիմէ . պաշտօնեան կը նայի, եթէ արտը մեծ է եւ քանի մը մասի բաժնուած պարագային անոնց իւրաքանչիւր մասը դարձեալ գործածելի կրնայ ըլլալ, զայն կը բաժնէ . իսկ եթէ ո՛չ, կը ձգէ որ ըստ առաջնոյն գործածեն :

Առանց հողային պաշտօնէի ներկայութեան՝ անհատներու մէջ բաժնուած բաժանումները անվաւեր են :

Մէկը եթէ ուրիշի արտը տասը տարի առանց վէճի տիրապետէ (պիլա ցիլա քասարուքե քսքրուքե) անոր տէր կ'ըլլայ (հագքը գարար գազանք) : Բայց եթէ այդ տասը տարուան մէջ դատավարութիւն տեղի ունեցեր է եւ կամ տէրը անչափահաս (սաղիւր), խենթ (մեքնուքե), ցնորած (մաքուքե) մէկն է, այն ատին տաս տարիէն աւելի ալ անցնի, տէր չի կրնար ըլլալ :

Կառավարութեան կողմանէ գաղթականութիւն հաստատուած գետիններու մասին՝ մինչ երկու տարի առարկութիւն մը լսելի կ'ըլլայ, անկէ վերջ ալ եւս լսելի չըլլար :

Գրաւուած գետին մը երբ դատավարութեամբ ետ առնուի, գրաւուած ժամանակի մէջ գործածուած ըլլալուն համար, գրաւող անձէն վարձք չի կրնար պահանջուիլ :

Յանիրաւի գրաւուած արտ մը դատաւարութեամբ ետ առնուած միջոցին, եթէ ցանուած է եւ ցանքն ալ բաւական բարձրացած է, արտին բուն տէրը կրնայ զայն ջնջել տալ (գալլ ետեպիլիւր) : Իսկ եթէ դեռ բուսած չէ, կրնայ հունտին միայն արժէքը վճարելով ցանքը իւրացնել :

Վարձու տրուած արտ մը՝ վարձկալը ենթադրենք՝ թէ տաս տարիէն աւելի ալ մշակած ըլլայ, անոր տէր չի կրնար ըլլալ :

Արտի մը տէր՝ առանց արագի մեմուրէն արտօնութիւն ստանալու, իր արտին վրայ ծառ, տունկ եւ որթատունկ չի կրնար անկել, եւ շէնք ալ չի կրնար շինել. եթէ անկէ կամ շինէ՝ մինչ երեք տարի, յիշեալ պաշտօնէութիւնը՝ կրնայ զայն արմատախիլ ընել տալ. բայց երեք տարիէն վերջ՝ այլ եւս չի կրնար : Արտի մը վրայ անկուած ծառերը, տունկերը եւ խաղողի թուփերը պաշտօնէի արտօնութեամբ ըլլայ թէ ո՛չ, արտին ենթակայ չեն ըլլար, այլ տիրոջ ստացուածքը (միլի) կ'ըլլան :

Սակայն ինքնարոյս ծառերը արտին ենթակայ են :

Առանց հողային պաշտօնէի (արագի մեմուրի) արտօնութեան՝ ոչ ոք իր արտին վրայ բնակութեան համար շէնք չի կրնար շինել, սակայն արտի եւ կենդանիներու յատուկ ախոռ, յարդանոց եւ ասոր նման շէնք մը կրնայ շինել :

Արտի մը վրայ թաղ մը հաստատելու համար՝ անպատճառ կայսերական բարձ. Հրաման (Իրասի Սեցիլեի) պէտք է ստանալ :

* * *

ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՐՏԵՐՈՒ ԾԱԽՈՒՄԸ

(Արագիի էմիբիէից Գերագի)

Հողի մը տէր՝ իր հողը արագի մեմուրի արտօնութեամբ թէ ըլլայ փոխարինութեամբ (պեքէլ իլի) եւ թէ ըլլայ առանց փոխարինութեան (մեմուրե) իր ուզած մարդուն կրնայ ծախել : Բայց առանց պաշտօնէի արտօնութեան տեղի ունեցած առուծախը վաւերական չ'ըլլար :

Նոյնպէս արտերու իրարու հետ եղած փոխանակութիւնը՝ (միւպասիլե) առանց պաշտօնէի արտօնութեան անվաւեր է :

Մարդ մը իր արտը ձրիապէս (մեմուրե) ծախելէն վերջ՝ այլ եւս զին պահանջելու իրաւունք չունենար. ինչպէս նաեւ ետ չի կրնար պահանջել :

Բայց եթէ զին մը որոշելով ծախած է, բայց վերջէն արժէքը ստացած չէ, այն պարագային կրնայ արժէքը պահանջել :

Բաժնընկերով խառն եղած գետինի մը տէր՝ (հիսեի օայլեիլի) առանց իր ընկերի հաւանութեան՝ իր բաժինը ուրիշի չի կրնար ծախել : Եթէ ծախած է, իր բաժնընկեր մինչ նիւզ տարի նոյն գետինին արժէքը վճարելով՝ գնողէն կրնայ ետ առնել. սակայն եթէ ժամանակին իրեն առաջարկած է, բայց նա մերժած է գնել, այն ատեն այլ եւս պահանջելու իրաւունք չունենար :

Գետինի մը՝ մէկ քանի անհաւասար բաժնընկերներ եղած ատեն, անոնցմէ մէկը եթէ իր բաժինը ծախէ, միւս ընկերներ ոչ թէ բաժնի համեմատութեամբ, այլ անձի հաւասարութեամբ կրնան գնել :

Գետնի վրայի ծառերը եւ տունկերը ուրիշի մը եւ գետինը ուրիշ մէկու մը պատկանած միջոցին, գետնի

տէր առանց ծառերու եւ տունկի տիրոջ հաւանութիւնս ստանալու, իր գետինը չի կրնար ուրիշի մը ծախել, եթէ ծախէ, ծառերու տէր՝ մինչ 10 տարի կրնայ արժէքը վճարելով գետինը յետս կոչել:

Գիւղի մը սահմանի մէջ գտնուած գետին մը՝ օտար գիւղացիին մը ծախուած ատեն, եթէ նոյն արտի պատկանած գիւղէն արտի կարօտ մէկն ելլէ եւ այն արտը գնել ուղէ, անոր կը տրուի, միւս գիւղացիին չի տրուիր. իսկ եթէ ծախուած է, մինչ մէկ տարի կրնայ յետս կոչուիլ:

Գետինները ընդհանրապէս սահման յիշելով կը ծախուին, եթէ սահմանի հետ չափն ալ յիշուած է եւ ի վերջոյ սահմանին համապատասխանէ, բայց չափին չի համապատասխանէ, այս չափին կարեւորութիւն չըլլալով առուծախսը չի կրնար ջնջուիլ:

Անչափահասներու (սաղիւր), խենթերու (մեհնուն) եւ ցնորածներու (մաքուն) հողերը չի կրնար ծախուիլ. սակայն անոնց ի նպաստ խնամակալներու միջոցաւ հողեր կրնայ գնուիլ:

Անչափահասներու հողերը թէ իրենց ապրուստին համար եւ թէ հանգուցեալէն մնացած պարտքին համար չի կրնար ծախուիլ. եթէ իրենց խնամակալները ծախած են, այս առուծախսը անվաւեր ըլլալով, որք՝ չափահասութեան տարիքին (15 տարիք) հասնելէն մինչ տաս տարի, կրնայ զայն յետս կոչել:

Բայց եթէ որբին եւ կամ խենթին ժառանգութիւն մնացած արտերու վրայ ծառ, տունկ եւ որթատունկ կայ, իրենց խնամակալներու միջոցաւ ծառեր եւ տունկեր կրնան ծախուիլ եւ ծառերուն հետեւելով արտն ալ կրնայ ծախուիլ:

* * *

ԱՐՏԵՐՈՒ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆ

(Արագիի Էմիրիէնին ճեղատի)

Պետական (արագիի Էմիրիէն) եւ վագրֆ հողերէն (արագիի մեկգունք) մէկուն տէրը եթէ մեռնի, իրեն վրայ գտնուած հողերը մանչ եւ աղջիկ զաւակներուն հաւասար կը մնայ: Բ. Եթէ յիշեալներ չկան, հանգուցելոյն մանչ եւ աղջիկ թոռներուն կը մնայ հաւասարապէս: Գ. Եթէ յիշեալ ժառանգներ ալ չկան, հօր եւ մօր կը մնայ հաւասարապէս: Դ. Եթէ անոնք ալ չկան, հօրէ մէկ եղբարց կը մնայ: Ե. Եթէ անոնք ալ չկան հօրէ մէկ քոյրերուն կը մնայ: Զ. Եթէ անոնք ալ չկան, մօրէ մէկ քոյրերուն կը մնայ: Ը. Եթէ անոնք ալ չկան, էրիկէն կնոջ եւ կնոջմէն էրկան կը մնայ. վերոյ յիշեալ ժառանգորդներէն առաջին կարգ ողջ եղած միջոցին երկրորդ կարգ, երկրորդ կարգ ողջ եղած միջոցին երրորդ կարգ եւ այսպէս յաջորդաբար ժառանգութիւն չեն կրնար ընդունիլ:

Ժառանգորդներէն մէկը եթէ անյայտ եղած է, անոր բաժինը իւր ժառանգորդներուն կը տրուի. եւ եթէ մինչ երեք տարի ինքը երեւան ելլէ ետ կրնայ պահանջել:

* * *

ԱՆԺԱՌԱՆԳ ՀՈՂԵՐԸ

(Արագիի Էմիրիէնին մահիւլարը)

Անժառանգ մեռնողի մը հողը Բարձ. Կառավարութիւն արժած գինով՝ նախ այդ արտի վրայ չէնք կամ ծառատունկ ունեցողին (հազար բափու սահրպինե) կ'ա-

ուշարկէ գնել: Երկրորդ այդ արտին հետ կապակցեալ առնչութիւն ունեցողին (խալիդէ) կ'առաջարկէ: Երրորդ գիւղի ժողովուրդէն արտի կարօտութիւն ունեցողին կ'առաջարկէ: Չորրորդ ղինուորական ծառայութիւններէ վերադարցողներուն կ'առաջարկէ: Հինգերորդ եթէ վերոյիշեալ առաւելութեան իրաւունք ունեցող անձերէ եւ ոչ մին չըլլայ եւ կամ թէ չուզէ գնել, մահլիւլ կ'ըլլայ եւ այն ատեն աճուրդի հանուելով ուզողներուն կը ծախէ:

Հողի մը տէր՝ առանց բանաւոր պատճառի մը, երբ երեք տարի արտը չը ցանէ եւ չըմշակէ, անոր տիրապետութեան իրաւունքէ կը զրկուի, եւ կառավարութիւն զայն անոր ձեռքէն առնելով՝ ուրիշներուն կը ծախէ. բացառութիւն ըլլալով՝ եթէ արտին տէրը անչափահաս (սաղիբ), խենթ (մեհնուն) եւ ցնորած (մաքուն) է, խնամակալ ունենան թէ ո՛չ, եւ կամ թէ արտը ջուր կոխած է եւ կամ թէ արտը տկարոյժ ըլլալուն պատճառաւ աւելի երկար ատեն հանգչեցնել պէտք ըլլայ, այն ատեն արտին տէր՝ տիրապետութենէ չի զրկուիր:

Հեռու երկիր գտնուող հողատէր մը՝ եթէ իր արտը մէկու մը չյանձնէ որ մշակէ, մինչ երեք տարի տիրապետութենէ կը զրկուի:

Պետական հողերու վրայ շինուած ջաղացք, փտոռ, գոմ եւ այլ շէնքեր փլչելէն եւ կամ թէ անոնց վրայ անկուած ծառատունկներ չորնալէն եւ հետքերնին ջընջուելէն յետոյ, հողին տէր եթէ կրկին չը շինէ եւ կամ ծառ չը տնկէ, տիրապետութենէ կը զրկուի. բացառութիւն ըլլալով՝ եթէ այս գետիններ ժառանգութենէ մընացած են եւ ժառանգորդներ գետնին տուրքը չարունակ վճարած են, ցմիշտ անոր տէր կը մնան:

Ինչպէս նաեւ մարգագետիններու եւ արօտատեղի-

ներու տէրեր՝ եթէ մինչ երեք տարի չը տիրապետեն, ալ եւս տիրապետութիւն չեն կրնար ընել:

*
*

ՀԱՍՍԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԶԳՈՒՍԾ ՀՈՂԵՐ

(Սահմանադրութիւն)

Ժամանակաւ գիւղի մը եւ կամ քաղաքի մը ժողովրդեան պէտքին համար յատկացած անտառ մը, անոնց կը պատկանի, միայն այն ժողովուրդը կրնայ անկէ օգտուիլ:

Հասարակութեան յատկացած ճամբաներու վրայ՝ ո՛չ ոք չէնք շինելու եւ ծառ տնկելու իրաւունք չունի:

Սկիզբէն ի վեր գիւղերու համար յատկացուած մակազատեղիները, արօտատեղիները, կալափեղիները, եւ այլ հրապարակները, եւ քաղաքի մէջ գտնուած հրապարակները (հասսէ) առեւտուրի տեղերը, դարձեալ անոնց պատկանելով, ոչ կ'առնուի, ոչ կը ծախուի եւ ոչ ալ մէկու մը կալուած կ'ըլլայ:

Գիւղի մը յատկացած արօտատեղիին մէջ՝ միայն այն գիւղի ոչխարներ կարածեն, ուրիշ գիւղի մը ոչխարները չեն կրնար արածեցուիլ:

Գիւղի մը արօտատեղիները, երբ հաղիւ թէ գիւղի կենդանիներուն կը բաւականանան, նոյն գիւղացիներէն ոմանք դուրսէն ստակով կամ առանց ստակի կենդանիներ չեն կրնար բերել արածեցնել:

*
*

ԽՈՊՍՆ ԳՆՏԻՆՆԵՐ

(Արագիի մէվար)

Խոպան հողերը՝ սկիզբէն ի վեր ո՛չ ոքի յատկացած եւ այսօր տակաւին անտէր մնացած գետիններ, ապառաժներ, լեռներ եւ սարերն են, որոնք հասարակութեան պատկանելով՝ ամէն ոք անխտիր կերպով անոր քարէն, փայտէն, խոտէն եւ ջուրէն կրնայ գործածել, եւ արագի մեմուրի արտօնութեամբ արտի վերածելով կրնայ իւրացնել:

* * *

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

Պետական գետիններու (արագիի եմիրիկ) մէկին մէջ գտնուած ուսէ տեսակ հանք մը, բոլորովին կառավարութեան կը պատկանի. գետնի տէր միայն արտին գինը պահանջելու իրաւունք ունի:

Խոպան գետիններու եւ հասարակութեան ձգուած տեղերու մէջ (արագիի մեքրուֆեք) գտնուած հանքերէն 1/3 պէյքիւլ մալին եւ մնացեալն ալ գտնողներուն կը պատկանի:

Միւք գետիններու մէջ գտնուած հանքերը՝ բացարձակապէս կալուածին տիրոջ կը պատկանի:

ՎԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԷ ԶՐԿՈՂ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Ով որ իր ազգականը սպաննէ, անկէ յաջորդելիք ժառանգութենէ կը զրկուի:

Իսլամի մը արտը ոչ իսլամ ժառանգորդաց, եւ ոչ իսլամի մը արտը իսլամ ժառանգորդաց չ'անցնիր (իմքիզալ էքմեզ), ինչպէս նաեւ նպաստաւոր գինով մը նորէն գնելու իրաւունք չեն ունենար (հազգը քափու դալեպ քեմեզլեք):

Օսմ. հպատակի մը արտը յետ մահուան, իրեն ոչ Օսմ. հպատակ ժառանգորդներուն չի մնար եւ փոխադարձաբար, ինչպէս նաեւ հազգը քափու չըլլար:

Առանց կայս. բարձր արտօնութիւնը ստանալու Օսմ. հպատակութիւն փոխողներու հողերը, յետ մահուան իրեն ոչ Օսմ. հպատակ ժառանգորդներուն չի մնար, մահիւլ կ'ըլլայ: Իսկ եթէ կայս. արտօնութեամբ հպատակութիւն փոխած է, իրեն ժառանգորդներուն կը մնայ. բայց պէտք է որ, անոր հպատակութեան մտած կառավարութիւնը Օսմ. երկրի մէջ հող գնելու իսքիւլաֆ եմլագի օրէնքը ընդունած ըլլայ:

Մէկ մը՝ իր հողը մինչ ցմահ գինք պահելու եւ խնամելու պայմանաւ (կոլիւննեքեքեքեքեքեք քեյիմ պեպլեմեք օարքը իլե), ուրիշի մը վրայ կրնայ դարձնել, բայց պէտք է որ այս պայմանը՝ կալուածագրի (սեքեք խագանի, քափու սեքեքի) մէջ գրուի. եթէ չը գրուի եւ այս առթիւ ապագային դատ ծագի, դատը անլսելի կ'ըլլայ: Եթէ հող առնող (մեքրուզուլեքի) ըստ պայմանին հող տուողը (Ֆարիլ) պահէ եւ խնամէ, վերջէն հող տուողը իւր պայմանը դրժելով ետ չը կրնար կոչել. իսկ եթէ ըստ պայմանին չը խնամէ, կրնայ յետս կոչել: Եթէ գետին ընդունող մեռնի խնդիրը ժառանգորդներուն կ'անցնի, եւ եթէ գետին տուողը մեռնի, այն գետինը բացարձակապէս պահող եւ խնամողին կը մնայ:

Մեռնողին հողերը իր պարտքին համար չը ծախուի, պահանջատէրեր անոր ուրիշ կալուած կամ ապրանքներուն կրնան դիմել. բայց ի կենդանութեան եղող պարտապանի մը պէտքէն աւելի եղած հողերը պարտքի փոխարէն կը ծախուին:

* * *

ԳՐԱՒ

ԳՐԱՒ, (պէյ իւլ վեֆա) . — Հողի մը տէր փոխառ-
նութիւն ընելու պէտք զգացած միջոցին, կրնայ յետս
կոչելի վաճառումով (պէյ իւլ վեֆա սուրեթի), իւր
հողը մէկու մը վրայ դարձնել եւ անկէ ստակ փոխ
առնել :

Պէյ իւլ վեֆա կերպով գրաւ տրուած հողի մը
տէրը՝ եթէ օրին իր պարտքը չը վճարէ, պահանջատէրը
իրաւունք ունի ի Պոլիս Տեֆթերխազանի եւ ի գաւառս
Թափուի տնօրէնութեան գիմել եւ զայն աճուրդի հա-
նելով ծախել տալ :

Պէյ իւլ վեֆա կերպով գրաւ գրուած հողի մը տէր
երբ մեռնի, հողը իր ժառանգորդաց կը մնայ, բայց ա-
նոնք մինչեւ որ հանգուցելոյն պարտքերը չը վճարեն,
հողին տէր չեն կրնար ըլլալ . եթէ ժառանգորդներ չըլ-
լան մահլիւլաք զայն կը ծախէ եւ պարտքը վճարելէն
վերջ մնացեալն կը իւրացնէ,

Պետական (արագիի եմիրիեէ) եւ վագրֆ հողերու
առուծախին մէջ՝ եթէ առնող եւ ծախողին մէջ գնի եւ
այլ մասին չափազանց խարէութիւն (քաղրիւ վե դապն
Ֆանիտ) տեղի ունեցեր է, խարուող անձը՝ կրնայ դա-
տարան գիմել եւ յետ հաստատութեան սոյն առուծախը
ջնջել :

Պետական եւ վագրֆի վերապատկան հողերէն մէ-
կին տէրը, իւր մահամերձ հիւանդութեան մէջ (մարագ
մեվթիսէ), իւր հողը պաշտօնէից ներկայութեան կրնայ
ուրիշին ծախել :

Սկիզբէն ի վեր վանքի մը (մանասքը) յատկացած
եւ կառավարութեան արձանագրութեանց մէջ վանքի

կալուած անուսով արձանագրուած գետինները ուրիշի
չեն կրնար ծախուիլ :

Արտերու վրայ բերք գտնուած մոջոցին, անոր մօ-
տեր կենդանի արածեցնելը արգելուած է . հակառակ
վարուող եթէ բերքի տիրոջ վնաս մը հասցնէ, այն
վնասը տուժելու պարտաւոր է . բայց բերք վերցուելէն
վերջ եթէ ժամանակներէ ի վեր հոն կենդանի արածե-
ցընել սովորութիւն եղած է, ըստ սովորութեան կրնայ
արածեցուիլ :

Արաի մը բերք թէ ուր տեղ որ ալ կալ (խարսան)
ըլլայ, անոր տասանորդը ցանուած գիւղի տասանորդ
գանձող պաշտօնէին կը պատկանի : Ինչպէս նաեւ ու-
րիշ տասանորդները :

Ով որ կառավարութեան արտօնութեամբ ծովէն
մաս մը տեղ լեցնէ, իր լեցուցած տեղը իրեն կը պատ-
կանի . բայց արտօնութիւն ստանալէն մինչ երեք տարի
եթէ չի լեցնէ, այն ատեն ուրիշին կը տրուի :

է

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ

ՎԵՐԱՊԱՏԿԱՆ ԿԱՆՈՒԱԾՆԵՐ

(Ազարաթը մէվգուժէ հագրնեսա)

ՎԱԳՔՑ, — Բարեպաշտական հաստատութիւն մը հիմնող մէկը (վագրիՑ), իւր հաստատութիւնը յարատեւ կանգուն պահելու համար հասոյթ մը ըլլալու նպատակաւ (միւսագաճաք վի միւսքեղըլլաք օլմագ իւզբէ), իւր այլ եւ այլ տեղ գտնուած սրբՑ միլէ կալուածները յանուն Աստուծոյ իւր շինած հաստատութեան անուան կը յատկացնէ (վագր ԿՏԿ), եւ անոնց վրայ տարեկան տուրք մը (իճարէ) կը սահմանէ, որպէս զի յաջորդաբար զայն տիրապետողները շարունակ վճարեն նոյն հաստատութեան, որով այդ կալուածի (զաքի, րէֆէպէսի) թէպէտեւ նոյն հաստատութեան կը պատկանի, բայց գործածութեան իրաւունքը՝ փողովրդեան կը վերաբերի, եւ զայն տիրապետող եւ գործածողները վարձուր տէրեր (միւսքեհիւրէն միւսքեսարըՑ) կը համարուին: Որոնք իրենց գործածութեան փոխարէն տարեկան իճարէ անուամբ տուրք մը կը վճարեն պատկանած վագրին, եւ իրենց ուղած պարագային այդ գործածութեան իրաւունքը թէ՛ զբամով եւ թէ՛ առանց զբամի ուրիշի կըրնան փոխանձօրէն ծախել (Ֆեւալ Էքմէֆ):

Բարեպաշտական հաստատութիւն մը հիմնող անձը՝ (վագրիՑ) նոյն հաստատութեան վերապատկան գործերը վարելու եւ հասոյթները մատակարարելու եւ վա-

րիչ մարմնոյ (միւսքեվիլի) եւայլ պաշտօնէից ընտրութեան, եւ նոյն հաստատութեան հասոյթ համարուող այլեւայլ կալուածներու առուծախսի եւ ժառանգութեան եւ այլ խնդիրներու մասին ինչ պայման (շարք) որ գրած է, անոր յաջորդներ անոր համեմատ վարուելու պարտաւոր են:

ՄԻԻԹԵՎԵԼԼԻ (վարիչ) այն պաշտօնէին կ'ըսուի, որ վագրին գործերը կը վարէ եւ անոնց մատակարարութեան կը հսկէ: Միւսքեվիլիութեան պաշտօնը նոյն հաստատութեան հիմնարկիչ (վագրիՑ) որ տոհմին որ յատկացուցած է, այն տոհմին կ'ընտրուի. իսկ եթէ այն տոհմին այլեւս ոչ արու եւ ոչ ալ էգ ժառանգորդներ չմնան եւ կամ եղածները անբաւական ըլլան այդ պաշտօն վարելու, այն ատեն էվգաֆի տեսչութեան կողմէ ուրիշ արժանաւորներ կ'ընտրուին:

ՃԱՊԻ (գանձիչ տրոյ) վագրի հաստատութեանց վերապատկան կալուածոց իճարէներ եւ այլ հասոյթները գանձող պաշտօնէին կ'ըսուի:

ՂԱԼԼԵ, ՄԻԻՍԹԵՂԼԼԱԹ. — Բարեպաշտական հաստատութեանց պատկանող արդիւնքներուն եւ հասոյթներուն կ'ըսուի:

ՄԻԻՍԷԴԱՑԱԹ. — Վագրի գետններու վրայ շինուած շէնքերուն կ'ըսուի:

ՖԵՐԱՂ, ՊԻՎՎԵՑԱ (յեսս կոչելի ծախում). — Մէկէ մը առնուած փոխառութեան փոխարէն իր վագրի կալուածը անոր քով գրաւ դնելուն կ'ըսուի:

ԳԱԹԻԷՆ ՖԵՐԱՂ (վնուական ծախում). — Մէկ մը իր վագրի կալուածը առանց սեւէ պայմանի վճուական կերպով մէկու մը ծախելուն կ'ըսուի:

ՄԵՃՃԱՆԷՆ ՖԵՐԱՂ (նուէր). — վագրի կալուածի բուն տիրապետութիւնը վագրին պատկանելով, զայն

տիրապետողի բացարձակ իրաւունք չըլլալուն պատճառաւ, զայն տիրապետող ուզած մարդուն նուէր (նիպէ) չը կրնար ընել: Այլ միայն իր գործածութեան իրաւունքը՝ առանց փոխարինութեան մը ուրիշի կրնայ ձգել ուրուն մեծնանեմ ֆեռալ կ'ըսուի:

ԻՍԹԻՊՏԱԼ (փոխանակում). — Վագրճի կալուած մը միւթէվէլլի արտօնութեամբ սրճ միլի կալուածի մը հետ փոխանակելուն կ'ըսուի:

ԷՎԳՅԱՅՆ ՄԱԶՊՈՒԹԷ. — Չանաղան միւթեվէլլիներու մահուամբ անոնց պաշտօնը մահիլի եղած եւ կամ ինչ ինչ պատճառներով գրաւուած վագրճիներ են, որոնց հսկողութիւնը եւ մատակարարութիւնը էվգամ նեգարէի կը պատկանի:

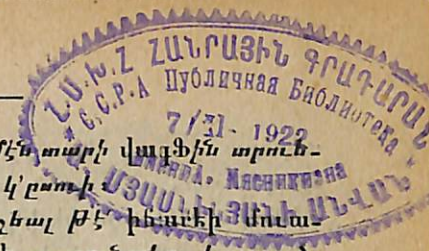
ՄԻՍԹԷՍՆԱ ՎԱԳՋԵ. — Էվգամ նեգարէի տիրապետութեան ենթակայ չեղող եւ ինքնին կառավարուող վագրճիներուն կ'ըսուի:

ԻՃԱՐԷԻ ՎԱՃԻՏԵԼՈՒ ՎԱԳՋԵ. — Բոլորովին վագրճի պատկանող եւ միւթեվէլլիներու միջոցաւ վարձու արքուած կալուածներուն կ'ըսուի:

ՄՈՒԳԱԹԱ. — Գետինը վագրճի եղող բայց վրայի չէնքերը, ծառերը եւ որթատունկերը միլի եղող գետիններուն կ'ըսուի. որուն գետինը իր վրայի չէնքին, ծառին եւ որթատունկին ենթակայ ըլլալով (քապի օլուպ), սրճ միլի օրէնքին կը հետեւի, եւ անոր օրինաց համեմատ ժառանգորդներու մէջ կը բաժնուի, որուն տէրերը տարեկան սուրք մը (իմարէի զեմի) կը վճարեն պատկանած վագրճին:

ԻՃԱՐԷԻ ՄՈՒՍՃԵԼԷ. — Ո եւ է կալուած մը վագրճին զնուած միջոցին անոր վճարուած արժէքին կ'ըսուի:

ԻՃԱՐԷԻ ՄՈՒՃԵԼԷԼԷ. — Վագրճի գետնի մը համալ զայն վագրճի ընողի մը կողմէ կալուածագրին մէջ միշ-

ուած քանակին համեմատ, ամէն տարի վագրճին արձեւիք գետնի վարձքին (իմարէ) կ'ըսուի: ԻՃԱՐԷԹԵՏԵԼՈՒ. — Վերոյիշեալ թէ՛ իմարէի մուտնեկի եւ թէ՛ իմարէի մուտնեկի պարունակող կալուածներուն կ'ըսուի:

ԿԵՏԻԿ. — Կալուածի մը մէջ շարունակ մնալու պայմանով, արհեստի մը գործածութեան համար յատկացուած շարժական եւ անշարժ գործիքներուն կ'ըսուի: Զորօրինակ. — Հացագործին փուռը, սափրիչին գլուխ լուալու համար նրբըրը, խոհարարին օճախը, եւայլն արհեստաւորներուն արհեստի գործածութեան համար գետնի վրայ հաստատուած գործիքները:

ԿԵՏԻԿԸ ԵՐԿՈՒ ԿԵՐԱԿ Է. — Ա. Միլի կէտիկ որ զուտ միլի կալուածի մը պէս է եւ անոր օրինօք ժառանգորդաց վրայ կը բաժնուի:

Բ. Վագրճի կէտիկ, որ վագրճի կալուածներու օրէնքին կը հետեւի եւ ժառանգորդաց մէջ անոր համեմատ կը բաժնուի:

Ասոնց իւրաքանչիւրը դարձեալ երկու կերպ է.

Ա. Նիգամլու կէտիկ (օրինաւոր կէտիկ).

Բ. Աասի կէտիկ (պարզ կէտիկ):

Ա. Նիգամլու կէտիկ. — Երջանկայիշատակ Սուլթան Մանուտ խանի հաստատած կէտիկներ եւ մէջ մըն ալ Մէքքէի-Մէտինէի (Հարեմէյն Մուհրէրեմէյնի) յատկացուած կէտիկներն են, որոնց դէմ առարկութիւն չընդունուիր, իսկ ասոնցմէ զատ մնացեալ կէտիկները առարկութիւն կ'ընդունին:

Արաբական 1277 տարուոյ Զիլհիճճէ ամսոյն 8ին, չնորհուած Կայսր. Բարձ. հրաման մը, նոր կէտիկ մը հաստատել արգելած է եւ դարձեալ 1247 թուականէն վերջ եղած կէտիկները ջնջած է. հետեւաբար կէտիկի

1003
1454

տէրերու ձեռք, երբ յիշեալ թուականէն վերջ թուղթ մը գտնուի, այն ատեն անոր հին արձանագրութեան կը դիմուի. եթէ այս կէտիկը արաբական 1247 թուականէն առաջ հաստատուած է ընդունելի է, ապա թէ ոչ անընդունելի է:

ՄԻԼՔ. — Վրան կէտիկ գտնուած գետնին կ'ըսուի: Այս գետինը վագֆ ըլլայ թէ ո'չ, քանի որ վրան կէտիկ մը կը կրէ միլի կ'անուանուի:

Միլի գետինը, իր վրայ գտնուած կէտիկին ենթակայ ըլլալով, կէտիկը աւելի յարգի է. միայն թէ կէտիկին տէրերը միլի գետնի տիրոջ, միլի քիււազը անուամբ տարեկան մասնաւոր վարձք մը վճարելու պարտաւոր են:

Չմոռնանք ըսել որ, շատ անգամ կէտիկը ուրիշ անձի մը եւ միլիը ուրիշ անձի մը կրնայ պատկանիլ, ինչպէս նաեւ մէկը ուրիշ վագֆի, եւ մյուսն ալ տարբեր վագֆի կրնան պատկանիլ:

Կէտիկներէն ոմանք, արաբական 1277 թուականէն առաջ տէրերու կողմէ ո եւ է վագֆի մը նուիրուած եւ վագֆ եղած են, եւ ոմանք ալ տէրերու ձեռք մնացած են:

* * *

**Վ.Ա.Գ.Յ ԿԱԼՈՒՍ.ՇՆՆԵՐՈՒ ԾԱԽՈՒՄ
ՅԻ ԺԱՌԱՆԳՈՒԻՆ**

(Ագարաքը մէվզուճէնին ճերազ վէ ինքիգալի)

Ինչպէս որ առաջին բաժնի մէջ խօսեցանք, վագրֆ կալուածներու տէրերը՝ յաչս վագֆին վարձուոր տէրեր (միւսքէնիւրէն միւսքսարիֆ) կը համարուին: Վասնզի կալուածը (գաքէն, բըզըպէքէն) էպպէս վագֆին կը պատկանի, իսկ անոր գործածութեան իրաւունքն է որ միայն ժողովրդեան ձգուած է:

Իւրաքանչիւր ոք իր կալուածը ուզած անձին փոխարինութեամբ (պէտէիէն) եւ կամ առանց փոխարինութեան (մէննանէն) կրնայ ծախել:

* * *

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆ

Վագֆ կալուածի մը ժառանգութիւնը, մեռնող հօր եւ մօրմէն հաւասարապէս իրենց մանչ եւ աղջիկ զաւակներուն կ'անցնի (ինքիգալ իսեր):

Իսկ եթէ մեռնողը զաւակ չունենայ, կառավարութեան կ'անցնի: Եւ եթէ տէրը քեվսիի ինքիգալ (ընդարձակում ժառանգութեան) ընել տուած է.

Ա. Իր մանչ եւ աղջիկ զաւակներուն կը մնայ հաւասարապէս. այսինքն կէսը մանչուն եւ կէսը աղջկան: Եթէ մեռնողը զաւակ չունենայ,

Բ. Իրեն մանչ եւ աղջիկ թոռներուն կը մնայ հաւասարապէս: Թէ որ մեռնողին զաւակներէն մէկը՝ հօրմէն առաջ մտնած եւ զաւակներ ձգած ըլլայ, այս զաւակները իրենց պապին կամ մամին ձգած ժառանգութեան մէջ, մեռնողի բուն զաւակներուն հետ, այսինքն հօրեղբայրներուն հետ, անխտիր կերպով մասնակից կ'ըլլան: Չորօրինակ, եթէ մեռնող մը, մանչ եւ աղջիկ զաւակներ ձգելէ յետոյ, իրմէ առաջ մեռած զաւակ մըն ալ ունենայ, եւ անոր մանչ եւ աղջիկ զաւակներ գտնուին, այն կալուածը երեք բաժնի կը վերածուի, երկուքը մեռնողին զաւակներուն կը տրուի, իսկ միւս մէկ բաժինն ալ մեռնող զաւակին տղաքներուն (թոռներուն) կը տրուի, որով երկու թոռներ այս մէկ բաժինը առնելով իրենց մէջ հաւասարապէս կը բաժնեն. եթէ մեռնողին զաւակները եւ թոռները վերոյիշեալ օրինակէն աւելի ըլլան, նոյն համեմատութեամբ կը բաժնուի:

Գ. Եթէ մեռնողին ազջիկ կամ մանչ թոռներ չըլ-
լան, մեռնողին հօր եւ մօր կը մնայ հաւասարապէս :
Թէ որ միայն հայր ունենայ, բոլորովին հօր կը մնայ,
իսկ եթէ միակ մայր ունենայ, բոլորովին մօրը կը մնայ :

Մեռնողին հօր եւ մօր հետ, եթէ կին կամ էրիկ մըն
ալ գտնուի, այն ատեն կալուածին $\frac{1}{4}$ մասը կնոջ կամ
էրկան կը հանուի, եւ ապա մնացեալ մասը հօր եւ մօրը
կը տրուի :

Դ. Եթէ մեռնողը հայր եւ մայր չունենայ, հարա-
զատ քոյր եւ եղբօր կը մնայ :

Ե. Եթէ հարազատ քոյր եւ եղբայր չունենայ, հօր
կողմէն քրոջ եւ եւ եղբօր կը մնայ :

Զ. Եթէ հօր կողմէ քոյր կամ եղբայր չունենայ,
մօր կողմէ քրոջ եւ եղբօր կը մնայ :

Այս կարգի մէջ, եթէ մեռնողը էրիկ կամ կին ձը-
գած ըլլայ, $\frac{1}{4}$ մասը էրիկ կամ կնոջ կը տրուի :

Է. Եթէ մեռնողին մօր կողմէ քոյր կամ եղբայր
չըլլայ, էրիկէն կնոջ եւ կնոջմէն էրկան կը մնայ :

Պէտք է գիտնալ որ ժառանգորդներէն առաջին աս-
տիճանը ողջ եղած ատեն՝ երկրորդ աստիճանին, եւ երկ-
րորդը ողջ եղած ատեն՝ երրորդին եւ այսպէս յաջորդա-
բար ժառանգութիւն չի մնար : Եթէ վերոյիշեալ ժառան-
գորդներէն եւ ոչ մէկը գտնուի, այն ատեն մահլիւլ
կ'ըլլայ :

* * *

Ժ.Ա.Ռ.Ա.Ն.Գ.ՈՒԹ.ԵԱ.Ն. Ա.Բ.Գ.ԵԼ.ՔՆ.ԵՐԸ

(Մէվանիի ինքիգալ)

Իսլամ մեռնողի մը կալուածը, իրեն ոչ-իսլամ ժա-
ռանգորդներուն եւ փոխադարձաբար ոչ-իսլամ մեռնողի

մը կալուածը իսլամ ժառանգորդաց ժառանգութիւն չի
մնար : Սալայն ոչ-իսլամներու մէջ խտրութիւն չըլլալով՝
քրիստոնեայէ մը քրիստոնեայի, եւ նոյնպէս հրէայէ
քրիստոնեայի եւ փոխադարձաբար իրարու ժառանգու-
թիւն կ'անցնի :

Օսմանեան հպատակի մը կալուածը ոչ Օսմանեան
հպատակ ժառանգորդներուն, ինչպէս նաեւ ոչ Օսման-
եան հպատակի մը կալուածը Օսմանեան հպատակ ժա-
ռանգորդներու չ'անցնիր :

Եթէ մէկը՝ առանց Օսմանեան կառավարութենէն
արտօնութիւն ստանալու, օտար հպատակութիւն ըն-
դունած է, իր կալուածը յետ մահուան ժառանգորդ-
ներուն չ'անցնիր, մահլիւլ կ'ըլլայ . իսկ եթէ Օսման-
եան կառավարութեան արտօնութեամբ հպատակու-
թիւն փոխած է, եւ հպատակութեան մտած օտար կա-
ռավարութիւնը, Օսմանեան երկրի մէջ օտարներուն
հող գնելու (խսքիմլաբը կմլաբ ցիզամնամեսի) օրէնքը
ընդունած է, այն ատեն իր զաւակներուն կը մնայ եւ
մահլիւլ չ'ըլլար :

Եթէ մէկը իրեն ժառանգութիւն ձգողը (մուրիս)
սպաննէ, անոր ժառանգութենէն կը զրկուի : Երբ ժա-
ռանգորդներէն մէկը կամ այլակրօն կամ օտարահպա-
տակ եւ կամ սպաննիչ ըլլալուն պատճառաւ ժառան-
գութենէ զրկուի, անոր մասը, եթէ ուրիշ ժառանգորդ-
ներ կան անոնց վրայ կը բաժնուի, իսկ եթէ չկան մահ-
լիւլ կ'ըլլայ :

* * *

ՎՃՌՍԿԱՆ ԾԱԽՈՒՄ

(Ֆերաղը գաբի)

Վագֆ կալուածի մը ծախումը (Ֆերաղ) վաւերա-
կան ըլլալուն համար, պէտք է որ նոյն վագֆին միւ-
թեվիլին ալ հաւանած եւ ՚. Դրան մէջ քագրիւր եղած
ըլլայ, ապա թէ ոչ անվաւեր կ'ըլլայ :

Առանց անոնց արտօնութեան՝ տեղի ունեցած ա-
ռուծախը անվաւեր ըլլալով, վերջէն՝ ծախողը կրնայ
զայն յետոյ կոչել :

Գնող (մեքուղուլեյի) եւ ծախող (Ֆարիլ), եթէ
նախ քան զծախում երկուստեք գրաւորապէս պայմա-
նած ըլլան թէ «ծախողը երբ այս ստակը վճարէ կալ-
ուածը կրկին ետ պահանջելու իրաւունք ունենայ .» եւ
կամ թէ «այդ կալուածը փոխանուամբ (մուազա'աթեմ)
իմ վրաս դարձած է, իրեն ուզած ատեն ետ դարձնե-
լու պարտաւոր եմ :» Այս պայմանը ընդունելի է, եւ
գնողը իր պայմանին համեմատ ետ դարձնելու պարտա-
ւոր է : Իսկ եթէ ծախելէն վերջ [այդ պայմանը տեղի
ունեցեր է, այն ատեն այդ պայմանը անընդունելի է :

Երկու տարբեր վագֆ կալուածներու տէրերը միւ-
թեվիլիներու հաւանութեամբ եւ կառավարութեան մի-
ջոցաւ կրնան կալուածնին իրարու հետ փոխանակել :

Մէկը իր կալուածը երբ գրաւորապէս ծախէ եւ
նոյն իսկ ստակն ալ առնէ, դեռ պաշտօնապէս քագրիւր
չտուած կրնայ առուծախը դրժել . գնողը այդ թուղ-
թին յենդով չի կրնար անիկա ծախելու պարտաւորեցնել,
այլ միայն ծախողէն իր տուած ստակը կրնայ ետ պա-
հանջել :

* * *

ՀՐԻՍՆԳՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԾԱԽՈՒՄ

(Ֆերաղը մարագ հազրեսա)

Վագրֆ կալուածի մը տէրը իր հիւանդութեան
մէջ, իր կալուածը միւթեվիլիլի եւ կառավարութեան
միջոցաւ եթէ ծախէ, կը նայուի, եթէ յետ մահուան
ժառանգորդներ ունի, ծախածը վաւերական կը սե-
պուի, իսկ եթէ ժառանգորդներ չունի, անվաւեր կը
նկատուի . հետեւաբար մահիլիլին կը մնայ, եւ գնողը
իր տուած ստակը մնուելիս միւս ապրանքներէն (թեթե-
ֆեթեմ) պահանջելու իրաւունք կ'ունենայ :

* * *

ԽԵՍՄՍԿԱՆ ԵՐՈՒՆ ԸՐԱԾ ԱՌՈՒԾԱԽԸ

(Վէլի վէ վաթիւն Գերաղ վէ քեթերուղի հազրեսա)

Անչափահաս որբի (սաղիւր), յիմարի (մեքնուլեմ), ցնո-
րածի (մաթուհ), պատկանած կալուածը ընաւ կարելի չէ
ծախել . իսկ երբ մնալով փլչելու, եւ վնասուելու են-
թակայ ըլլայ կամ թէ անոնց ապրուստի եւ կալուած-
ներու նորոգութեան համար ստակի պէտք ըլլայ, այն
ատեն խնամակալը դատաւորի (հախիւմ) եւ միւթեվիլիլի
արտօնութեամբ եւ կառավարութեան միջոցաւ կրնայ
ծախել . ապա թէ ոչ ինքնագլուխ չի կրնար ծախել .
իսկ եթէ ծախած է, որքը մեծնալէն մինչ տասը տարի
եաքը, կրնայ զայն յետոյ պահանջել : Սակայն խնամա-
կալները ի նպաստ անոնց կալուած կրնան գնել :

Նոյնպէս խնամակալներ որբի մը, յիմարի մը, ցնո-
րածի մը կալուածը առանց դատաւորի արտօնութեան

իրենց անձնական դրամով չեն կրնար նորոգել, եւ եթէ նորոգեն, որքը մեծնալէն վերջ տեղի ունեցած ծախսը ուզէ կ'ընդունի, չուզէ չ'ընդունիր. եւ երբ չ'ընդունի, խնամակալը՝ օրէնքով անկէ չի կրնար պահանջել. բայց երբ դատաւորի արտոնութեամբ ծախսած է կրնայ պահանջել: Այսպէս է նաեւ խենթերու եւ ցնորածնութեան համար:

Խնամակալներ իրենց խնամակալներու կալուածները իրենց համար ծախու չեն կրնար առնել:

*
* *

ՊԱՅՄԱՆՈՎ ԾԱԽՈՒՄ

(Շարքի Ֆերաղ)

Միւթեվիլիի հաւանութեամբ եւ կառավարութեան վաւերացմամբ տեղի ունեցած պայմանաւ ծախումը (շարքի Ֆերաղ) ընդունելի է. իսկ առանց անոնց, սոսկ գնողի եւ առնողի մէջ կատարուած պայմանները անընդունելի են:

Գնող եւ ծախողի մէջ, ցմահ պահել ու խնամելու պայմանով տեղի ունեցած առուծախը ընդունելի է. բայց պէտք է որ այս պայմանը կալուածագրի (սեֆէս խաղանի, եսիսօս քափու սեֆէսի) մէջ արձանագրուի արուի: Իսկ եթէ արձանագրուի չարուի, այս առթիւ ծագած դատը անլսելի է: Յմահ պահելու եւ խնամելու պայմանով ծախուած կալուածը՝ ի վերջոյ ծախողը (Ֆարիղ) ըստ կամս ետ չի կրնար պահանջել. բայց եթէ առնողը (մեֆուղլլի) ըստ պայմանին զայն չպահէ, ծախողը կրնայ դատարանին դիմել եւ իրեն չխնամուիլը հաստատելէն ետքը ետ առնել:

Մարդ մը երբ իր գնած կալուածին մէջ պակասութիւն մը (այլիպ) նշմարէ, աղատ է (մուխայէր սըր) ընդունելու կամ ետ դարձնելու:

Մէկը առանց կալուած մը տեսնալու կրնայ գնել, տեսած միջոցին ուզէ կ'ընդունի, չուզէ կը մերժէ:

Վագֆ կալուածի մը ծախող, եթէ առանց գիտութեան չափազանց պակաս գնով ծախած ըլլայ, վերջէն այս կէտը փաստ բռնելով յետս կոչում չի կրնար ընել, բայց եթէ գնողի յատկապէս յերիւրած խաբեպատիր միջոցներէն խաբուելով պակաս գինով ծախած է, այն պարագային յետս կրնայ պահանջել:

*
* *

ԾԱԽՈՒՄԸ ԿԱԼՈՒՄԸԻ ԳԻՆԻ ԵՒ ՆՈՐ ՏԷՐԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

(Պէտէլը Ֆերաղ վէ խարիզագ հագրեսա)

Անձ մը եթէ իր վագրֆ կալուածը սա չափ դուրուշ արժողութեամբ ուրիշի մը ծախէ, եւ արժէքը չառած, սոսկ գնողին պատուոյն վստահելով միւթեվիլիի եւ կառավարութեան պաշտօնէի ներկայութեան «արժէքը առի» ըսելով քագրիւր եւ Ֆերաղ ընէ, բայց վերջէն չկարենայ անոր արժէքը ստանալ, կրնայ գնողի վրայ դատ բանալով արժէքը պահանջել. եւ եթէ ինքը մեռնի, իր ժառանգորդները կրնան զայն պահանջել:

Յանիրաւի գրաւուած եւ կամ սուտ միջոցներով իւրացուցուած կալուած մը, ուրիշի մը ծախուելէն վերջ, եթէ բուն տէրը (միւսքահագ) երեւան ելլէ, եւ կարենայ իր բուն տէր ըլլալը հաստատել, կրնայ զայն ետ պահանջել:

*
* *

ԲԱԺԱՆՈՒՄ ԵՒ ՓՈՓԱԵԱՆԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒՄ

(Թագսիմ վէ մուսախէ եագրնսա)

Վագօ կալուածի մը բաժնընկերներէն մէկը, եթէ դատաւորէն բաժանում (քագսիմ) խնդրէ. դատաւորը կը նայի թէ կալուածը մե՞ծ է եւ կրնա՞յ բաժնուիլ (գապիլ քագսիմ իսե), եւ այս բաժանումը վագօին վնաս չի բերեր. այսինքն անոնցմէ ամենափոքր մասը բանի մը կրնայ ծառայել, այն պարագային կը բաժնէ. իսկ եթէ ո՛չ չի բաժներ:

Բաժանման գործողութեան ատեն՝ նոյն վագօին միւրքիվեիլին ներկայութիւնն ալ անհրաժեշտ է, առանց անոր ներկայութեան եղած բաժանումը անվաւեր է:

Բաժնընկերներով խառն եղած (հիսսեի օպիեե իլե) բաժանելի (գապիլ քագսիմ) կալուած մը, բաժնընկերներէն մէկը երբ բաժանում խնդրէ, միւս ընկերները ասոր չեն կրնար հակառակիլ: Եթէ հակառակին գատաւորը անոնց բացակայութեան փոխանորդներ դնելով զայն կը բաժնէ, ինչպէս նաեւ անչափահասներու, յիմարներու եւ ցնորածներու կալուածները անոնց խնամակալներու ներկայութեան կը բաժնէ:

Վագրօ գեանի վրայ գտնուող կեօիկ մը չի բաժնուիր:

Վագրօ կալուածի բաժանման մէջ, եթէ ընկերներէն մէկը խարուի (մաղպուն օլուրսա), կրնայ կատարած բաժանումը ջնջելով նորոգ բաժանում պահանջել, բայց եթէ բաժնելէ յետոյ իւրաքանչիւր բաժնի տէր, իր բաժնը ընդունելով տիրապետէ (քասարուօ հեքրսե), այլեւս չի կրնար մերժել:

Բաժանելի տուն մը երկուքի բաժնել հարկ եղած

միջոցին, երբ մէկ մասը միւսէն աւելի արժէ, զայն հաւասարեցնելու համար, բաժնընկերներ համաձայնելով գումար մը կը դնեն պակաս արժող մասին վրայ. բայց եթէ իրենք չհամաձայնին, դատաւորը բռնի կերպով չի կրնար զայն բաժնել:

Ընկերներէն ոմանք բաժանում (քագսիմ) եւ ոմանք ալ փոփոխակի գործածութիւն (մուհայիե) ուղած պարագային, եթէ կալուածը բաժանելի է, դատաւորը զայն կը բաժնէ. իսկ եթէ բաժանելի չէ, փոփոխակի գործածութեան վճիռ կուտայ:

Մուհայիեէն առաջ ընկերի մը յանիրաւի ժամանակամիջոցը՝ մուհայիեէն վերջ վիճակելիք բաժնի դիմաց չի կրնար սեպուիլ, այսինքն բաժնընկեր մը մուհայիեէն առաջ, որչափ ժամանակ որ գործածէ, միւս ընկերն ալ «անոր փոխարէն նոյնքան ատեն ալ ես պէտք է որ գործածեմ» ըսելու իրաւունք չունի: Մուհայիե՝ բաժնի համեմատ քուէ ձգելով կ'ըլլայ. գործընակ, ենթադրենք թէ կալուած մը ութ մասէ բաղկանայ եւ անհաւասար մասերով երեք հոգիի պատկանի, ամէն մէկ մասի համար մէկ տարին չըջան համարելով՝ իւրաքանչիւրին իր ունեցած մասին չափ այնքան տարի գործածելու իրաւունք կը տրուի եւ ասոնցմէ որի՞ն առաջ կամ վերջ սկսիլը վիճակ ձգելով կ'որոշուի: Մուհայի գործողութեան մէջ ալ միւրքիվեիլի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Վագօ կալուածի մը տէրը, միւրքիվեիլի արտօնութեամբ՝ կրնայ իր կալուածէն մաս մը առանց դատելու ուրիշի ծախել, վերջէն այս մասը երբ վերոյիշեալ պայմաններու համեմատ կարելի ըլլայ բաժնել եւ պէտքի մը ծառայեցնել այն պարագային կը բաժնուի, ապա թէ ոչ չի բաժնուիր:

ՀՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՄԱ ՍԵՊՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐ

(Միւշքեւէէն քեսարուճ հաղընսա)

Բաժնընկերներէն մէկը, միւս ընկերին «կամ իմ բա-
ժինս առ կամ քու բաժինդ ինձի ծախէ» ըսելու իրա-
ւունք չունի:

Բաժնընկերներէն մէկը առանց իր ընկերոջ հաւա-
նութիւնը ստանալու, իր բաժինը կրնայ ուրիշի մը ծա-
խել, միւս բաժնընկերներ դրացիութեան իրաւունք (ՅՈՒ-
ՑՊԱՍՏԱՅԻ) պահանջելու իրաւունք չունին: Բայց եթէ
բաժնընկերներէն մէկը՝ առանց ժառանգի մեռնելուն
պատճառաւ, անոր կալուածը մահիլիւի երթայ — մահ-
իլիւլաթէն աճուրդի հանուելով կը ծախուի —, այն ա-
տեն անոր բաժնընկերները յանգած ամենավերջի գինը
վճարելով առնելու իրաւունք ունին:

Բաժնընկերներէն մէկը առանց միւս ընկերոջ հա-
ւանութիւնը ստանալու՝ եթէ կալուածի նորոգութեան
ծախս մը ընէ, միւս ընկերէն պահանջելու իրաւունք
չունենար. իսկ եթէ անոնց հաւանութեամբ ըրած է պա-
հանջելու իրաւունք կ'ունենայ:

Բաժնընկերով խառն (հիսսեի շայիեհ) եղած վազօ
կալուած մը, եթէ նորոգութեան կարօտի, եւ ընկեր-
ներէն մէկը ատոր դժկամակի, միւս ընկերը կրնայ դա-
տարանին դիմել իր բաժնընկերը դատի կոչելով ծախ-
սին մասնակցել տալ. բայց պայմանաւ որ տեղի ունե-
նալիք ծախսը նախապէս ինք հոգայ եւ ապա չէնքը
վարձու տալով անոր ապագայ վարձքերէն գանձէ: Այն
ատեն դատաւորը նորոգութեան հրաման կուտայ, ապա
թէ ոչ դատաւորը միւս ընկերոջ չի կրնար պարտաւո-
րեցնել որ ծախսին մասնակցի:

* * *

ՅԵՏՍ ԿՈՉՅԼԻ ԾԱԽՈՒՄ ԿԱՄ ԳՐԱԻ

(Պէյրպիլվէճա)

Մարդ մը ստակի պէտք ունեցած ատեն՝ իր վազօ
կալուածը միւլքեվիլի արտօնութեամբ եւ կառավա-
րութեան միջոցաւ, կրնայ վեճայեցն ֆերաղի կերպով
մէկու մը քով գրաւ դնելով փոխառութիւն ընել:

Բաժնընկերներով խառն կալուածի մը մէջ գտնուած
անբաժան մասը՝ (հրսսեի շայիեհ) գրաւ կրնայ դրուիլ,
ինչպէս նաեւ անհատ մը իր վազօ կալուածէն մաս մը
որոշելով՝ այդ մասը բաժանելի ըլլայ թէ ոչ կրնայ
գրաւ դնել:

Վարձու տրուած կալուած մըն ալ գրաւ կրնայ
գրուիլ:

Գրաւ դնողը՝ մինչեւ որ իր պարտքը չվճարէ, գրա-
ւը չի կրնար ազատել, ինչպէս նաեւ անոր մահուանէն
ետք իր ժառանգորդները մինչեւ որ հանգուցելոյն
պարտքը չի վճարեն անոր կալուածին տէր չեն կրնար
ըլլալ: Մեռնողը եթէ ժառանգորդ չունենայ, ձգած
կալուածը մահիլիւ կ'ըլլայ. իսկ մահիլիւլաթը այդ կալ-
ուածին առթիւ հանգուցելոյն գրաւով եղած պարտ-
քը վճարելու պարտաւոր չէ, պահանջատէրը եթէ մեռ-
նողին ուրիշ ապրանք (քերեհեհ) գտնէ անկէ կրնայ պա-
հանջել, ապա թէ ոչ հանգուցելոյն ձգած վազօ կալ-
ուածէն չի կրնար պահանջել: Բայց եթէ մեռնողը իր
կալուածը նախապէս քիվսիի ինքիզալ (ընդարձակումն
իրաւանց) ըրած է, յետ մահուան եթէ բնաւ ժառան-
գորդ չունենայ, այն ատեն մահիլիւլաթը այդ կալուածը
կը ծախէ, նախ ննջեցելոյն գրաւով եղած պարտքը կու-
տայ եւ ապա մնացեալին կը տիրապետէ:

Գրաւ գրուած (վեֆաեկն ֆեռալ) վագրֆ կալուած մը երբ հրդեհէ մը այրի, պահանջատիրոջ առնելիքը չի կորսուիր, միշտ պահանջելի կը մնայ, եւ եթէ շէնքը ապահովագրութեան գրուած է, ապահովագրութենէն առնուած գումարէն իրեն պահանջը կրնայ առնել:

Գրաւ գրուած կալուածի մը վարձքերը, գրաւ դնող կալուածատիրոջ կը պատկանի, ինչպէս նաեւ միւս տուրքերն ու ծախսերը:

Գրաւ առնող անձը, որ է ստալ փոխ տուողը (մեք-րուզուկէյն), երբ առանց մերձաւոր ժառանգորդի մեռնի, տրուած ստակը մանլիլի չ'երթար, այլ հեռաւոր ժառանգորդներուն կը յաջորդուի:

* * *

ԾԱԽՅԵԼՈՒ ՓՈՒՅԱՆՈՐԳՈՒԹԻՒՆ

(Ֆերուդա վեֆալեր)

Կալուած մը ծախելու համար փոխանորդ եղող անձը, այն կալուածը ընթացիկ եւ կամ թէ որոշեալ գինէն պակաս չի կրնար ծախել իր աղգականներուն:

Մէկը գրաւ գրած իր կալուածին համար երբ փոխանորդ (վեֆիլ սեվրի) կարգէ եւ ըսէ թէ «օրին թէ որ ստակ չ'վճարեմ, իմ կալուածս ծախէ եւ պարտքս վճարէ», այս պարագային փոխանորդը օրին զայն կրնայ ծախել, ինչպէս նաեւ պահանջատէրը այդ գրաւը ծախելու կրնայ պարտաւորեցնել փոխանորդը, այս կերպ (վեֆիլ սեվրի) փոխանորդ մը սեւէ կողմէ պաշտօնանկ չի կրնար ըլլալ:

* * *

ԶԱՆՍԱԶԱՆՔ

(Մեախի շէքքա)

Ինչպէս որ նախորդ մասերու մէջ յիշեցինք, վագրֆ կալուածները էապէս (գաթեկ, բեգրպեթեկ) վագրֆին պատկանելով, անոր տէրերը իբրեւ վարձակալ՝ (միւս-թեկիր) միայն անոր արդիւնքէն (մեքնաապրնեան) օգտուելու իրաւուք ունին. հետեւաբար մէկը եթէ վագրֆ կալուածի շէնքը քակէ, կազմածոները (եկգազր) ծախէ եւ կամ ոչնչայնէ, վագրֆի՝ միւրեկիլիին անոր գինը տուծել կ'ուտայ:

Մէկը՝ վագրֆ կալուածի մը հին ձեւը եւ վիճակը նորի փոխիլ ուղուած պարագային, այդ փոխոյնութիւնը երբ աւելի արդիւնաւոր ըլլալու հաւանականութիւն ունենայ կրնայ փոխուիլ. ապա թէ ո՛չ չի կրնար փոխուիլ. այսինքն սուսն մը բաշխիքի վերածել եւ կամ բաշխիքը տան:

Ինարեթեյն վագրֆ գեանի մը տէր (արսա սանիպի) միւրեկիլիի արտօնութեամբ եւ իր գրամով այն գեանին վրայ նորոգ շէնք կրնայ շինել. եթէ առանց միւրեկիլիի արտօնութեան շէնք շինել ձեռնարկէ, միւրեկիլիին զայն կրնայ արգիլել, բայց երբ շինելը ըմբոսցեր է, այն պարագային միւրեկիլիին կը նայի որ, եթէ այդ շէնքը քակելու ալը գեանին վնաս չի պատճառեր (արսաեա գիեան կիթիւմեզ իսե) զայն քակել եւ կազմածոները վերջնել կուտայ: Իսկ եթէ վնաս պատճառէ, շէնքի արժէքը վճարելով վագրֆին համար կը գնէ: Այս պարագային, եթէ գեանի կալուածագրին մէջ «ինչ շէնք որ շինուի վագրֆին նուիրեալ ըլլայ» (հեք եկ պիւնա վի ինեա եսեքաթ քեպիբուիլ վագրֆ օլմագ իւզրե) պայմանը գրուած ըլլայ, այս պայմանին կարեւորութիւն չի մնար:

ԻՃԱՐԷԻ ՎԱՆՔԻՆԻ ԿԱՆՈՒՄՆԵՐ

Ինարեի վանիսեղու կալուածը վագֆին պատիանելով, անոր միւթեկլին զայն վարձու կուտայ եւ վարձքը կը ստանայ, որուն վարձկալը՝ կենդանութեան ինք եւ յետ մահուան ժառանգորդները տէր չին կրնար ըլլալ, միւթեկլին զայն ուրիշի մը վարձու տուած միջոցին՝ մէջի վարձկալը «ես առաւելութեան իրաւունք ունիմ» ըսելու իրաւունք չունի:

* * *

ՄՈՒԳԱԹԱՆՈՒ ԿԱՆՈՒՄՆԵՐ

Մուգաթալու կալուածներու գետինը (արսա)՝ վագրֆ, իսկ վրայի շէնքը, ծառատունկը եւ որթատունկը՝ միլք եղած կալուածներն են. բայց շատ անգամ այդ շէնքի եւ ծառերու տէրեր, զանոնք միեւնոյն եւ կամ տարրեր վագրֆի մը նուիրած ըլլալուն պատճառաւ անոնք ալ վագրֆ եղած կ'ըլլան:

Մուգաթալու գետին մը՝ իր վրայ գտնուած միլք շէնքին եւ ծառատունկերուն ենթակայ (թապի) է. այսինքն այն շէնքը, ծառատունկ եւ որթատունկը որուն որ պատկանի, նոյն գետինն ալ այն մարդուն կը պատկանի. եւ եթէ այդ շէնքի, տունկի եւ ծառերուն տէրը զայն ուրիշի մը ծախէ, գետինն ալ անուղղակի կերպով անոր հետ ծախած կ'ըլլայ. հետեւաբար այն գետինը նորէն միւթեկլինէն արտօնութիւն ինդերելով գնողին վրայ դարձնելու պէտք չի մնար: Բայց եթէ կալուածատէր՝ մինակ գետինը ծախէ, վրայի շէնքը, ծառերը եւ որթատունկը միասին չծախէ, այն ատեն միայն գետինը ծախուած կ'ըլլայ. այս պարագային միւ-

թեկլինի արտօնութիւն պէտք է. իսկ եթէ մինակ շէնքերը, ծառատունկերը եւ որթատունկերը ծախէ՝ գետինը միասին չծախէ, այն ատեն միւթեկլինի արտօնութեան պէտք չի մնար, զոր այն պարագային գետինը իրեն, իսկ վրայի շէնքը եւ ծառատունկերը՝ ուրիշի մը եղած, կ'ըլլան:

Մուգաթալու գետին մը իր վրայ շինուած շէնքին եւ տնկուած տունկին ենթակայ ըլլալով, ժառանգորդներու վրայ սրֆ միլքի օրինօք (մեսիլի միւրասի վեհն իւզրե) կը բաժնուի:

Մուգաթալու գետինի մը վրայ գտնուած շէնքերը ծառերը եւ որթատունկերը, երբ բոլորովին փրչին եւ կամ չորնան եւ հեռքերնին անյայտ ըլլան, անոնց տէրը՝ թէ որ նորէն չչինէ եւ կամ չտնկէ, եւ կամ թէ գետնի տուրքը (ինարեի զեմից) կանոնաւորապէս վագֆին չը վճարէ, միւթեկլին իրաւունք կ'ունենայ այն գետինը անոր ձեռքէն առնելով ուրիշի մը ծախել. բայց եթէ տէրը՝ տուրքերը կանոնաւորապէս վճարէ, միւթեկլին այն գետինը անոնց ձեռքէն չի կրնար առնել: Պէտք է գիտնալ որ, մուգաթալու գետնի մը համար վագֆին վճարուելիք ինարեի զեմիցը՝ ինարեթիցլու վագֆի վճարուելիք ինարեէն աւելի շատ է, ու զլխաւոր տարբերութիւնը ասոր մէջ կը կայանայ:

Մուգաթալու գետնի մը համար նախապէս սահմանուած տարեկան տուրքը (ինարեի զեմից), եթէ բազմաամսաբար գետնի գնոյն հետ պակաս գրուած ըլլայ, միւթեկլին կրնայ զայն բարձրացնել:

Մուգաթալու գետնի մը վրայ գտնուած շէնքերը եւ տունկերը, պարզապէս իրբեւ ապրանք կը նկատուին. ուրով զայն ուրիշի մը ծախուած պարագային՝ անոր դրամին օրինակ սալասի ընելու իրաւունք չունի:

Ինճարեթիցի վագրի գետնի մը վրայ, թէ՛ Օսմ. հպատակի մը եւ թէ՛ ոչ Օսմ. հպատակի մը կողմէ կեկեղեցի, մզկիթ, դպրոց, հիւանդանոց եւ այլ ասոնց նման բարեպաշտական հաստատութիւն մը հիմնել ուղուած միջոցին, այն գետինը միւրեքիւրեք արտօնութեամբ եւ կայս. կառավարութեան Բարձ. հրամանով (պա Իրասէի Սեկիեթ) կրնայ մուգաթայի վերածուիլ. եւ որովհետեւ այդ հաստատութիւն ո՛չ պիտի ծախուի եւ ո՛չ ալ ժառանգութիւն պիտի մնայ, եւ ոչ ալ մահիլիլ պիտի ըլլայ, հետեւաբար այս առթիւ վագրին կրած փաստին փոխարէն մը ըլլալու համար, շէնքի արժէքին համեմատութեամբ, հազարին տասը դրուշ տարեկան տուրք մը (Ինճարեթի զեմիւն) կը յատկանայ վագրին վճարուելիք:

* * *

Վ.Ս.Գ.ԸՅ ԿԱԼՈՒՍԵՆՅԵՐՈՒ ՄԸ ՅԱՆԻՐԱՒԻ ԿԱՊՏՈՒՄԸ

(Ա.գաւառը մէկգուճէերն դասալը)

Ո՛վ որ զուտ վագրի եղող մզկիթ, եկեղեցի, դըպրոց եւ ասոնց նման բարեպաշտ հաստատութիւնները միջոց մը կապտէ, անոր արժամ վարձքը (եմր միւլի) վճարելու պարտաւոր է:

Նոյնպէս էվգաֆը սահիմասան եղող արտ մը, եթէ մէկը գրաւէ եւ գործածէ, անոր տէրը ուղէ արտի գործածութեան առթիւ արտին հասած փնասը (նոֆսան աբզ) կը պահանջէ. ուղէ արժամ վարձքը (եմր միւլի) կը պահանջէ:

Սակայն քախսիսաք գապիլընսան եղող վագրի արտ մը՝ պետական հողերու (աբազիի Էմիլիեթ) պէս ըլլալով, անոր տէրը զայն յանիրաւի կապտողէն (ղա-

սիպսեմ) ո՛չ արտի փնաս եւ ո՛չ ալ վարձք չի կրնար պահանջել:

Վագրի մը միւրեքիւրեք երբ ունէ մէկու մը տիրապետած կալուածի մասին, բողոքէ թէ «Իմ վագրիս կալուածներէն է, անիկայ յանիրաւի գրաւած է» եւ զայս հաստատելով ետ առնէ, զայն գործածող անձէն՝ գործածուած ժամանակամիջոցին համար վարձք կրնայ պահանջել: Գրաւող անձ՝ «Ես իմ կալուածս կարծելով գործածեցի, հետեւաբար վարձք պահանջելու իրաւունք չունի» ըսելու իրաւունք չունի:

* * *

Վ.Ս.Գ.ԸՅ ԿԱԼՈՒՍԵՆՅԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՆՈՐՈՅՈՒԹԻՒՆ

(Ա.գաւառը մէկգուճէերն ինչասը վէ քամիրաքը)

Վագրի գետնի մը տէրը՝ իր գետնին վրայ ուղած շէնքը կրնայ շինել, եւ շինած շէնքը իրեն կը պատկանի, ինչպէս նաեւ իր շինած շէնքը կրնայ նորոգել (քամիր Էսեպիլիբ), ո՛չ ոք անոր հակառակելու իրաւունք ունի:

* * *

ԱՆԼՍԵԼԻ ԳԱՏԵՐ

(Մէամու օլմայսն օավալար)

Մէկը իր ինճարեթիցի վագրի կալուածը միւրեքիւրեք արտօնութեամբ ուրիշի մը վճուապէս (գաքիեթ) ծախելէն վերջ՝ երբ «արժէքը չառի» ըսելով գնողի վրայ դատ բանայ, դատը լսելի կ'ըլլայ, այսինքն դատավարութիւն կը կատարուի:

Մարդ մը իր ինարէքէյնլու վագրճ կալուածը միւրքիվիլի արտօնութեամբ՝ վճռապէս (գաքիկն) ծախելէն վերջ, եթէ առարկէ թէ «Ես այնինչ պայմանով կամ փոխանուամբ (մուվագաաքիկն) ծախեցի, այժմ ետ կ'ուզեմ», եւ զայս հաստատող գրութիւն մը ներկայացնէ, դատը լսելի կ'ըլլայ, այսինքն դատաւորը անոր մասին դատավարութիւնը կը կատարէ, իրաւունք ըլլալ չըլլալը կը դատէ, ապա թէ ո՛չ կը մերժէ:

Մէկը իր ինարէքէյնլու վագրճ կալուածը վճռապէս ուրիշի մը ծախելէն վերջ՝ անոր վրայ դատ բանայ եւ ըսէ որ «Ես ցմահ ինձի պահելու պայմանաւ անոր տուի, այժմ ինձի չի պահեր, հետեւաբար կալուածս ետ կ'ուզեմ» երբ կալուած ընդունողը զայս ուրանայ եւ մէջտեղ գրաւոր ապացոյց մը չը գտնուի, այս դատը անլսելի կ'ըլլայ: Իսկ եթէ պայմանը չուրանայ այն ատեն դատը լսելի կ'ըլլայ:

Մարդ մը միւրքիվիլիէն կալուած մը վարձելէն եւ վարձքը վճարելէն ետքը, երբ ելլէ առարկէ թէ «Այս կալուածը իմինս է եղեր, ես չէի գիտեր» նախապէս անլսելի է:

Մէկը իր ինարէքէյնլու վագրճ կալուածը «Այսչափ զուրուշի ծախեցի եւ ստակն ալ՛ առի» ըսելով ծախէ, բայց յետոյ գնողէն ստակ պահանջելու ելլէ, այս առարկութիւնը անլսելի է:

* * *

Ճ.Ա.ՄԱՆԱ.Կ ԱՆՃԻՔԻ ՄԱՍԻՆ

(Միւրիւրի զեման հագրեաց)

Բուն վագրճի էութեան վերաբերեալ (զաքրնա ալիս օլան) դատերու միւրիւրի զեման (ժամանականցքը) երեսուն վեց տարի է. այսինքն եթէ մէկը երեսուն

վեց տարի վագրճ կալուած մը տիրապետելէն վերջ, վագրճի միւրքիվիլին ելլէ առարկէ թէ «Այդ կալուածը իմ վագրճիս կը պատկանի, հետեւաբար ետ կ'ուզեմ», այս դատը անլսելի է: Բայց գիտնալու է որ ինարէքով գետիկներ որչափ տարի ալ որ տիրապետուի, տէրերու բացարձակ կալուած եղած չ'ըլլար:

Վագրճ կալուածներու տիրապետութեան առթիւ երկու անհատներու միջեւ ծագած խնդիր մը, մինչ տասնընից տարի լսելի է, անկէ վերջ՝ ալ եւս անլսելի կ'ըլլայ. զորօրինակ մէկ մը վագրճ կալուած մը՝ հակառակորդի ներկայութեան առանց վէճի տասնընից տարի տիրապետած պարագային, յետոյ հակառակորդ եթէ ելլէ «Իմ կալուածս է» ըսելով դատ վարէ, այն դատը անլսելի է:

Նոյնպէս մարդ մը՝ վագրճ կալուած մը միւրքիվիլի ներկայութեան, տասնընից տարի առանց վէճի տիրապետելէն եւ միւրքիվիլին առանց ոեւէ բանաւոր պատճառի մը՝ մինչ տասնընից տարի լսելի վերջ, երբ ելլէ «Այս կալուածը յանիրաւի գրաւած ես, ետ կ'ուզեմ» ըսէ, սոյն առարկութիւնը անլսելի է:

Ծախողին, առնողին, մեռնողին եւ ժառանգորդին սեփականութեան ժամանակը իրարու վրայ կը փարթուի. այսինքն կալուած մը տասը տարի ծախող եւ հինգ տարի ալ գնող, եւ կամ թէ տասը տարի մեռնող եւ հինգ տարի ալ ժառանգորդիներ զայն սեփականելէն վերջ՝ հակառակորդը զայս տրանսլով հանդերձ եթէ լռէ, ի վերջոյ «Իմս է» ըսելու իրաւունք չ'ունենար:

Յիշեալ երեսուն վեց եւ կամ տասնընից տարին՝ միւրիւրի զեմանը դեռ չը լրացած, եթէ դատ մը տեղի ունեցեր է, բայց արդիւնք մը չէ գոյացեր եւ անոր վրայ շատ տարիներ անցեր են միւրիւրի զեման չ'ըլլար. վեր-

ջին միւրիւրի զեմանը դատի սղմնաւորութենէն կը սկսի հաշուիլ . եթէ մինչ երեսուն վեց եւ կամ տասնընչինգ տարի չէ հետապնտուած, այն աստն միւրիւրի զեման կ'ըլլայ :

Վագրձ կալուածներու արդիւնքի եւ վարձքի վերաբերեալ դատերու միւրիւրի զեման տասնընչինգ տարի է :

Թախսիսաք գապիլընսեհ եղող արտերու միւրիւրի զեման տասը տարի է . այսինքն եթէ մէկը տասը տարի առանց վէճի ուրիշի մը արտը սեփականէ, անոր տէր կ'ըլլայ . բայց արտին տիրոջ եւ վագրձի մէջ ծագած դատերը երեսուն վեց տարիէն միւրիւրի զեման կ'ըլլան :

Թէ՛ վագրձ կալուածի մը եւ թէ՛ վագրձ արտի մը վարձակալը՝ շարունակ վարձքերը վճարած պարագային, որչափ տարի որ գործածէ միւրիւրի զեման չ'ըլլար . այսինքն անոր տէր չի կրնար ըլլալ :

Միւրիւրի զեման լուսնային տարւոյ վրայ կը հաշուի, արեգակնային տարւոյ վրայ չի հաշուի :

Ընդհանուր հասարակութեան օգտին եւ բարեպաշտական հաստատութեան մը վերաբերեալ դատերու մէջ միւրիւրի զեման չկայ . որչափ ատեն որ անցնի դատը լսելի կ'ըլլայ :

Ը.

ԿՏԱԿ ԵՒ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

(Վասիյէր վէ վասի հագրուսա)

Կսակի նպատակը ներկային մէջ հանրօգուտ ծառայութիւն մը մատուցանելով բարի համբաւ մը վաստակել, եւ հանդերձեալի համար ալ առաքիտութիւն մը գործել է :

Կսակի իմաստը՝ մէկը իր ստացուածքներն ու միւր կալուածները յետ մահուան բարեպաշտական հաստատութեան մը եւ կամ հանրօգուտ գործի մը եւ կամ թէ իր ուղած անձին նուիրելուն կ'ըսուի :

Կտակարար (մուսա) եւ կտակընկալ (մուսանիւլիյն), պէտք է որ չափահաս (պալիլ) եւ խելահաս (ագիլ) ըլլան, ապա թէ ոչ անվաւեր է :

Կտակարար՝ պէտք է որ իր պարտքերը վճարած ըլլայ, եթէ չատ մը պարտքեր ձգելով կտակ մը ըրած է, այն ատեն պահանջատէրերու կամքէն կախում կ'ունենայ, անոնք ուղեն իրենց պահանջէն ձեռնթափ ըլլալով կտակը կը վաւերացնեն, ուղեն դայն կը ջնջեն : Բայց եթէ ուրիշ միջոցով կարելի ըլլայ պարտքերը վճարել, այն միջոցով կը վճարուի եւ կտակի գոյութիւնը կը պահպանուի :

Կտակը յետ մահուան հաստատուն եւ գործադրելի կ'ըլլայ, որովհետեւ կտակարար մը իր կենդանութեան ատեն կրնայ իր կտակը փոխել եւ կամ լուսառ ջնջել :

Անգաւակ անձ մը իր ամբողջ հարստութիւնը, իր եղբոր եւ կամ ուրիշ ժառանգորդի մը կտակելէն եւ

հաստատելէն վերջ, եթէ նոյն իսկ իր մահուանէ վերջ, զաւակ մը ունենայ, այս կտակը հաստատուն է. վերջին ծնած զաւակը առարկութիւն մը ընելու իրաւունք չունի. բայց եթէ յիշեալ զաւակը ողջ եղած միջոցին կտակեր է, այս կտակը անվաւեր է:

Ժառանգորդ ունեցող անձ մը՝ իր ստացուածքի մէկ երրորդը միայն կրնայ օտարին կտակել. իսկ եթէ այս պարագային անկէ աւելի կտակեր է, աւելին վաւերական չէ. ժառանգորդներ ուղեն իրենց բաժին իրաւունքէն ձեռնթափ ըլլալով, կտակը ամբողջ կը վաւերացնեն. ուղեն աւելին կը ջնջեն, եւ եթէ ոմանք ընդունին ոմանք չընդունին, ընդունողներու բաժինը անջրնջելի եղած $\frac{1}{3}$ բաժնի վրայ կը փարթուի:

Կտակարարի կենդանութեան՝ եթէ ժառանգորդներ նոյն իսկ անոր կտակի տրամադրութիւնը ընդունին եւ վաւերացնեն, այս ընդունելութեան կարեւորութիւն չըլլալով՝ յետ մահուան ուղեն կը վերահաստատեն, ուղեն կը մերժեն եւ կը ջնջեն:

Կտակարարը՝ բնաւ ժառանգորդ մը չունեցած պարագային, իր ամբողջ հարստութիւնը ուղած հաստատութեան կրնայ կտակել, յետ մահուան ո՛չ ոք հակառակելու իրաւունք ունի:

Կտակընկալը եթէ կտակարարը սպաննէ, կտակեալը ստանալու իրաւունքէն կը զրկուի:

Մարդ մը իր մահամերձ հիւանդութեան մէջ (մարազը մեթրիզիս), իր ստացուածքի մէկ երրորդ մասը ուղած հաստատութեան եւ ուղած անձին կրնայ կտակել:

Լեղուն անմիջապէս բռնուած անձի մը կտակը անվաւեր է. բայց եթէ այս հիւանդութիւնը երկար տեւէ եւ կտակը այն տեւողութեան մէջ տեղի ունենայ, վաւերական է:

ԿՑԱԿԻ ԳՐԺՈՒՄ

(Վասիլետեմ ԲՈՒՆՈՒ)

Կտակարար մը (մուսա) իր կենդանութեան՝ իր ըրած կտակը կրնայ դրժել եւ ջնջել (բուճու ԷՏԵՊԻԻՐ):

Անդամալոյծ (մագուս), կաթուածահար (մեթլուն), թոքայտաւոր (մեսլուլ) եւ դողդողջող (աբըլ) հիւանդները, եթէ հիւանդութենէն մինչ մէկ տարի վերջ կտակ մը ընեն, ընդունելի է. իսկ եթէ տարիէն առաջ ըրած մեռնին, անոր մէկ երրորդ մասը միայն ընդունելի է:

* * *

ԽՆՍՄԱԿԱԼ

(Վասի)

Կտակարար մը իր կտակի գործադրութեան համար, ինչպէս նաեւ մէկը յետ մահուան, իր զաւակաց խնամակալութիւն ընելու համար, իր վստահած անձը խնամակալ (վասի) կրնայ կարգել:

Խնամակալ՝ եթէ կտակարարի ներկայութեան զայն ընդուներ է, դարձեալ անոր ներկայութեան պէտք է որ հրաժարի, ապա թէ ոչ «չընդունեցի» չի կրնար ըսել: Բայց եթէ քացակայութեան խնամակալ կարգուած է, ազատ է ուղէ կ'ընդունի՝ ուղէ կը մերժէ:

Խնամակալ՝ երբ կտակարարի եւ կամ թէ ննջեցելոյն գործերը վարելու անբաւական ըլլայ, դատաւորը անոր օգնական մը (մուրն) կրնայ կարգել:

Խնամակալ մը՝ թէ՛ ըլլայ դատաւորի կողմէ (գասի բարաֆրնսան) կարգուած, թէ՛ ըլլայ մեռնողին կողմէ, նշանակուած՝ իր պաշտօնին կարող եւ հաւատարիմ եւ զած պարագային, ժառանգորդներէն ոմանք ասոր դէմ չեն կրնար բողոքել, իսկ եթէ նենգութիւն ըրած ըլլալը հաստատեն, պաշտօնէն կրնան դադրեցնել տալ:

Դատաւորի կողմէ կարգուած խնամակալ մը՝ թէ-
պէտեւ ուղղամիտ ըլլայ, երբ որբերու գործերը վարե-
լու անբաւական է, դատաւորը զայն պաշտօնանկ չը-
նեք, այլ ընկեր մը կ'ընկրացնէ անոր:

Հանգուցելոյն ժառանգորդներ երբ բացակայ ըլ-
լան, դատաւորը խնամակալի ներկայութեան ժառան-
գութիւնը կը բաժնէ, եւ բացականերու բաժինը խնամա-
կալին կը յանձնէ. բայց եթէ հանգուցելոյն կտակ մը
կայ եւ կտակընկալ բացակայ է, դատաւորը կը յետաձգէ
մինչեւ կտակընկալի եր'ւան ելլելը. բայց եթէ երեւան
չ'իլլէ, այն ատեն կը բաժնէ եւ անոր բաժինը խնամա-
կալին կը յանձնէ, ի կորուստ եղող կտակընկալը որ ա-
տեն որ դայ, խնամակալէն կրնայ նոյն կտակէն իրեն
յատկացած բաժինը պահանջել:

Որբ մը թէպէտեւ 15 տարիքը լրացուցած ըլլայ
(վիէվիէս պալիդ օլա), երբ անխելահաս է դեռ (վալթ
րեօիս իսկ), մինչեւ որ 25 տարիքը չի լրացնէ իր բա-
ժինը իրեն չի կրնար յանձնուիլ, եւ ինքը դեռ խնամա-
կալի տրամադրութեան ենթակայ կը մնայ: Իսկ երբ 25
տարիքը լրացնելէն վերջ ալ տակաւին անխելահաս ըլ-
լայ. վերջապէս իր բաժինը իրեն կը յանձնուի:

Խնամակալ մը՝ եթէ որբի մը վերաբերեալ առեւ-
տուրի մը մէջ՝ չափազանց խաբուի (դապն Ֆահիւլէ ալ-
սանքսիս), այն առեւտուրը կրնայ ջնջել:

Չափազանց խաբուիլը ապրանքի մէջ հարիւրին յի-
սուն է, կենդանիի առեւտուրին մէջ հարիւրին տասն է.
կալուածի մէջ՝ հարիւրին չինգ է եւ կամ թէ ասկէ ա-
ւելի, բայց ասկէ պակասները խաբէութիւն չեն համար-
ուիր:

Խնամակալ մը՝ երբ որբին ապրանքը իրեն համար
գնելը, որբին համար աւելի օգտակար նկատէ, իրեն

համար կրնայ գնել. ինչպէս նաեւ իր ապրանքը, երբ
որբին աւելի շահաւոր տեսնէ, անոր կրնայ ծախել:

Խնամակալ մը յետագայ պարագաներու մէջ որբի
մը կալուածները կրնայ ծախել:

Ա. Հանգուցելոյն պարտք եղած միջոցին, եթէ
զայն վճարելու բաւականացող ուրիշ ապրանքներ չը
գտնուին:

Բ. Կալուածը հետզհետէ փլչելու եւ կամ արժէքը
իյնալու վստանգին ենթակայ եղած միջոցին:

Գ. Որբերու ապրուստի պէտքէն համար:

Դ. Հանգուցելոյն կտակ եղած պարագային, եթէ
անոր գործադրութեան համար ուրիշ ապրանք չը գըտ-
նուի:

Ե. Կալուած մը վարձք չը բերելով հանդերձ, վրայ
ստակ ծախսել հարկ եղած պարագային:

Խնամակալ՝ որբի հաշուոյն մէկու մը հետ ընկերու-
թիւն կրնայ կազմել. անոր դրամը մէկու մը շահագոր-
ծութեան կրնայ տալ, եւ վերջապէս որբին շահաւոր ե-
ղած ամէն կերպ առեւտուր եւ այլ գործառնութիւննե-
րը կրնայ ընել:

Խնամակալ՝ որբի ստակը իրեն դրամագլուխ ընելու
իրաւունք չունի:

Որբի մը մտծ հայրը (հէսս) եթէ ողջ է, հօր ճիշտ
տեղը կը բռնէ, որբի մասին պէտք եղած տնօրինութիւն-
ները ընելու իրաւունք ունի:

Մէկը երբ ննջեցեալէ մը առնելիք եւ կամ թէ ա-
ւանդ ձգուած ապրանք մը պահանջէ, խնամակալը
զայն խոստովանելու իրաւունք չունի (իգրաւր հէսիկզ),
այլ պահանջող անձը պէտք է դատաւորի ներկայու-
թեան զայն օրինաւորապէս հաստատէ եւ ապա ստա-
նայ:

Խնամակալը որքի մը վերաբերեալ գործի մը մէջ, եթէ անչափահաս որբերու ի նպաստ վկայութիւն մը տայ, անընդունելի է. իսկ չափահաս որբին ի նպաստ տուած վկայութիւնը ընդունելի է:

* *

ՉԱՆԱԶԱՆՔ

Որք մը չափահաս ըլլալէն ետքը, երբ խնամակալը անոր բաժինը իրեն յանձնէ եւ ընկալագիր մը ստանայ թէ «ամբողջ բաժինս առի», ի վերջոյ որբը՝ ուրիշ բաներ ալ պահանջելու ելլէ եւ դատաւորի ներկայութեան հաստատէ, կրնայ դանոնք ալ խնամակալէն պահանջել:

Խնամակալ մը եթէ իր ստակով հանգուցելոյն կըտակը գործադրէ, ի վերջոյ հանգուցելոյն ձգած միւս ստացուածքներէն (քերեքեքեքն) կրնայ պահանջել: Ինչպէս նաեւ եթէ իրեն դրամով որբերու համար ուտեստ, կապուստ եւ այլ անհրաժեշտ պէտքեր դնած է, որբերու ապրանքէն կրնայ առնել, անիկա անոնց նուիրած է՝ ըստ:

Ժառանգորդներէն ոմանք՝ իրենց դրամով երբ հանգուցելոյն թաղման ծախսերը հոգան, միւս ժառանգորդներու բաժինը՝ անոնց մէջ կրնան պահանջել:

Ինչպէս նաեւ ժառանգորդներէն չափահաս մէկն իրեն դրամով երբ միւս անչափահաս որբերը կերակրեր եւ հագցուցեր է, անոնց բաժին ապրանքէն (քերեքեքեքն) կրնայ պահանջել:

Խնամակալ մը երբ իրեն դրամով որբերու տուրքերը վճարէ, անոնց ապրանքէն իրաւունք ունի պահանջել:

Թ

ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

(Միրաս մեսէլէլէրի)

Ննջեցեալի մը ձգած կալուածք եւ ապրանքներէն (քերեքեքեքն), առաջին՝ ննջեցելոյն թաղման առթիւ տեղի ունեցած ծախսերը կը հանուի, բայց այս ծախսերը պէտք չէ որ չափազանցեալ ըլլան. երկրորդ՝ ննջեցելոյն պարտքերը կը վճարուի, ասոնք նախ պատրաստ դրամով յետոյ ապրանքով, եւ եթէ ասոնք չը բաւալանան կալուածը ծախելով կը վճարուի. երրորդ՝ ննջեցելոյն ըրած կտակի 1/3 մասը կը գործադրուի. չորրորդ՝ մնացեալը ժառանգորդաց վրայ կը բաժնուի:

* *

ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅՆԷ ԶՐԿՈՂ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐ

(Իրսէն մահիւմիտեր)

Իսլամի մը ժառանգութիւնը՝ ոչ-Իսլամ ժառանգորդ մը, ինչպէս նաեւ ոչ-Իսլամի մը ժառանգութիւնը՝ Իսլամ ժառանգորդի մը չի մնար:

Սալայն Բրիտանիաներու եւ Հրեայի մէջ տարբերութիւն չըլլալով, փոխադարձաբար իրարու կը մնայ:

Օսմ. հպատակի մը ժառանգութիւնը՝ ոչ-Օսմանեան հպատակ ժառանգորդներուն չի մնար. ինչպէս նաեւ ոչ-Օսմանեան հպատակի մը ժառանգութիւնը՝ Օսմ. հպատակի չի մնար:

* *

ՄԱՍԱՆՑ ԲԱԺԱՆՈՒՄ

(Մէտէլէի միտաիէ):

ՀՕՐ ԲԱԺԻՆ. — Ա. Մեռնող տղան երբ արու զաւակ եւ արու թոռներ ունենայ, հայրը՝ տղայի ժառանգութենէն $\frac{1}{6}$ կ'առնէ:

Բ. Մեռնող տղան երբ աղջիկ զաւակ եւ կամ տղայի աղջիկներ ունենայ, անոնց բաժինը հանուելէն վերջ՝ մնացեալն ալ հօրը կը տրուի:

Գ. — Մեռնող տղան երբ աղջիկ եւ մանչ զաւակներ ու թոռներ չունենայ, ամբողջն ալ հօրը կը տրուի:

ՄԵՌՆՈՂԻՆ ՄԱՅՐ. — (Միւրքիվեֆանըն իււմի, վալիսկսի). Ա. Մեռնողին մայրը՝ իր տղայի ժառանգութենէն $\frac{1}{6}$ կ'առնէ, երբ մեռնող տղան զաւակներ, թոռներ եւ կամ թէ քոյր եւ եղբայր ունեցած ըլլայ:

Բ. Եթէ Մեռնողը զաւակներ չունենայ, այլ միայն քոյր եւ եղբայր ունենայ $\frac{1}{3}$ կ'առնէ:

ՄԵՌՆՈՂԻ ՄԵՄ ՀԱՅՐ. — (Միւրքիվեֆանըն ցէսսի, սէսսի). Ա. Մեռնողի մը երբ հայր չըլլայ, մեծ հայրը անոր տեղ կ'անցնի, եւ միեւնոյն բաժինը կ'առնէ:

Բ. Իսկ եթէ մեռնողին հայր գտնուի, մեծ հայրը կը զրկուի ժառանգութենէն:

ՄԵՄ ՄԱՅՐԸ. — (Միւրքիվեֆանըն ցէսսի, պիօյիւֆ Վալիսկսի). Ա. մեռնողին մեծ մայրը թէ՛ հօր կողմանէ ըլլայ թէ՛ մօր, $\frac{1}{6}$ բաժին կ'առնէ:

Բ. Մեծ մայրը կը զրկուի, եթէ մեռնողը մայր մը ձգած է:

ՄԵՌՆՈՂԻ ԿԻՆ. — (Միւրքիվեֆանըն զեվեֆի). Ա. Մեռնող էրիկը՝ եթէ մանչ եւ աղջիկ զաւակներ ունենայ, կիներ $\frac{1}{3}$ կ'առնէ:

Բ. Իսկ եթէ զաւակներ չունենայ $\frac{1}{4}$ կ'առնէ: ՄԵՌՆՈՂԻՆ ԷՐԻԿԸ. (Միւրքիվեֆանըն զեվեֆի). Ա. Մեռնող կիւն մը՝ եթէ մանչ եւ աղջիկ զաւակներ ունենայ, էրիկը $\frac{1}{4}$ կ'առնէ:

Բ. Իսկ եթէ զաւակ չունենայ կէսը կ'առնէ: ՄԵՌՆՈՂԻ ՀԱՐԱԶԱՏ ԱՂԶԻԿՆԵՐ (Հօրե մօրե մէկ քոյրեր). — (Պիւրի սուլպիէ). Ա. Ննջեցեալը եթէ մէկ աղջիկ ունի $\frac{1}{2}$ կ'առնէ:

Բ. Եթէ մէկէ աւելի ըլլան $\frac{2}{3}$ կ'առնեն:

Գ. Եթէ եղբայր ունենայ այն ատեն երկուքը եղբայր եւ մէկը քոյրը կ'առնէ:

ՄԵՌՆՈՂԻ ՄԸ ՀՕՐԷ ԵՎ ՄՕՐԷ ՄԷԿ ԵՂԱՄ ՔՈՅՐԵՐԸ. — (Շաքիգայ, ուխարիհիւմա, ուխարիեպկիլցի). Ա. Մեռնողին եթէ զաւակ, հայր, հաւ չը գտնուի այլ միայն մէկ քոյր գտնուի $\frac{1}{2}$ կ'առնէ:

Բ. Եթէ զոյգ քոյրեր ըլլան $\frac{2}{3}$ կ'առնեն:

Գ. Երբ եղբայր ունենան, այն ատեն երկուքը եղբայրին եւ մէկը իրենք կ'առնեն:

Դ. Եթէ մեռնողը էրիկ եւ աղջիկ մը ձգէ, չորս բաժնի կը վերածուի, մէկը էրկանը կը տրուի, երկուքը աղջկան, եւ մէկն ալ քոյր:

Ե. Կը զրկուին, եթէ մեռնողը՝ մանչ զաւակ եւ մանչ թոռներ ձգած ըլլայ:

ՀՕՐ ԿՈՂՄԱՆԷ ՔՈՅՐԵՐ. — (Ուխարիեպ). Ա. Երբ մէկ հատ ըլլայ $\frac{1}{3}$ կ'առնէ:

Ա. Երբ մէկէ աւելի ըլլան $\frac{2}{3}$ կ'առնեն:

Գ. Երբ մեռնողը հարազատ քոյր ունենայ, $\frac{1}{6}$ կ'առնէ:

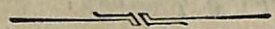

Դ. Կը զրկուին անոնք, երբ մեռնողը մէկէ աւելի հարազատ քոյրեր ունենայ:

Դ. Եթէ այս քոյրերը իրենց հետ հօրէ մէկ եղբայր ունենան, այն ատեն երկուքը եղբօրը եւ մէկը քրոջ կը տրուի:

Զ. Կը զրկուի երբ մեռնողը արու զաւակ, արու թոռներ, հայր եւ հաւ ունենայ:

ԾԱՆՅԹ. — Ժառանգական օրէնք եւ հաշիւները առանձին եւ ընդարձակ օրէնք մը ըլլալով՝ անոր անդամները իրարու կապակցեալ են. որով անոնցմէ ծաղկաքաղ ընել բնաւ կարելի չէ, ինչ որ արդէն մեր ընտրած նիւթէն ալ բոլորովին դուրս է. այլ այս մասին Պատ. Ընթերցողաց ներողութիւնը խնդրելով կը յանձնարարենք որ այսպիսի պարագայի մէջ աւելի ազէկ կ'ընեն երբ Ֆէթվախանէին դիմում ընեն:

Ժ.

Վ Ա Ջ Ա Ռ Ո Ւ Մ

(Պէյ)

Վաճառումը եւ գնումը (պէյ ու շերա) հաստատուն (սահիհ) ըլլալու համար, պէտք է որ վաճառող (պալի) եւ գնող (միւլթերի) երկուքն ալ չափահաս (պալիդ) եւ խելահաս (ագիլ) ըլլան. ապա թէ ոչ ըրած գործողութիւննին անվաւեր կ'ըլլայ:

Համբերու, խուլերու եւ կոյրերու ծանօթ նշաններով (սաղըր, սիլսիզ վի ամանըն իշարէքի մահուսէլէրիլէ) տեղի ունեցած առուծախը վաւերական է:

Սնչափահասներու ապրանքները եւ կաշուածները կրնայ ծախուիլ եւ ինչպէս նաեւ անոնց համար ապրանք եւ կաշուած կրնայ գնուիլ՝ պայմանաւ որ, նախ Ծէրի-եքի զատարանէն իրենց խնամակալ (վիլի, վասի) կարգուի, եւ ապա այդ առուծախի պէտքը ապրուստի եւ կամ թէ ուրիշ անհրաժեշտ պէտքէ մը բղխած ըլլալը հաստատուի. եւ կամ թէ զայն ծախելը որքի համար աւելի շահաւոր նկատուի: Այս կերպ առուծախը Ծէրիէի զատարանի արտօնութեամբ (իզն շերիլէ) եւ իթ վաւերական է:

ԳնՈՒՄԸ, վաճառելի ապրանքը (մեպի) պէտք է որ առուծախի ժամանակ պատրաստ ըլլայ եւ կամ թէ գնողը (միւլթերի) նախապէս զայն տեսած ըլլայ, եւ կամ թէ անոր մը նմոյշը (նիւմիւլնէսի) առձեռն պատրաստ եղած ըլլայ:

Վաճառելի ապրանքը պէտք է որ շօշափելի նիւթ

ըլլայ եւ դայն բռնել ու յանձնելը կարելի ըլլայ. զորօրինակ, ծառի մը պտուղը երբ դեռ չէ սկսեր իր գոյութիւնը ցուցնել, զայն կանխաւ չի կրնար ծախուիլ, ինչպէս նաեւ ծովու մէջի դեռ չը բռնուած ձուկը եւ դեռ ձեռք չի բերուած որսը եւ հասունութեան չի հասած հունձքը չը կրնար ծախուիլ. բայց եթէ ուրիշ տեղ մը այս սովորութիւն դարերէ ի վեր յաջորդաբար եկեր է, միայն հոն կրնայ ծախուիլ :

Վաճառելի ապրանք կամ կալուածը՝ պէտք է որ որոշ ըլլայ (մուսիկն օլմալը սըր), անորոշ (դայրը մուսիկն) եղած պարագային՝ առուծախը անվաւեր է. զորօրինակ, վաճառող մը «Իմ ամբողջ ապրանքներս քեզի ծախեցի» (Մալիք օլսուղըմ ֆեաֆե քեաւմը սանա շու գասար յիրեքե սաքսըմ) ըսելով ծախէ, վաւերական չէ. բայց եթէ գնողը նախապէս զանոնք տեսած է, այն ատեն վաւերական է :

Կալուածի մը տէր՝ իր կալուածը (ֆէնսի ագարնի) առանց բաժնելու (գապլլ էլ իֆրազ) անոր մէկ որոշ մասը (հեապի շայիեքի մաալիւմքսի) կրնայ ծախել. այսինքն անոր $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{10}$ եւայլ բաժինը :

Բաժնետիր կալուածի մը տէրերէն մէկը (հեապի շայիե ասհապընսան պիրիսի) կրնայ առանց իր ընկերէն (շերիկընսեհն) արտօնութիւն առնելու, իր բաժինը ուրիշի մը ծախել :

Առուծախի մէջ՝ միշտ պէտք է ներկայ եղանակ գործածել, այսինքն ծախողը (պալի) ծախեցի (սաքսըմ), գնողն ալ (միւսքերի) առի (ալսըմ) ըսէ. եւ կամ թէ գնողը ստակ պէտք է տայ եւ ծախողն ալ առնէ, եւ կամ թէ ծախողը յանձնէ եւ գնողն զայն ընդունի, ապա թէ ո՛չ ապանի դէմքով (միւսքագպիլ սըղասիլի) պիտի ծախեմ (սաքանաղըմ), գնողն ալ պիտի առնեմ

(ալանաղըմ). ինչպէս նաեւ հրամայական դէմքով (եմը սըղաս իլի) ծախէ (սաք) եւ առ (ալ) ըսելով ծախել վաւերական չէ :

Սակարկութիւն (բագարըզ) ինչպէս որ բերանացի (Շիֆանհն) կ'ըլլայ, նոյնպէս ալ, գրաւոր բանակցութեամբ ալ (մուխապերե իլի բահրիեհն) կրնայ ըլլալ :

Սակարկութիւնը երբեմն լուրի ալ կ'ըլլայ. զորօրինակ, երբ մէկը առանց սակարկութեան հացագործէն հաց մը առնէ, եւ կամ առանց սակարկութեան կառք նստի եւ կամ խանութ նստի եւ կամ թէ ինք մէկու մը ծառայութիւն ընէ, եւ կամ ուրիշ մը իրեն ծառայեցնէ, այն ատեն այն ապրանքի արժած գին, եւ այն կալուածի եւ անձի արժած վարձքը պէտք է վճարէ : Այս արժէքի քանակը որոշելու գործը հմուտներէն (եւ պապի վուզուֆսան) կը հարցուի :

Սակարկութիւնը լմնալէն վերջ, երբ ծախող եւ առնող համահմութեամբ (պիրքերալի) երկրորդ անգամ անոր գնի եւ կամ ապրանքի վրայ նոր յաւելում (քեզիս), եւ կամ թէ զեղչ (քեզիլ) ընեն, այն ատեն առաջին սակարկութիւն (ագսը եվիլի) չեղեալ նկատուելով, երկրորդ սակարկութիւնը (ագսը սանի) վաւերական կը համարուի :

Սակարկութիւն՝ ինչ ապրանքի ինչ քանակի եւ ինչ արժէքի վրայ որ տեղի ունեցեր է, անոր համեմատ պէտք է վարուիլ. զորօրինակ մէկ ծրար տպածոյ (պասմա) սա չափ դահեկանի, կամ տասը ոչխար սա չափ դահեկանի ըսելով սակարկութիւն (կիօրիւրիլ բագար) եղած պարագային, ծախողը չի կրնար անոր կէս եւ կամ ուրիշ մաս մը զատելով մնացեալը յանձնել ու անոր համեմատ արժէքը պահանջել. այլ պէտք է ըստ սակարկութեան ամբողջովին յանձնէ, եւ ապա անոր

համեմատ ամբողջի գինը պահանջէ, ինչպէս նաեւ գնողը փոխադարձաբար. բայց եթէ վաճառող՝ անոնց ամէն մէկի գինը որոշելով ծախսեր եւ գնողին «Որն որ կ'ուզես ան առ» ըսելով արտօրններ է, գնողն ալ որն որ ուզէ զայն կ'առնէ :

* * *

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻՆ ՎՍՃՍՈՒՄ

(Շարդիէ պէյ)

Սակարկութեան մէջ՝ եթէ ապրանքին արժէքը կանխիկ պայմանուած է, գնողը պարտաւոր է անոր արժէքը կանխիկ վճարել եւ ապա ստանալ ապրանքը : Ապրանքին տէրը մինչեւ որ սակարկուած արժէքը չը ստանայ, կրնայ զայն վար դնել (փեռիկն բազարըգսա պայիքնը մեկտիեհ հազգը հապսի վար սըր) : Իսկ եթէ արժէքը ապառիկ պայմանուած է, ապրանքին տէրը՝ ապրանքը կաշկանդելու իրաւունք չունի, եւ պարտաւոր է անմիջապէս յանձնել եւ ապա գինը պահանջել. եւ եթէ ապրանքի արժէքին վճարածամ սահմանուած է, այդ վճարածամը ապրանք յանձնուած օրէն կը սկսի բանիլ :

Վաճառող՝ իր ապրանքը ապառիկ գնով ծախելէն եւ զայն գնողին յանձնելէն վերջ, եթէ վերջոյ արժէքը չը կարենայ գանձել, ալիւս չի կրնար զայն յետս կոչել : Սակարկութեան մէջ՝ արժէքին փոխարէն եթէ գրաւ (բեհն) եւ կամ երաշխաւոր (բեֆիլ) տալ պայմանուած է, բայց գնողը անոր համեմատ չը վարուի, վաճառողը կրնայ սակարկութիւնը ջնջել (պայի ֆեսիսի ազը քեհպիլի) :

Ենթադրենք թէ գնողը վերջէն նոյն արժէքի փոխարէն գնողին գրաւ կամ երաշխաւոր մը ներկայացնէ,

այն պարագային ծախողը դարձեալ ազատ է (մուխա-յիւր սըր) ուզէ մինչեւ որ արժէքը չառնէ ապրանքը չի յանձներ, ուզէ կը յանձնէ :

Ծախող՝ եթէ գնողին յանձնարարէ որ, ապրանքին արժէքը իր պահանջատիրոջ, (այսինքն ծախողի պահանջատիրոջ) վճարէ (պայի՝ միւրքերիի ֆեհի մեհեիւնի իւզերիեհ հեվալի իլլեհիեհ), այն ատեն ալիւս ապրանքը կաշկանդելու իրաւունք (հազգը հապս) չ'ունենար, եւ անմիջապէս յանձնելու պարտաւոր կ'ըլլայ :

* * *

ՅԱՆՁՆՈՒՄ

(Թեւրիմ)

Ծախող՝ սակարկութեան մէջ նոյն ապրանքը ուր տեղ որ գնողին յանձնելու պայման ըրած է, հոն յանձնելու պարտաւոր է. իսկ եթէ տեղը որոշուած չէ, ապրանքը ուր տեղ որ գտնուի, երկուքն ալ անձամբ եւ կամ փոխանորդ զրկելով հոն, յանձնել եւ ստանալու պարտաւոր են :

Եւ եթէ գնող՝ ապրանքին ուր գտնուելուն անգիտակ եղած է, զայն իմանալուն պէս (անա մուրդալի օլսուզսա) ազատ է, ուզէ սակարկութիւնը կը հաստատէ, ուզէ կը ջնջէ :

Վաճառուած ապրանքը՝ գնողին յանձնելու առթիւ տեղի ունեցած ծախսերը վաճառողին կը վերաբերի :

Խմբողին (կեօթիւրիւ, հեզաֆեհն) ծախուած ապրանքներ՝ վերցնել տանելու ծախսերը գնողին կը պատկանի :

* * *

ԿԱՄԱՅԱԿԱՆ ԱՌՈՒԾՍԵՆ

(Խըլարը շարդ)

Ծախող եւ առնող՝ որոշ ժամանակի մը համար կըր-
նան սակարկուած առեւտուրը (ագսը պէյի) կամ վերա-
հաստատուելու (եհնագ եյլեմեհ) եւ կամ ջնջելու (Ֆեսիս
եյլեմեհ) պայման գնել, զոր այդ ժամանակամիջոցի մէջ՝
որ կողմը որ ուզէ, կրնայ յետս կոչուի ընել (բիւնու
քսեպիլիւր) . եւ կամ հաստատել . զորօրինակ՝ կալ-
ուած մը կամ ապրանք մը ծախուած միջոցին՝ երբ
գնող եւ ծախող իրենց մէջ պայմանեն թէ մինչեւ մէկ
ամիս իրենցմէ որեւէ մէկը ազատ պիտի ըլլայ մինչ այն
օր յետս կոչուի ընել, եւ կամ վերահաստատել, այն ա-
տեն մինչ մէկ ամիս երկու կողմէն մէկը՝ կրնայ յետս
կոչուի ընել . բայց ամիսը անցնելէն վերջ՝ այլեւս եւ ոչ
մէկ կողմ չի կրնար :

Կամայական պայմանով (խըլարը շարդի) տեղի ու-
նեցած առեւտուր մը ինչպէս որ խօսքով (գապիեհ) կըր-
նայ հաստատուիլ (իհնագ քսիլեմեհ), եւ կամ ջնջուիլ
(Ֆեսիս քսիլեմեհ) . նոյնպէս ալ գործնականապէս (Ֆիլլեհ) կրնայ
հաստատուիլ եւ կամ ջնջուիլ . զորօրինակ՝ ապ-
րանքը կամ կալուածը երբ տակաւին ծախողի ձեռքին
մէջ կը գտնուի . ծախող եթէ որոշեալ ժամանակամիջո-
ցին մէջ զայն ծախու հանէ, կամ վարձու տայ եւ կամ
ձեւ եւ գոյն եւ այլ հանգամանքները փոխէ, եւ վեր-
ջապէս տիրապետական արարքի մը մէջ գտնուի, եւ կամ
թէ ապրանք գնողին քով գտնուած միջոցին զայն ետ
ուզէ, նոյն առեւտուրը գործնականապէս ջնջած կը նշա-
նակէ, և փոխադարձաբար գնողը՝ երբ վերոյիշեալ տեսակ

արարքի մը մէջ գտնուի, գործնականապէս (Ֆիլլեհ),
նոյն առեւտուրը ընդունած եւ հաստատած կը համա-
րուի :

Ծախուած ապրանքը, եթէ իր պայմանուած տե-
սակին եւ կամ նախապէս ներկայացուցուած օրինակին
չը համապատասխանէ, գնողը ազատ է (մուխայեար
սըր) ուզէ կը մերժէ, ուզէ սակարկուած արժէքով կ'ըն-
դունի . բայց եթէ այդ տարբերութիւնը տեսնելով հան-
դերձ զայն գործածէ . այլեւս զայն վերադարձնելու ի-
րաւասութենէ կը զրկուի :

Գնողը երբ սոյն տարբերութիւնը զեռ չը տեսած
մեռնի, զայն ետ վերադարձնելու իրաւասութիւնը իր
ժառանգորդաց (վերեսեհեհ) կը փոխանցի (իհիբալ Է-
սեր) :

Ծախող եւ առնող՝ երբ իրենց մէջ պայմանեն թէ,
մինչեւ այսչափ օր ապրանքին արժէքը պէտք է վճարել,
իսկ հակառակ պարագային տեղի ունեցած սակարկու-
թիւնը այլեւս անլաւեր համարուի . այս պայմանը ըն-
դունելի է . երբ այս պարագային գնողը մինչեւ այն օր
արժէքը չը վճարէ, սակարկութիւնը չեղեալ կը նկա-
տուի, իսկ երբ վճարէ, այլեւս ծախողը չի կրնար զայն
գրժել, եւ եթէ գնողը այդ ժամանակամիջոցին մէջ
մեռնի, առեւտուրը չեղեալ կը համարուի :

Ինչպէս նաեւ ծախող երբ իր քանի մը ապրանքին
զատ զատ գիներ նշանակելով՝ գնողին առաջարկէ թէ
«Մինչեւ այսչափ օր անոնցմէ որն որ կ'ուզես այն առ» .
այն ատեն գնողը մինչ այն՝ օր իր ուզած ապրանքը
նշանակեալ գնով կրնայ առնել :

* * *

ՏԵՄԵԱԼՈՒ ԿՕՄՍՅԱԿՍՆՈՒԹԻՒՆ

(Խրոյար րույնեք)

Մարդ մը՝ ուրիշի ապրանք կամ կալուածը չը տեսած կրնայ գնել. բայց զայն տեսած միջոցին եթէ նկարագրուած հանգամանքին չը համապատասխանէ՝ ինք ազատ կ'ըլլայ, ուղէ կ'ընդունի, ուղէ կը մերժէ: Գնող՝ գնուած ապրանքը դեռ չը տեսած՝ երբ մեռնի, իր ժառանգորդներ չեն կրնար չը տեսած ըլլալու առարկութիւնը ընելով ետ դարձնել, այլ նոյն վիճակի մէջ ընդունելու պարտաւոր են:

Ապրանքի մը մինակ մասնաւոր նմոյշը (նիւմիւնեկ) ցուցնելով սակարկութիւն կրնայ ըլլալ. բայց վերջոյ երբ բուն ապրանքը այդ օրինակին չը համապատասխանէ (նիւմիւնեկէ միւրապրզ չը գմագսա), սակարկութիւնը անվաւեր կը համարուի:

* * *

ԹԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՕՄՍՅԱԿՍՆՈՒԹԻՒՆ

(Խրոյար այրպ)

Ծախուած ապրանքի մէջ եթէ թերութիւն մը կայ (այրպ վար իսեկ), պէտք է զայն գնողին յայտնել, գնողը երբ զայն ընդունելով գնէ, այլեւս չի կրնար ետ վերադարձնել. բայց եթէ առանց գիտութեան գնած է, կրնայ ետ վերադարձնել:

Գնող, եթէ ապրանքի մէջ հիմնական թերութիւն մը (այրպը գասիւմ) նշմարէ, կրնայ զայն ետ դարձնել. բայց զայն վար գնելով պակաս արժէք առաջարկելու իրաւունք չունի:

Բայց գնողը՝ երբ նախապէս անոր թերութիւնը չը գիտցած զայն առնէ եւ գործածելու սկսի, ու յետոյ ապրանքի թերութիւնը երեւան ելլէ, այն միջոցին կըրնայ զայն վար գնելով արժէքի զեղչ առաջարկել. գործրինակ՝ մէկմը կերպասի մը փտտութիւնը եւ կամ պատառտածութիւն չը նշմարած՝ երբ զայն գնիր ու հագուստ կտրեր է ու յետոյ երբ անոր թերութիւնները երեւան յելեն, այն ատեն զայն վար գնելով արժէքի զեղչ կրնայ առաջարկել: Բայց եթէ ապրանքին տէրը զեղչ չընդունի, ու նոյն ապրանքը կտրուած վիճակի մէջ ետ առնել հաւանի, այն պարագային գնողը պէտք է կամ ետ տայ եւ կամ թէ պակաս արժէքի քանակը հմուտներուն (եքպապր վուգուճեկ) գնահատել տալով (քագսիր եքսիրեքեք) անոր համեմատ արժէքը վճարէ:

Խմբովին ծախուած (կեօքիւրիւ սաքըլսն) ապրանքները դեռ չը յանձնուած՝ երբ անոնցմէ մաս մը թերի (այրպը) ելլեն եւ մնացեալները անթերի, գնողը չի կրնար զանոնք զատելով թերի եղածները (այրպիլիւր) ետ ընել ու անթերիները վար գնել. այլ կամ ամբողջը միասին պէտք է ետ ընէ եւ կամ ամբողջը միասին վար գնէ: Իսկ երբ յանձնուելէն վերջ այս վիճակ երեւան գայ. այն ատեն եթէ ապրանքը զատել հնար է, եւ ասկէ վնաս մը չի գար, կը զատուի, ողջերը վար կը դրուի, վնասուածները ետ կը տրուի. իսկ եթէ զատուելէն վնաս մը յառաջ կուգայ, ամբողջովին տիրոջ կը վերադարձուի:

* * *

Խ Ա Ռ Կ Ա Ն Ք

(Ղապն ու քաղբիւր, ալսանմագ)

Ապրանքի եւ կամ կալուածի մը տէր՝ երբ գնողին խարելու կանխամտածութեամբ իր ապրանք կամ կալուածը չափազանց դրուատելով եւ կամ թէ այլեւայլ խարեպատիր դաւեր եւ միջոցներ նիւթելով՝ ջանայ խիստ սուղ գնով (ղապն Գանիթի) ծախել, եւ կամ թէ փոխադարձաբար, գնող՝ երբ ծախողը խարելու գիտումով գնած է, սոյն առուծախը անվաւեր ըլլալով ետ կը վերադարձուի: Բայց եթէ առանց այս միջոցներ տեղի ունենալու, անգիտաբար (պիլա քաղբիւր) խարկանք մը տեղի ունեցած է, այն պարագային առեւտուրը չի կրնար ջնջուիլ: Իսկ եթէ խարուողը բարեպաշտական հաստատութիւն մը (վագրՖ) եւ կամ որը (եքթիմ) է, այս պարագային ենթադրենք որ դաւ եւ միջոց մը նիւթուած եւ գիտակցութիւն եղած չըլլայ, դարձեալ սոյն առուծախը ջնջելի է:

Խարուող անձի (մաղպունց օլան շախսըն) մահուընէ վերջ՝ դատ վարելու իրաւասութիւնը իր ժառանգորդներուն չ'անցնիր: Խարուող անձ՝ իր խարուած ըլլալը տեսնելով հանգերձ, երբ այն ապրանքի վրայ տիրապետական (քասարուՖա սալիւր) արարքը մը ընէ, այլեւս զայն չի կրնար ետ վերադարձնել:

Խարուելով չափազանց սուղ գնելու (պիքթաղբիւր Ղապն Գանիթըն մրգսարի) քանակը, ծախուած բան եթէ ապրանք է, հարիւրին 50, եթէ կենդանի է հարիւրին 10, եւ եթէ կալուած է հարիւրին 5էն պէտք է որ աւելի ըլլայ է. ասկէ պակաս եղած միջոցին ետ չի կրնար տրուիլ:

* * *

ԵՍԵՆԵԼԻ ԸԼԼԱՆ ԿԱՄ Ո՛Ջ

(Պէյէ սալի օլուպ օլմսեան շէյլուր)

Արմատէն բաժնել կարելի եղած իր մը՝ արմատին հետ միասին ալ կրնայ ծախուիլ, առանձին ալ կրնայ ծախուիլ. զորօրինակ՝ մօր հետի ձագը երբ կաթէն կըտրուած է, առանձին ալ կրնայ ծախուիլ, մօր հետ ալ կրնայ ծախուիլ. բայց երբ դեռ կաթ կ'ուտէ, միայն մօր հետ կրնայ ծախուիլ:

Դէզ մը ցորեան՝ զատ զատ չափելով ալ կրնայ ծախուիլ, ամբողջը մէկէն ալ կրնայ ծախուիլ. իսկ երբ ամբողջովին (կօքիւրիւ) ծախուած միջոցին այսչափ քանակութիւն պարունակելու պայման եղած է, յանձնուած միջոցին՝ եթէ պայմանուած քանակէն պակաս ելլէ, գնողը ազատ է ուզէ կ'ընդունի կ'առնէ, ուզէ սակարկութիւնը կը ջնջէ, այս սկզբունքին կը հետեւին նաեւ ամէն տեսակ ապրանքներու առուծախը:

Կալուած մը (ագար), կամ գետին մը (արսա) եւ կամ արտ մը (արագի) կանգունով ալ կրնայ ծախուիլ, առանց կանգունի՝ այլ միայն սահմանները որոշելով (հուսուսէրի քալիմի) ալ կրնայ ծախուիլ: Բայց ամէն պարագայի մէջ՝ սահմանները որոշելով ծախելը աւելի յարգելի է:

Գոհարեղէն մը կշռելով ալ կրնայ ծախուիլ, հատով ալ կրնայ ծախուիլ. բայց կշիւքով ծախուած պարագային՝ երբ պայմանուած կշիւքէն պակաս ելլէ, այն ատեն առուծախը անվաւեր կը համարուի:

* * *

Վ.Ս.ՃԱՌՈՒՅԻՆ ՀՍ.ՍՍ.Ծ ՎՆՍՍ

(Մէպիեէ արիգ օլան գիեան)

Վաճառքը երբ դեռ ծախողին քով(պալի ցեզսիմսե) գտնուի, տեղի ունեցած վնասը վաճառողին կը պատկանի, իսկ երբ յանձնուած է, գնողին կը պատկանի:

Երբ վաճառողի եւ գնողի մէջ՝ առանց ապրանքի գինը սակարկելու, այլ «Տանիլ ցուցնելու եւ հաւնած պարագային գնելու» պայման տեղի ունեցեր է, գնողը զայն տարած ուրիշի մը ցուցուցած միջոցին՝ երբ վաճառքին վնաս մը պատահի, զայն տուժելու պարտաւոր չէ:

Իսկ երբ սակարկութիւն լիննալէ վերջ՝ տանիլ ցուցնելու եւ հաւնած միջոցին գնելու պայման եղած է, այն պարագային գինը տուժելու պարտաւոր է:

* * *

Վ.Ս.ՃԱՌՈՒՅԻ ԵՆԹԱԿՍԱՅ ԻՐԵՐ

(Պէյէ օախիլ օլան շէյէր)

Շէնք մը ծախուած միջոցին՝ անոր մէջի պարունակող պատին գամուած փականքները (սուվարա մըլաւանմը քիլիսիլի) եւ հաստատուն բազմոցները (սեքիլիլի), տնկուած ծառերը եւ ծաղիկները, ապակիներ եւ փեղկերը (համ շերչիվիլի) եւ այլ հաստատուն իրերը, որոնք նոյն իսկ եթէ սակարկութեան ժամանակ վաճառքին ենթակայ ըլլալը պայմանուած իսկ չըլլան, դարձեալ վաճառքին ենթակայ ըլլալով (մեկպիեէ օախիլ օլուպ), անոր հետ ծախուած կը համարուին, զոր

վերջէն ծախող զանոնք քակելով ետ առնելու իրաւունք չունի, ինչպէս նաեւ աւելի արժէք չի կրնար պահանջել. իսկ եթէ զանոնք քակել առնելու պայմանաւ ծախուած է, այն պարագային կրնայ քակելու ետ առնել. ինչպէս նաեւ եթէ վերոյիշեալ պարունակեալները (միւլքիմիլաքը) շարժական իրեր են, կրնայ զանոնք ետ առնել, իսկ եթէ չէնքին հետ միասին ծախուած է, այլեւս չի կրնար ետ առնել:

Յիշեալ օրէնքին կը հետեւին նաեւ կենդանիի մը հետ գտնուած կաթնիկեր ձագուկը, եւ կենդանիի դուրսը գտնուած երասանակը (եիւլար):

Եւ ամէն տեսակ վաճառքները:

* * *

ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄՈՎ Վ.Ս.ՃԱՌՈՒՄ

(Վասէ իլէ սաբը)

Կալուած մը կամ ապրանք մը ինչպէս կանխիկ, նոյնպէս պայմանաժամով (վասէ իլի) ալ կրնայ ծախուել, բայց պայմանաժամով ծախուած միջոցին՝ պէտք է որ ժամանակը որոշ ըլլայ, իսկ անորոշ եղած պարագային, կանխիկ ստակով ծախուած կը նշանակէ, որով ապրանքին տէրը անմիջապէս արժէքը կրնայ պահանջել:

Առեւտուրի մէջ՝ եթէ արժէքին կանխիկի եւ կամ ապառիկի խօսք եղած չէ, կանխիկ կը նշանակէ, զոր այն պարագային՝ գնողը պէտք է որ, ապրանքին արժէքը վճարէ, որպէս զի ծախողն ալ ապրանքը անոր յանձնէ: Ապա թէ ո՛չ «Ապառիկ պիտի տաս» ըսելով առարկութիւն ընելու իրաւունք չունի:

Վճարքին պայմանաժամը պէտք է որ կամ «Թուականէս այսչափ օր վերջ եւ կամ թէ տարւոյն այնինչ նշանաւոր օր վճարեմ» ըսելով որոշել, ապա թէ ո՛չ անձրեւ եկած միջոցին եւ ասոր համանման պայմաններով վճարաժամ պայմանելը անվաւեր է: Եւ իսկոյն վճարելի կ'ըլլայ:

* * *

Վ.Ս.ՃԱՍՌԻ ԵՍ.ՆԶՆՈՒՄ ԵՒ ՍՏԱՅՈՒՄ

(Թէսլիմ վէ քէսէլլիւմէ տայիր)

Վաճառումը (պէյ)՝ վաւերական ըլլալու համար պէտք է որ, ծախող (պայի) զայն գնողին (միւրքերի) յանձնէ (քէսլլիմ էքմէլի սիր), եւ կամ թէ երթալ զայն առնելու արտօնէ (կիսուպ արմաղա իզիմ վիւմէլի սիր):

Իսկ գալով կալուածի մասին, թէպէտեւ ասկէ առաջ սրբձ միլ կալուածները՝ անհատներու մէջ իրբեւ ապրանք առանց պաշտօնական գործողութեան կրնային առնուիլ ու ծախուիլ, եւ ծախող եւ գնողի համար իրենց մէջ արժէքը սակարկելէն եւ ստակը վճարելէն վերջ, երթալ անոր մէջ պտտիլ եւ բանալին յանձնելը վճռապէս ծախուած ու յանձնուած կը նշանակէր. սակայն վերջերս հրատարակուած Օրինաց համաձայն՝ զուտ միլ կալուածներն ալ արտերու (արազի) եւ վագրձ կալուածներու առուծախի պայմաններուն ենթարկուեցաւ, որով մինչեւ որ պաշտօնապէս կառավարութեան Դուռը չի ներկայանան եւ իրենց առուծախը հոն չը յայտնեն (քագրիւ էքմէսիքնէ), տեղի ունեցած առուծախը վաւերական չի նկատուիր:

Ուեւէ կալուած մը՝ ըլլայ գետին (արզ), ըլլայ

միլի, ըլլայ վագրձ՝ կառավարութեան Դուռը առուծախի գործողութիւնը (քագրիւ) լմնալէն վերջ զայն ծախուած եւ յանձնուած կը նկատուի, որով անկէ վերջ այլեւս զայն գնողին յանձնելու պէտք չի մնար:

Ծախուած իրը՝ թէ ըլլայ ապրանք, թէ ըլլայ կալուած, թէ ըլլայ կենդանի եւ թէ ուեւէ ինչ՝ զայն գնողին յանձնուելէ վերջ՝ այլեւս անոր դրժում (բուճու) չընդունուիր:

Գնող (միւրքերի)՝ տակաւին վաճառք (մէպիի) չը ստացած (քէսէլլիւմ էքմէզքնէ) կրնայ ուրիշի մը ծախել:

Ինչպէս նաեւ ծախող (պայի)՝ զայն գետ գնողին (պայիքնէ) չը յանձնած՝ կրնայ գնողին յանձնարարել որ անոր արժէքը ուրիշի վճարէ: Յանուած գետին մը (արզ միւրու) ծախուած պարագային, ծախող՝ զայն գնողին յանձնելու համար պէտք է որ անոր վրայի ցանքը վերցընէ եւ կամ ոջնջացնէ:

Ինչպէս մինակ ծառը ծախուած միջոցին, զայն յանձնելու համար, անոր վրայի պտուղը վար պէտք է առնել:

* * *

Չ Ա. Ն Ա. Չ Ա. Ն Ք

(Մէվաթը շէքրա)

Սակարկութեան մէջ՝ վաճառքին փոխարէն վճարուելիք գրամին տեսակ եւ քանակը որչափ եւ որ տեսակէն որ սակարկուած է, անոր համեմատ պէտք է վճարել, ապա թէ ոչ ընթացիկ դրուշի հաշուով կը նկատուի. զորօրինակ՝ Օամ. լիրա սակարկուած միջոցին, Օամ. լիրա պէտք է վճարել: Թէպէտեւ Օամ. լիրան ընթա-

ցիկ գինով 108էն է, սակայն կարգ մը ապրանքներ կան՝ որոնց առեւտուրի մէջ լիրան 100, 108, 110, 114, 116, 120 ղուրուշ ալ, եւ թերեւս անկէ ալ աւելի կ'արժէ. ինչպէս նաեւ ապառիկ եւ կանխիկ առեւտուրի մէջ գինը կը տարբերի, այսինքն կանխիկի մէջ սուղ գինով կ'ընդունուի իսկ ապառիկին աւելի աժան:

Վաճառական մը ֆապրիգային յանձրարարած ապրանքը ճամբայ հանուելուն առթիւ՝ ֆապրիգայէն իրեն ղրկուած ցուցակին զօնուշմէնթօ (Ֆաթուրա) յենլով՝ կըրնայ այդ ապրանքը դեռ ճամբու մէջ եւ կամ մաքս գտնուած միջոցին՝ առանց զայն բանալու եւ առանց տեսնելու ուրիշի մը ծախել, գնողը այն ապրանքը ստանալէ եւ բանալէ վերջ, երբ ցուցակին համեմատ գտնէ առեւտուրը կը հաստատուի. իսկ եթէ անհամապատասխան գտնէ, իրաւունք ունի ետ վերադարձնել:

Ուելէ մէկն օտարի մը ապրանքը առանց անոր տեղեկութեան կրնայ ուրիշ մը ծախել, բայց տէրը տեղեկութիւն ստանալուն պէս՝ ուղէ տեղի ունեցած առեւտուրը կը մերժէ եւ իր ապրանքները ետ կը պահանջէ, ուղէ կ'ընդունի եւ կը հաստատէ, զոր անկէ վերջ այլեւս չի կրնար դրժել:

Մարդ մը աղատ է իր ապրանքը եւ կամ կալուածը ուրիշի մը քով գրաւ (րէնիւն) դնելով փոխառութիւն մը առնել, որուն դրաւ (րէնիւն) եւ (պէյիւլ վէֆա) ալ կ'ըսուի. որնոր մինչեւ որ ստակ չը վճարէ իր ապրանքները ետ չի կրնար պահանջել, եւ կամ թէ մէկ մասը վճարած միջոցին ենթադրենք թէ գրաւի դրուած ապրանքներ նոյն իսկ քանի մը կտորներէ բաղկանան, մինչեւ որ պարտքը ամբողջ չի վճարէ՝ անոնցմէ մաս մը ետ չի կրնար պահանջել:

Պէյիւլ վէֆա եւ րէնիւնի տարբերութիւնը գրնթէ

չատ քիչ է, րէնիւնը ապրանքներու եւ սրճ միլ կալուածներու համար կը գործածուի, իսկ պէյիւլ վէֆա միայն վազըն կալուածներու գրաւի գործողութեան կ'ըսուի: Ասոնց մասին ընդարձակ գրելը գրաւի (րէնիւն) բաժնին մէջ ձգած եմ:

* * *

ԱՊՍՊՐԱՆԻ ԵՒ ԿԱՆԵԱՎՃՍՐ

(Սէլէմ իլէ իօրիսանաա վէ եախօս սիբարըօ)

Կանխավճար (սէլէմ) այն է որ, մարդ մը՝ արհեստաւորի մը կամ գործաւորի մը ապրանք կ'ապսպրէ (սիբարըօ Էսէր), եւ անոր սակարկուած գինէն մաս մը կանխավճար կուտայ:

Կանխավճարի (սէլիմ) գործողութիւնը վաւերական ըլլալու համար, պէտք է որ երկու կողմն ալ չափահաս ըլլան, (չափահասութեան տարիքը ընդհանրապէս 15էն վեր է): Նոյնպէս ալ ապրանքին գինը, տեսակը, քանակը եւ յանձնուելիք ժամանակը որոշ ըլլան, զորօրինակ՝ խաղողին ժամանակ... քաշ ճերմակ ընտիր չավուէ իւզիւմի, եւ կամ թէ... այսչափ քաշ սեւ խաղողի քաղցու (Շիրէ) եւ կամ կալի միջոցին... քրիւ կարմրահատ ցորեն, եւ կամ թէ... զոյգ... թիւ մեծութեամբ... տեսակ կաշիէ, եւ այսինչ այսինչ զարդերով կօշիկ, եւ կամ սա լայնութեամբ եւ... կանգուն երկարութեամբ, եւ... կշիռքը ծանրութեամբ, վրան այսինչ ծաղիկ եւ այսինչ գոյները ըլլալու պայմանաւ այսչափ ծրար տպածոյ (պասմա), եւ այլն:

Երբեմն ալ ապսպրուած ապրանքէն օրինակ մը

ընտրելով՝ երկուստեք զայն կը կնքեն ու կը պահեն, մինչեւ որ ապսպրուած ապրանքները լրանայ:

Ապսպրուած ապրանքը՝ եթէ բուն ապսպրուած պայմանին եւ կամ ընտրուած օրինակին (Յիւմիւնե) համապատասխան ելլէ, երկու կողմ զայն ընդունելու պարտաւոր են: Իսկ եթէ անհամապատասխան ելլէ, ապսպրողը ազատ է, ուզէ կ'ընդունի, ուզէ՛ կը մերժէ:

Եթէ ապրանքին գինը բարձրանայ եւ կամ թէ իջնէ, երկու կողմէն մինը անոր դէմ ունէ առարկութիւն ընելու իրաւունք չունի. եթէ որեւէ կողմէ առարկութիւն մը յարուցուի, միւս կողմը կրնայ բողոքել եւ իր ենթակայ եղած մնասը պահանջել (զարաւր զիեանի)՝ քալիայ էլիէյիպիլիւր):

Ապսպրանքը հաստատուն ըլլալու համար պէտք է որ, անոր արժէքէն կարեւոր մաս մը կանխիկ վճարուած ըլլայ նախապէս, ապա թէ ոչ ապառիկ ապսպրանք անվաւեր է:

Երկրագործ մը՝ եթէ ընական արկածի մը հետեւանօք այն տարին չը կարենայ իրեն ապսպրուած ապրանքը յանձնել, ընթացիկ արժէքով գինը տուժելու պարտաւոր է: Իսկ եթէ այդ տեսակ ապրանքը ընդհանուր առմամբ մնասուած է եւ գինը չափազանց սղեր է, յաջորդ տարին ընթացիկ արժէքով վճարելու պարտաւոր է:

* * *

ՀՈԳԵՎԱՐՔԻ ՄԷՋ ԱՌՈՒԾՍԵ

(Մարագ մէվրբնօս պէյ ու շերա)

Հոգեվարքային հիւանդութիւն այն է որ, հիւանդ մը անկողնոյ մէջ ինկած՝ խելք ու միտքը կորսնցուցած՝ այլեւս իր գործերը տնօրինելու անբաւական կ'ըլլայ, որով այդ վիճակին մէջ իր կատարած առուծախ անվաւեր կ'ըլլայ:

Իսկ եթէ հիւանդութեան տեսակը վերոյիշեալ աստիճան ծանր չէ, այլ խելք ու միտք իր վրայ ըլլալով երկարատեւ հիւանդութեան մը եւեթ ենթակայ է, ու այս վիճակը անխոփոխ է, այն ատեն հոգեվարքային հիւանդութիւն չի համարուիր, եւ իր ըրած գործողութիւնը վաւերական կը նկատուի. եւ եթէ այդ երկարատեւ հիւանդութեան վիճակը փոփոխական է, այն պարագային՝ սկսած օրէն մինչեւ որ մէկ տարի չանցնի, ընդունելի չի կրնար ըլլալ:

Հիւանդ մը՝ իր հոգեվարքի վիճակի մէջ (մարագ մէվրբնօս), իր ժառանգորդներէն մէկին եթէ ապրանք մը ծախէ, յետ մահուան՝ անոր վաւերականութիւնը միւս ժառանգորդներու կամքէն կախում կ'ունենայ, անոնք ուզեն կը վաւերացնեն չուզեն կը ջնջեն:

Իսկ եթէ նոյն հիւանդ վիճակին մէջ՝ ուրիշ օտարի մը ծախած է, այն պարագային վաւերական է, որով ժառանգորդները անոր դէմ առարկութիւն մը ընելու իրաւունք չեն ունենար:

Շատ մը պարտքերով ծանրաբեռնուած անձ մը՝ երբ իր հիւանդութեան մէջ իր ապրանք ու կալուածները իր արժած գինէն պակաս ծախելով մեռնի, պահանջատէրը թէպէտեւ այն առուծախը չի կրնար ջնջել, սա-

կայն գնողէն՝ ծախուած պակաս գնի լրացում կրնան պահանջել . հակառակ պարագային առեւտուրը կրնան ջնջել : Սակայն պէտք է որ՝ թէ ինչ գնով ալ որ ծախուած ըլլայ, այդ դրամը հանգուցելոյն պահանջատէրերուն վճարուի . իսկ եթէ անոր ժառանգորդներու կողմէ յատկապէս պարտքէն ապրանք փախցնելու դիտաւորութեամբ ծախուած է, այն ատեն եւ ոչ մէկ տեսակէտով վաւերական չի կրնար ըլլալ եւ յետս կը կոչուի :

ԺԱ.

Վ Ա Ր Չ Ո Ի Մ

(Խյճար ու իսրիճար հազրնեսա) •

Վարձում (իճարեհ)՝ ապրանք կամ կալուած մը (եմվալը մեկգուլի վե եա դայր մեկգուլի), մարդ եւ կենդանի մը վարձու տալուն, եւ վարձու բռնելուն (իճար ու իսրիճար) կ'ըսուի . որով վարձու տուողին որ է տէր՝ վարձատէր (մուճիւր), վարձու բռնողին վարձակալ կամ վարձուոր (միւսքեճիւր), եւ վարձու տրուած բանին վարձեալ (մեհուր) անունները կը տրուի :

Վարձում (իյճար)՝ վաւերական ըլլալու համար, պէտք է որ առուծախի (պիլ ու ժեքա) օրինաց համեմատ՝ վարձատէր (մուճիւր) եւ վարձակալ (միւսքեճիւր) չափահաս (պալիլ) եւ խելահաս (ազիլ) ըլլան, եւ վարձեալը (մեհուր) եւ վարձք (պեհիլ իյճարը) որոջ ըլլան, եւ վարձատէր եւ վարձակալ մին միւսին «Վարձու տուի, միւսն ալ վարձու առի» ըսեն : Ասիկայ գրաւոր բանակցութեամբ (մեքուպիլ) ալ կրնայ ըլլալ :

Վերոյիշեալ պայմաններէն թերի եղած վարձումը անվաւեր է (սահիմ սէյիլ սիւր) : Իսկ երբ թերի պայմաններով (իճարեի ֆասիսե իլի) վարձու տրուած է եւ վարձակալն ալ զայն գործածելով օգտուած է, այն պարագային՝ եթէ վարձու տրուածը հասութեալեր կալուած մը է (մուսա իւլ իսրիլլալ), եւ կամ եթէ որբի մը (եքիլմ), եւ բարեպաշտական հաստատութեան (վազրֆ) վերաբերեալ է, այն ատեն վարձման ժամանակա-

միջոցը (միւսեք) կը ջնջուի, եւ վարձքի քանակն ալ հմուտներուն (հրպայր վուգուֆա) գնահատել (թագսիր) կը տրուի: Իսկ եթէ վարձեալ (մեհուր) հասութարեք կալուած մը չէ (մուսս իւլ իսթիլլալ սէյիլ իսէ), կամ թէ յատկապէս վարձք բերելու համար պատրաստուած ապրանք մը չէ, եւ կամ թէ այն ծառայող անձ՝ յատկապէս վարձքով ծառայողներէն չէ (եհիր միւլէ միւս-թեհագ սէյիլ իսէ), եւ կամ թէ որբի մը եւ բարեպաշտական հաստատութեան մը վերաբերեալ չէ, այն ատեն վարձք վճարել պէտք չ'ըլլար (իւհրէթ լագրմ կիւմեգ):

Խուլ (սաղր) եւ համրերու (սիւսիզիէրիս) ծանօթ նշաններով եղած վարձումը (ագսր իհարի) վաւերական է:

Վարձման մէջ (իհարէսէ) լուծիւնը (սիւսիւթ) ընդունիլ կը նշանակէ. գործինակ՝ կալուածատէր մը (մուհիր) իր խանութ՝ ամսական հարուր զրուշի վարձուտուած՝ վարձակալն ալ քանի մ'ամիսներ նստած պարագային, երբ տէրը ելլէ վարձկալին առաջարկէ թէ՝ «Ասկէ վերջ հարուր քսան զուրուշ պէտք է վճարես, ապա թէ ոչ խանութս ձգէ»։ Վարձկալ երբ զայն չեմ ընդունիր ըսելով շարունակէ նստիլ, այն պարագային դարձեալ ամսական 100 տալ պէտք է, իսկ եթէ տիրոջ առաջարկութեան վրայ՝ այո՛ կամ ո՛չ չը պատասխանած՝ շարունակէ նստիլ, այն ատեն 120 զուրուշ վճարել պէտք կ'ըլլայ: Եւ եթէ երկուքն ալ իրենց խօսքին վրայ պնդեն, բայց վարձկալ դեռ շարունակէ նստիլ, այն ատեն վարձքին քանակը հմուտներուն (հրպայր վուգուֆե) գնահատել կը տրուի:

Իսկ եթէ վարձկալը՝ (միւսթեհիր) տիրոջ զեղչ առաջարկէ եւ տէրը չընդունի, այն միջոցին վարձկալ

պարտաւոր է կամ ելլել (եւ քալալիեէ էրմէլի) եւ կամ թէ ըստ առաջնոյն վարձքը վճարել:

Վարձման մէջ (իյնարսա)՝ երբ վարձք աւելցնելու եւ կամ պակսեցնելու մասին (պէսէլ իյնարի հագրնսա) երկրորդ անգամ սակարկութիւն ըլլայ, առաջին սակարկութիւնը ըստ ինքեան կը ջնջուի, երկրորդ սակարկութիւնը վաւերական կ'ըլլայ:

Վարձումը (ագսր իյնար) լմնալէն յետոյ (թեմամ օլուգսան սօնրա)՝ երկու կողմէն եւ ոչ մէկը (մուհիր իլէ միւսթեհիրէն հիչ պիրիսի) չի կրնար իր պայմանէն խուսափիլ (րուհու քսմեգ) եւ ինչպէս նաեւ ուրիշ մէկը՝ վարձքին վրայ որչափ որ ալ յաւելում ընէ, վարձատէր այս պատճառաւ (մուհիր, մալ սահրպի) չի կրնար իր պայմանը ջնջել (ագսր Ֆեսիս քսմեգ):

Իսկ եթէ վարձեալին (մեհուրէ) ընական արկած մը պատահի (գազաեմ քիլեֆ օլուրսա)՝ այն ատեն վարձումը (ագսր իյնար) ըստ ինքեան կը ջնջուի: Զորօրինակ՝ վարձեալ շէնքը եթէ փչչի կամ այրի, կամ ստընտու (սիւսանա) վարձուած պարագային տղան մեռնի, եւ կամ գործի մը համար՝ գործաւոր մը վարձուած պարագային՝ այդ գործը խափանուի եւ այլ այսպիսի պարագայ մը ծագի, այդ առթիւ տեղի ունեցած վարձումը (ագսր իյնար) ըստ ինքեան կը ջնջուի:

Վարձման մէջ (ագսր ինարսա) պայման չէ որ անպատճառ «Ներկայ օրէն սկսեալ վարձու տրուի, այլ միջոց մը վերջ ալ՝ գործինակ՝ յառաջիկայ ամսուան եւ կամ այնինչ տարուան սկիզբէն կամ մէջտեղէն եւ կամ վերջէն եւ այլն ալ կրնայ վարձու տրուիլ. եւ դարձեալ վաւերական է (ագսր սահրն սր):

* * *

րեկմեք իշին) վարպետի մը տրուած միջոցին, տղան արհեստ սորվելէն վերջ, երբ իրարմէ վարձք պահանջեն, տեղական սովորութիւն (հօրձ վե ասեքը պէլսե) ինչ է, անոր համեմատ կը վարուի:

Ծառայողին հետ՝ եթէ պայման եղած է որ, այն գործին ինք անձամբ աշխատի, ուրիշի մը չը յանձնէ, ծառայող (անիր)՝ զայն ուրիշի մը չի կրնար յանձնել, զորորինակ՝ եթէ դերձակին հետ պայման եղած է որ իր ձեռքով կտրէ ու կարէ, դերձակը զայն ուրիշի մը չի կրնար կտրել ու կարել տալ. Բայց եթէ այդպէս պայման մը եղած չէ, ծառայող զայն ուրիշի մը կրնայ ընել տալ:

Բեռնակիրը (համալ) իր բեռը մինչեւ տան դռնէն եւ կամ վաճառատունէն ներս տանելու ձգելու պարտաւոր է, անկէ վերջ իր տեղ դնելու պարտաւոր չէ:

Մուսնետիկ, շրջուն փերեզակ (գօլթուգնի, սմաւր, սեխալ), ծախու համար իրեն յանձնուած ապրանքը միջոց մը պտըտցնելէն վերջ՝ երբ ծախել չը կրնալուն պատճառաւ տիրոջ վերադարձնէ. յետոյ տէրը զայն ծախէ, անիկայ տիրոջմէ վարձ մը պահանջելու իրաւունք չ'ունենար, եւ եթէ տէրը զայն ուրիշի մը ծախել տայ, աշխատութեան վարձքը երկրորդ ծախող կը ստանայ:

Մէկ մը իր ապրանքը՝ մուսնետիկ, փերեզակին (սեխալ, գօլթուգնի, սմաւր) յանձնած միջոցին՝ երբ անոր ապսպրէ թէ, այսչափ զուրուշէն պակաս մի ծախեր. անիկայ անկէ պակաս չի կրնար ծախել, եւ եթէ ծախէ, պակասը տուժելու պարտաւոր կ'ըլլայ. ինչպէս նաեւ՝ եթէ անկէ աւելի ծախէ, այն աւելորդն ալ ապրանքի տիրոջ կը պատկանի:

Ուեւէ բան մը կատարելու համար վարձուած ծառան՝ երբ ընելիք բանը (հափանաղը ծեյ) արկածով մը

վնասուի (գալաեմ գայ օլուրսե), մինչեւ նոյն կէտին աշխատած աշխատութեան վարձքը միայն կրնայ պահանջել. ապա թէ ոչ ամբողջ չի կրնար պահանջել. զորորինակ՝ արտ մը հնձելու համար վարձուած մշակներ, երբ այդ հունձքը քիչ մը հնձելէն յետոյ՝ կարկուտէն վնասուի, հնձածներու չափ միայն վարձք կրնան պահանջել: Այս օրէնքին կը հետեւին նաեւ, նաև վարձել, շէնք շինել, պաշտօնէից վարձքը վճարել, եւայլն:

* * *

Վ.Ս.ԲՁԳԻ ՄՍ.ՍԻՆ

(Պէտէլի իյնար հագընսա)

Վարձման մէջ (ագսը իյնարսա) վարձքին քանակը (պէտէլի իյնարըն մրգսարընի) պէտք է որ որոշ ըլլայ (մուպեմ օլմալի սր), եթէ որոշուած չէ՝ հմուտներուն գնահատել կը տրուի (եքպապը վուգուճե քագսիր հքսիրիլի). սակայն պէտք է գիտնալ որ, ամէն տեսակ գործերու մէջ՝ հմուտները պահանջուած վարձքի քանակէն աւելի պէտք չէ որ գնահատեն, ապա թէ ոչ՝ անընդունելի կ'ըլլայ իրենց գնահատութիւնը. զորորինակ՝ կալուածին տէրը վարձկալէն ամսական 200 զուրուշ վարձք պահանջած միջոցին՝ երբ վարձկալ 100 զուրուշ ըսէ՝ ու չը համաձայնին, ու այն պատճառաւ հարկ ըլլայ հմուտներու դիմել, հմուտները առ առաւել մինչեւ 200 զուրուշ կրնան գնահատել. եթէ անկէ աւելի արժէք մը գնահատեն, այն ատեն իրենց գնահատութիւնը անընդունելի կ'ըլլայ. զոր այն պարագային ուրիշներուն դիմել պէտք կ'ըլլայ, սա եւս պէտք է գիտնալ որ, հմուտներ ըսելով՝ էն նուազ եր-

կու հոգիէ պէտք է որ բաղկանան, եւ երկուքն ալ միեւնոյն հաստատեն, ապա թէ ոչ իրարմէ տարբեր եղած միջոցին՝ եւ ոչ մէկի գնահատութիւնն ալ ընդունելի չի կրնար ըլլալ: Սյս հմուտ անձինք պէտք չէ որ երկու կողմի հետ մերձաւոր ազգականութիւն եւ կամ առեւտուր եւ կամ ուրիշ առնչութիւն եւ կամ վէճ ու կռիւ ունենան. կռիւը զիրենք այն ատեն կրնայ գնահատելու գործէն կասեցնել՝ երբ պաշտօնապէս դատարանի միջոցաւ ապացուցուած է. ապա թէ ոչ՝ պարզ կագուկութիւնները արգելիչ պատճառ մը չեն նկատուիր:

Հմուտներու գնահատութիւնը իբրեւ վկայութիւն (տահասեթ) չը նկատուիր, այլ իբրեւ ծանօթութիւն մը (իխպար) կը նկատուի, որուն համար վկայութեան օրինաց համեմատ, անոնց անձնաւորութեան եւ պատուաւորութեան մասին (տահասեթի մագպուլ օլուպ օլմասըրը) իրենց պատկանած թաղէն եւ կամ արհեստապետէն (եսմաֆ պաւըրսան, ֆեթխուսարնսան) հարցնելու (թեգֆիէ էրմեհէ) պէտք չէ տեսնուած, այլ դատարան անոնց տուած ծանօթութեան վրայ (օնլարըն իխպարաբը իւգերիմէ), իսկոյն իր վճիռը կուտայ (հիււմ վերի):

Վարձքի փոխարէն (պէսէլ ինարա մուզապիլ) անպատճառ հնչուն դրամ (նագս) վճարել անհրաժեշտ պայման չէ. այլ ապրանք (մալ) եւ կամ կալուած (ագար) ալ կրնայ փոխանակուիլ. այսինքն խանութի մը վարձքին փոխարէն, մաս մը ապրանք եւ կամ պարտէզի մը հասոյթն ալ կրնայ փոխանակուիլ (միւլպասէլէ, քրանփա օլոււնապիլի):

Եթէ վարձատէր՝ վարձքը կանխիկ պայմանած է, մինչեւ որ սակարկուած վարձքը չը ստանայ, վարձեալը (մեհուր) կրնայ կաշկանդել ու չը յանձնել (հապս էսէպիլի), սակայն որ օրէն որ զայն վարձկալին (միւլսքե-

նիւրէ) յանձնէ, այն օրէն սկսեալ վարձք կը սկսի բանիլ:

Իսկ եթէ վարձքը ապառիկ կամ ամէն ամիս կամ տարուէ տարի վճարուիլ պայմանուած է, այն ատեն վարձատէրը զայն կաշկանդելու (հապս էրմեյի) իրաւունք չունի. եւ որ օրէն որ յանձնէ, այն օրէն սկսեալ վարձք կը բանիլ:

Վարձքը կանխիկ պայմանուած պարագային՝ վարձկալ (միւլսքեհիւր)՝ զայն կանխիկ վճարելէն վերջ, եթէ ենթադրենք թէ՛ վարձեալ ապրանք կամ կալուած նոյն իսկ անգործածելի ձգած ալ ըլլայ, այլեւս չի կրնար իր տուած վարձքին յետսկոչում (րոււնու, նայմագ) ընել: Իսկ եթէ կալուած կամ ապրանք վնասուած է եւ կամ անգործածելի դարձած է, այն ատեն կրնայ ետ պահանջել:

Վարձեալ (մեհուր)՝ եթէ անձ մըն է, երբ վարձքը կանխիկ խօսուած է, մինչեւ որ զայն կանխիկ չը ստանայ կրնայ չը ծառայել. իսկ եթէ վարձքը յետ աշխատութեան վճարուիլ պայմանուած է, այն ժամանակ ծառայելու չի կրնար դժկամակիլ:

Վարձկալ՝ իր վարձած ապրանքը կամ կալուածը եթէ նոյն իսկ չի գործածէ ալ, դարձեալ սակարկուած վարձքը վճարելու պարտաւոր է. իսկ եթէ իր կամքէն անկախ պատճառի մը եւ կամ փրչելու եւ կամ այրելու առթիւ չէ կրցեր զգործածել, վճարելու պարտաւոր չ'ըլլար:

Վարձատէր (մուհիւր, մալ սահըպի) եւ վարձակալ (միւլսքեհիւր, ֆիւրէհիսէն) երկուքէն որն որ մեռնի, վարձումը (ագսը ինարի) կը ջնջուի (Ֆեսխ օլուր):

Վարձուած կալուած մը եւ կամ ապրանք մը նորոգութեան եւ կամ այլ պատճառի մը առթիւ՝ եթէ միջոց մը անգործածելի դառնայ, անգործածելի (մոււագ-

դալ) մնացած ժամանակամիջոցի վարձքը կը դեղչուի (թէնգիլի Էսիուր) :

Այն արհեստաւորներ՝ որոնց աշխատութիւն իրենց շինած կամ նորոգած ապրանքին վրայ նոր հեղինակութիւն մը կ'աւելցնէ . անոնք մինչեւ որ իրենց վարձքը չստանան, իրենց յանձնուած ապրանքը կրնան կաշկանդել (հապս Էսեպիլիբի) . զորօրինակ՝ դերձակ, ներկարար . լուացարար, եւ այլն, իրենց վարձքը մինչեւ որ չը ստանան, իրենց յանձնուած ապրանքները կրնան վար դնել, եւ անկէ յառաջ եկած վնասին բնաւ պատասխանատու չեն . բայց եթէ իրենց վարձքը ապառիկ մնալու պայմանած են, զայն չեն կրնար կաշկանդել, ապա թէ ոչ տեղի ունեցած վնասին պատասխանատու կը նկատուին :

Իսկ բեռնակիր եւ նաւաղ եւ այլն, ասոնց նման աշխատաւորներ, որոնց աշխատութիւնը իրենց աշխատած ապրանքին վրայ նոր հեղինակութիւն մը չի գործեր, անոնք իրենց վարձքին փոխարէն զայն կաշկանդելու (հապս իթմեե) իրաւունք չունին . եւ եթէ կաշկանդեն տեղի ունեցած վնասին պատասխանատու կը մնան :

* * *

**Վ.Ս.ՐԶՄԵՆ Ժ.Ս.ՄՈՆԵ.Կ.Ս.ՄԻՋՈՅԻ ԵՒ
Կ.Ս.ԼՈՒՍԵՑԿ.Կ.Ս.Ն Վ.Ս.ՐԶԳԻ Մ.Ս.ՍԻՆ**

(Միւսերի ինարէ վէ ինարի ազար հազրնատ)

Մարդ մը իր կալուածը եւ կամ ապրանքը ուղած ժամանակի չափ կրնայ վարձու տալ, բայց երբ վազրձ կալուած է՝ ըստ ընկալեալ սովորութեան ընդհանրապէս երեք տարիէն աւելի չը տրուիր :

Ինչպէս նաեւ վարձքի վճարումը ամսէ ամիս ալ

կրնայ պայմանուիլ տարուէ տարի ալ : Ժամանակամիջոցը լրանալուն պէս՝ վարձատէր (մուհիր) պէտք է վարձկալին (միւսթեհիբե), ներկայանայ եւ վարձեալ (մեհուր, փրայանմը օլանը) ետ պահանջէ, եւ վարձկալն ալ իսկոյն զայն վերադարձնէ :

Իսկ եթէ վարձատէր (մուհիր մալ սահրալի) չը ներկայանայ եւ ետ չը պահանջէ, վարձումը (ագսը ինարի) թերի (Ֆասիս) ըլլալով, այն ատեն որոշեալ ժամանակամիջոցէն որչափ ատեն որ անցնի, ըստ նախկին սակարկութեան վարձք չի կրնար պահանջուիլ . այլ ըստ արժանւոյն (եհրի միսլի) միայն կրնայ պահանջուիլ, զոր այն ալ հմուտներուն (եքպապը վուգուֆ) գնահատել տրուելով կը վճուուի :

Եւ եթէ տէրը, օրին վարձկալին ներկայանայ եւ վարձեալը ետ պահանջէ, բայց նա դժկամակի վերադարձնել, այն ատեն վարձատէր (մուհիր, մալ սահրալի) պարտաւոր է դատարանի դիմել . իսկ եթէ ձգէ իր վիճակի մէջ, ինչպէս վեր ըսինք՝ ըստ սակարկութեան վարձք չի կրնար պահանջել, այլ ըստ արժանւոյն :

Ժամանակ լրանալուն պէս՝ վարձկալը երբ դժկամակի վարձեալը (մեհուր) ետ վերադարձնել, վարձատէր այս պատճառաւ երբ ստիպուի դատարանի դիմել, այն առթիւ տեղի ունեցած ծախսերը վարձկալին վրայ կը բարդուին :

Վարձեալի (մեհուր) պարպումը (թախիեե, պօսաքսըմագ) եւ կամ վերադարձում (թեսիմ, իյասե) երկու կերպ կ'ըլլայ .

Ա. Եթէ վարձագիրը (գօնթըրաք) կառավարութեան միջոցաւ վաւերացած է, տիրոջ կողմէ խնդրագիր մը կը տրուի դատարանին, դատարան ալ զայն նօտաւրին (մուգալեկաք մուհարբիբի) կը յանձնէ, վարձկալին

զեկուցանելու համար (իխպար էյիմեհ) : Նօտարն ալ վարձկալին զեկուցագիր մը (իխպարնամե) զրկելով կը զեկուցանէ թէ (թեպլիդ ԷՏԷՐ), զեկուցուած թուակահանէն սկսեալ մինչեւ 15 օրէն պարպելու եւ կամ վերագարձնելու պարտաւոր էք (թալսիեե վե եա թեպլիմ վե իյասե էքմեյե), վարձկալ եթէ սոյն զեկուցման վրայ մինչ 15 օր պարպէ կամ վերադարձնէ, այլեւս խընդիրը փակուած կ'ըլլայ . իսկ եթէ չը պարպէ կամ չը յանձնէ, այն ատեն Նօտարի վարչութիւն (մուգալիլաթ մուհարիբե) Տեղական Գործադիր վարչութեան (Ինքա սայիրեաի) կը յանձնէ ի գործադրութիւն : Այս պարագային Գործադիր վարչութիւն անգամ մըն ալ իր կողմէ վարձկալին կը զեկուցանէ, եւ ութ օր ժամանակ կուտայ . եթէ ասոր վրայ ալ դժկամակի, յայնժամ Գործադիր պաշտօնէութիւն ինք պաշտօնեայ մը եւ քանի մը դէտեր (միւլպաւիբ) կը զրկէ, հոն կառավարութեան միջոցաւ կը պարպէ : Այս առթիւ տեղի ունեցած ծախսերը թէպէտեւ նախապէս տիրոջ կողմէն կը պահանջուին, սակայն ի վերջոյ վարձկալէն կը գանձուին :

Այս տեսակ պարպումի մէջ՝ եթէ դիզուած վարձքեր կան, վարձքերը միեւնոյն եղանակով չի կրնար գանձուիլ . այլ վերջէն անոր համար զատ դատ պէտք է վարել, եւ հակառակորդ կողմը հոն դատի կոչելով վճուի ներքեւ առնել եւ ապա գանձելու ելլել :

Բ. եղանակ . Եթէ վարձագիրը Պաշտօնատուէն (Պեյեհսիեե) վաւերացած չէ (եքամե քասիբ օյմամբե իսե), այն պարագային դատարանի պէտք է դիմել վճուի ներքեւ առնել տալ Ինքայի գնելով, անոր պարպումը եւ կամ վերադարձումը պահանջել :

Յիշեալ եղանակով պարպում կամ վերադարձում

(թալսիեե վե թեպլիմ) պահանջելու դատը երկու կերպով կրնայ վճուուիլ . Ա. Եթէ վարձագիրը (գօնքուրաթը) նախապէս Պաշտօնատուէն վաւերացած է, եւ եթէ կաւուածատէրը կալուածի անմիջական (ինքայի մուվազալե) պարպումը պահանջէ, դատարանն ալ անմիջական պարպումը կը վճուէ (մա'ա ինքայի մուվազաթ թալսիեեպիմե հիւլմ ԷՏԷՐ), իսկ եթէ կալուածատէրը անմիջական գործադրութիւնը (մա'ա ինքայի մուվազաթ) չը պահանջէ, դատարան ինքնին ինքայի մուվազաթ չի կրնար վճուել, այլ միայն «պարզ պարպում» (թալսիեե) կը վճուէ :

Պարզի եւ անմիջականի (ինքայի մուվազաթ)ի տարբերութիւնը սա է որ, պարզի դէմ՝ վարձկալ թէ միեւնոյն դատարանի մէջ եւ թէ վերաքննիչ ատենի մէջ (ԻսպիմաՅ մահեմեհսիմե) եւ թէ վճուարեկ ատենի մէջ (Թեմիզ մահեմեհսիմե) շատ մը առարկութիւններ կրնայ ընել . ինչպէս նաեւ եթէ վճուող ի բացակայութեան (ղիեալի) տրուած է, պէտք է որ, 31 օր առարկութեան (իյթիբաղի) ժամանակամիջոցը աւարտի եւ ապա գործադրութեան տրուի : Իսկ անմիջական (ինքայի մուվազաթ) այն է որ, առանց ուշե առարկութիւն մը լսելի ըլլալու, անմիջապէս կալուածը կը պարպուի տիրոջ կը վերադարձուի եւ կամ ապրանքը ետ առնուելով իր տիրոջ կը յանձնուի . բայց եթէ ասոր դէմ բանաւոր առարկութիւններ յարուցուին, վերջէն կրնայ զանոնք քննուիլ :

Իսկ եթէ վարձագիրը (գօնքուրաթ) նախապէս վաւերացած չէ, եւ կամ բնաւ վարձագիր մը չկայ, կաւուածատէրը ենթադրենք որ անմիջական գործադրութիւն պահանջէ, այն ատեն դատարանի կամքէն կախում կ'ունենայ . դատարան եթէ պատշաճ դատէ, ան-

միջականապէս կը վճռէ, իսկ եթէ պատշաճ չը դատէ պարզօրէն միայն կը վճռէ :

Սակայն պէտք է ըսել որ, պարպու մը (թախլիեկ) պահանջելու իրաւունք ունենալու համար, պէտք է որ կամ վարձագիր (գօնթուրաթ) եւ կամ կալուածին տէր ըլլալը ապացուցանող կալուածագիրը (սեկեհ խաւանի, քափու սեկեհի) ունենալ ի ձեռին, եւ կամ թէ վարձ-կալը (միւսքեհի) անկէ վարձած ըլլալը խոստովանի (ագսը ինարքնի իգրար էյիքսեհ), ապա թէ ո՛չ, շատ մը առարկութեանց նիւթ կ'ըլլայ :

Վարձատէր (մուկիւ) անպատճառ պայման չէ որ բուն իսկ կալուածին տէրն եղած ըլլայ, այլ անոր հաճութեամբ՝ օտար մըն ալ կրնայ վարձու տալ, օտարն եթէ իր անունով վարձու տուած եւ վարձագիր չինած է (գօնթուրաթ քանգիւմ էրմիւս իսեհ), միայն ինք իրաւունք ունի դատի դիմել, եւ կալուածի պարպումը պահանջել. բայց եթէ վարձագիր մը չկայ՝ ինք իրաւունք չունի դատ վարել, այլ այս իրաւունքը կալուածատիրոջ վերապահեալ է :

Կալուածի մը վարձագիրը (գօնթուրաթ)՝ եթէ պաշտօնապէս վաւերացած չէ եւ կամ բնաւ գոյութիւն չունի, դատարան անոր միայն մէկ տարեկան վարձքը հիմբունելով՝ անոր համեմատ հարիւրին չորս դուրուշ տուգանք (նեգայի նագսիյե) կ'առնէ. այսինքն՝ եթէ տարեկան վարձքը 40 լիրա է, 160 դուրուշ կ'առնէ, անկէ վերջ որչափ ատեն ալ որ անցած ըլլայ հոգ չէ :

Դատարանէն բղխած պարպման (թախլիե) եւ վերադարձման (իսեհ, քեալիւ) վճիռները թէ՛ ըլլայ պարզօրէն՝ թէ՛ ըլլայ անմիջական, Գործադիր վարչութեան (Ինրա սայիքեսի) միջոցաւ գործադրութեան կը դրուի. հոս եթէ վճիռը անմիջական է, դատ շահող կողմէն

(նագլը չըգան քաւաճան) երաշխաւոր մը կ'առնուի թէ, «Անիրաւ եղող կողմը՝ երբ ապագային վճուի դէմ՝ ուրէ առարկութիւն ընելով իրաւացի ըլլայ, եւ հարկ ըլլայ այն կալուածը եւ կամ ապրանքը ետ վերադարձնել, այն ատեն նոյն կալուածը եւ կամ ապրանքը ետ վերադարձնելով հանդերձ, այն անձի ենթակայ եղած վնասները ու ծախսերը տուժելու պարտաւոր եմ». մինչեւ որ այս երաշխաւորութիւնը չը արուի, Գործադիր Վարչութիւն (Ինրա սայիքեսի) վճուի գործադրութեան չի սկսիր : Այն ատեն շահող ազատ է, ուղէ այդ իրաւունքէն ձեռնազրկելու ըլլալով, միջոց մը եւս կը սպասէ մինչեւ որ գործին օրինական ընթացքը աւարտի, անկէ յետոյ առանց երաշխաւորութեան գործադրել տայ, ուղէ եւրաշխաւոր տալով անմիջական գործադրութիւնը կը պահանջէ : Յիշեալ եղանակին կը հետեւին ամէն կերպ անմիջական վճուած խնդիրները (ինրայի մուվվագաթի հիււմի միւրքագամիւն օլան մեհեյիք) :

Իսկ պարզ վճիռներու մէջ (հիււմի աշիսե)՝ երաշխաւոր պահանջելու օրէնք չկայ :

Այս պարագային մէջ՝ վճիռը եթէ ներկայութեան տրուած է (վիճահի իսե) վճուագրի մէկ օրինակը (իլամ սուրեքի) բողոքեալին (միւսսայիւն ալեյն) հաղորդուելէն եւ անոր ձեռք հասնիլը ապացուցանող իր ստորագրութեան ներքեւ հաղորդման ընկալագիրը (քեալիւ իլմուխապեհի) վերադառնալէն անմիջապէս վերջ՝ գործադրութեան կրնայ դրուիլ. իսկ արուած վճիռը եթէ ի բացակայութեան եղած է (դիեապի իսե), դարձեալ վճուագրի մէկ օրինակը (իլամ սուրեքի) հակառակորդին հաղորդուելէն եւ անոր ստորագրեալ հաղորդման ընկալագիրը (քեալիւ իլմուխապեհ) վերադառնալէն 31 օր վերջ, գործադրութեան կրնայ դրուիլ :

Վերոյիշեալ օրէնքին կը հետեւին նաեւ ամէն կարգի վճիռները :

* * *

ԿԱԼՈՒՍՏԱԿԱՆ ՎԱՐՁՈՒՄ

(Երևալի ազար հազրեալ)

Կալուած մը վարձուած պարագային՝ անհրաժեշտ պայման չէ որ, անպատճառ որի համար վարձուած ըլլալը բացորոշապէս գրուի . այլ առանց որոշ անուան մը յատկանալու ալ կրնայ վարձուիլ, զոր այն պարագային վարձակալ (միւսքեհի) ուղէ ինք կը բնակի, ուղէ ուրիշի մը վրայ փոխանձելով (սեվը քսեր), անիկայ բնակեցնել կուտայ :

Իսկ եթէ պայման ըրած են որ, ուրիշի մը չը փոխանձի, այն ատեն նոյն կալուածը եթէ խանութ (սիւք-քեան) եւ կամ նմանօրինակ հասութարեք կալուած մըն է (ագարաք իսե), վարձակալ առանց տիրոջ արտօնութիւնը ստանալու, իրեն մերձաւոր նմանութեամբ զբաղուած ունեցող ուրիշ մէկու մը կրնայ փոխանձել . զօրօրինակ՝ մանիֆարուրայի վաճառականութեան համար վարձուած խանութ մը, փերեզակ (արդար) եւ կամ անոր նման ուրիշ զբաղումներ ունեցողին կրնայ փոխանձուիլ . բայց ոսկերիշի եւ կամ երկաթագործի չի կրնար տրուիլ, այլ եթէ ոսկերչութեան եւ կամ երկաթագործութեան համար վարձուած է, մանիֆարուրայի համար կրնայ տրուիլ :

Իսկ եթէ վարձուած կալուածը տուն է, վարձակալ առանց նախապէս տիրոջ հաւանութիւնը ստանալու, զայն ուրիշի մը չի կրնար փոխանձել . որովհետեւ վարձակալներու ընտանեկան թիւը մէկը շատուոր իսկ միւսը քիչուոր կրնայ ըլլալ, ու շատուորութեան առթիւ տունը աւելի կը մաշի :

Շէնքի նորոգութեան մասին պէտք եղած ծախսերը կալուածատիրոջ կը պատկանի, իսկ եթէ կալուածատէրը զժկամակի ընել, այն ատեն վարձակալը ուղէ պայմանը (գօնբուրաք) ջնջելով դուրս կ'ելլէ, ուղէ նոյն վիճակի մէջ կը շարունակէ : Բայց եթէ վարձակալ՝ առանց տիրոջ հաւանութեան՝ իր կողմէ ծախսէ, տէրը կրնայ զայն չընդունիլ, զոր այն պարագային վարձակալը տուժած կ'ըլլայ : Իսկ եթէ տիրոջ հաւանութեամբ ծախսած է, ի վերջոյ տիրոջմէ կրնայ պահանջել :

Շէնքի զարդուց վերաբերեալ ծախսերը (զիյնքեք միւքեալիգ մեսարիֆիք) տիրոջ չի վերաբերիր, եւ անոր պատճառաւ վարձակալը չի կրնար պայմանը ջնջելով դուրս ելլել :

Վարձակալ մը՝ եթէ առանց կալուածատիրոջ արտօնութեան, կալուածին մէջ չէնք մը շինած եւ կամ ծառ մը տնկած է, ի վերջոյ ելած պարագային կալուածատէրը ուղէ զանոնք քակել եւ վերցնել կուտայ, ուղէ աւարժէքը կը վճարէ :

Վարձակալ մը՝ երբ պայմանին համեմատ վարձքերը կանոնաւորապէս չը վճարէ եւ կամ կալուածին աւերումը (խարապիլիք) պատճառէ, կալուածատէրը կրնայ առանց պայմանաժամի աւարտման սպասելու, վարձակալը դուրս հանել :

* * *

ՊԱՅՄԱՆՍԻՈՐ ՎԱՐՁՈՒՄ

(Շարդի իյնար)

Ինչպէս որ գնումի եւ վաճառումի գործողութեանց (պէյ ու շերա) մէջ պայմանաւոր (խիյարի, շարդի) գնում եւ վաճառում կրնայ ըլլալ, նոյնպէս ալ վարձ-

ման մէջ (ագսր իյնարսա) պայմանաւոր վարձում կրնայ ըլլալ, այսինքն երկուստեք երբ պայմանն թէ «Թուականէս մինչեւ այսչափ օր, մեզմէ ով որ ուզէ կարող է վարձումը (ագսր ինարի, գօնքուբարը) ընդունիլ (գապուլ էքմէյե) եւ կամ ջնջել (Ֆեխս էքմէյե)», այս պայմանը ընդունելի է, եւ մինչեւ այն օր՝ երկու կողմն ալ կամաւոր (մուխայեք) կը մնան, անոնցմէ որն որ դրժէ, միւս կողմի համար ալ պայմանը ջնջեալ կը համարուի: Բայց պայմանեալ ժամանակամիջոցը լրանալէն յետոյ, այլեւս ոչ մէկ կողմ չի կրնար դրժել (բուճու էքմէյե, քայաւագ):

Վերջիջեալ պայմանը մի միայն վարձատէրին (մուճիք, մալ սահրպի) եւ կամ մի միայն վարձակալին (միւսքեճիք) համար ալ կրնայ ըլլալ, զոր այն պարագային՝ մինակ մէկ կողմ կամաւոր (մուխայեք) մնացած կ'ըլլայ, իսկ միւս կողմի համար պայմանը հաստատուն է. կամաւոր կողմ մինչ նոյն օր՝ պայմանը կրնայ մերժել կամ ընդունիլ, իսկ անկէ վերջ այլեւս չի կրնար:

Դրժումը եւ կամ հաստատումը՝ անպատճառ բերանացի (շիֆահէն) ընել անհրաժեշտ պայմանն է, այլ գործնականապէս (Ֆիյլէն) ալ կրնայ ըլլալ. գործինակ վարձակալին կալուածին մէջ մտնալ հաստատուելը եւ կամ բանալին տիրոջմէ ուզելը, ինչպէս նաեւ կալուածատիրոջ բանալին ետ ուզելը եւ այլ այս կերպ պարագաները պայմանի հաստատութիւն եւ կամ դրժում կը նշանակեն:

Վարձման մէջ դասաւորական պայման ալ (քերսիս էքմէ) կրնայ ըլլալ. այսինքն թէ «Այսինչ բան ընես այսչափ զուրուշ, այսինչ բանը ընես այնքան զուրուշ». եւ կամ թէ «Այսինչ տեղ երթաս՝ քեզի սա չափ զուրուշ, այսինչ տեղ երթաս՝ սա չափ զուրուշ վարձք կուտամ» ըսելով, վարձքին քանակը կրնայ դասաւոր-

րուիլ (քերսիս էքիլիլիլ), այն պարագային վարձեալ (աճիք) որ կէտը որ գործադրէ, անոր համեմատ վարձք պահանջելու իրաւունք կ'ունենայ:

Վարձկալը (միւսքեճիք) կալուածը դեռ չը տեսած, եւ վարձկան (աճիք) վարձեալ իրը (մեճուք) դեռ չը տեսած՝ կրնան պայմանագրել (ագսր ինար էքիլիլիլեք): Բայց ի վերջոյ զայն տեսած պարագային՝ կամայական (մուխայեք) կ'ըլլան, ուղեն կնքեալ պայմանը կ'ընդունին, չուղեն կը ջնջեն: Բայց եթէ անոնցմէ մէկ՝ նախապէս զայն տեսած է, անոր համար այլեւս կամայական (մուխայեք) չի կրնար ըլլալ: Իսկ եթէ տեսնելէն վերջ այն բանը կերպարանօրոյս տեսած է, այն ատեն կամայական կ'ըլլայ:

Միեւնոյն պարագան թէ՛ կալուածատիրոջ ու թէ՛ ապրանատիրոջ համար ալ է, որ առանց նախապէս զայն տեսած ըլլալու զնած կամ վարձու տուած է, վերջոյ տեսած պարագային՝ կամայական (մուխայեք) կ'ըլլայ:

* * *

ՎԱՐՉԵԱԼԻ ԹԵՐՈՒԹԻՒՆ

(Մէնուրսաի այրպ)

Վարձեալ կալուածի կամ իրի մը գործածութեան միջոցին (մեճուրքն իսքիմալքնսա)՝ երբ թերութիւն մը (այրպ) երեւան ելլէ, եւ այդ պատճառաւ վարձեալը մասամբ մը անգործածելի դառնայ, այն պարագային՝ թէ վարձատէր եւ թէ վարձկալ (աճիք, միւսքեճիք) երկուքն ալ կամայական կ'ըլլան. ուղեն պայմանը կը ջնջեն, ուղեն ըստ առաջնոյն կը շարունակեն. որով վերջէն, վարձքին բան մը չի զեղջուիր: Այս պայմանը

պէտք է իրարու ներկայութեան ջնջել, ապա թէ ո՛չ ի բացակայութեան տեղի ունեցած միջոցին անընդունելի է:

Վարձատէր՝ եթէ անմիջապէս վարձեալի թերութիւնը չտկէ, վարձկալ այլեւս չի կրնար պայմանը ջնջել:

Իսկ եթէ վարձեալը (մեծուր) բողոքովին ոչնչացած է (մեծաաքը մագուսէտի ֆիւլլիեէն Ֆեվթ օլմուս իսէ), այն պարագային վարձկալը կրնայ տիրոջ բացակայութեան (ղրեապրնսա), նոյն պայմանը ջնջելով կալուածէն դուրս ելլել:

ԺԲ.

Գ Ր Ա Ի Ի Ս Ա Ս Ի Ն

(Րէհիկն հագրնսա)

Գրաւ (րեհն)՝ մէկը մէկէ մը առած փոխառութեան փոխարէն (խրքիգրագա մուգապիլ) իր սեփական ապրանք կամ զուտ միջ (սրք Միլ) կալուածը՝ անոր քով աւանդ ձգելուն կ'ըսուի: Գրաւ տուողին՝ որ է ապրանքին տէր գրաւատէր (րահիկն), գրաւ առնողին՝ որ է փոխատուն գրաւառու (միւրքեհիկն) կ'ըսուի: Երբեմն ալ երկուստեք համահաձութեամբ գրաւ դրուած ապրանքը ուրիշ վստահելի մը կրնայ յանձնուիլ, որուն (ասըլ) կ'ըսուի:

Գրաւի գործողութիւնը վաւերական ըլլալու համար պէտք է որ, գրաւատէր եւ գրաւառուն խելահաս (ագիլ) ըլլան. բայց չափահաս (պալիլ) ըլլալը անհրաժեշտ պայման չէ:

Գրաւ դրուած ապրանքը պէտք է որ պատրաստ (մեվնիւս) եւ տրամադրելի ըլլայ. այսինքն բռնել յանձնուելիք եւ հրապարակի վրայ ծախուելիք բան մը ըլլայ, ապա թէ ո՛չ կենդանիին ծնելիք հորթը, ծովու մէջի դեռ չը բռնուած ձուկը, օգի մէջ թռչող թռչունը, եւ ծառի դեռ յայտնի չեղած պտուղը գրաւ դնել անվաւեր է (սահիկն սէյիլ սր):

Գրաւի գործողութիւնը օրինական ըլլալու համար պէտք է որ, առուծախի պէս (պէյ ու շերա կիպի)՝ տուողը «տուի» եւ առնողն ալ «առի» ըսէ. գրաւ (րեհն)

բառը կ'ուզէ արտասանեն կ'ուզէ չարտասանեն, բաւական է որ նպատակը փոխառութեան մը փոխարէն ապահովութիւն ներկայացնեն է :

Գրաւը վաւերական ըլլալու համար՝ անհրաժեշտ կերպով պէտք է որ գրաւատէրը զայն գրաւառուին, այսինքն փոխատուին յանձնէ (թեպիւմ հրմէլի սիր), ապա թէ ո՛չ վաւերական չի կրնար ըլլալ :

Ձուտ միջոց կալուածները՝ թէպէտեւ երբեմն առանց պաշտօնական գործողութեան, այլ միայն պարզ թուղթով մը գրաւ կը դրուէր, բայց վերջերս այս դրութիւնը ապահով չը նկատուելուն պատճառաւ արգելուեցաւ . հետեւաբար ամէնէն ապահով միջոցը զայն պաշտօնապէս գրաւառուին (միւլքիհի) վրայ դարձնեն է :

Վազրփ կալուածները եւ հողերը (արազիլիք)՝ առանց պաշտօնական գործողութեան գրաւ դնելը իսպառ անընդունելի է . ինչպէս որ վազրփ եւ արազիլի Օրինաց բաժնին մէջ խօսեցանք, վազրփ եւ արազի կալուածները գրաւ անուամբ (րեհն ցամիլի) չի կրնար դրուիլ, վասն զի սոյն կալուածի իսկական սեփականութիւնը զայն գործածողին չէ՝ այլ վազրփին կը պատկանի : Բայց եւ այնպէս յետսկոչելի ծախսումով (Ֆեքալ պիլ վեճա) անուսով կրնայ դրուիլ :

* *

ԳՐԱՎԻ ԵՍՒՆԵԼՄԱՆ ՄՍՍԻՆ

(Զեվայիս րեհիմ կազրնա)

Գրաւ դրուած չէնքի մը մէջ պարունակուած տունկերը, եւ անոր գեանին վրայ հաստատուած առարկաները եւ այլ պարունակութիւններն ալ (միւլքիմիլաք)՝ նոյն չէնքին հետ անուղղակի կերպով գրաւ դրուած կը նկատուին :

Գրաւէն գոյացած արդիւնքներն ալ (րեհնրնսեհ միւլքիվիլիս զիեասեի)՝ գրաւին հետ (ասըլ րեհիմ իլի) գրաւ կը նկատուի (րեհն օլու) : Ապրանքին տէրը չի կրնար ետ ուղել :

Գրաւատէր եւ գրաւառուն երկուստեք (րահիմ իլի միւլքիհի) համահաճութեամբ նոյն գրաւը (րեհն), ուրիշ գրաւի մը հետ կրնան փոխանակել (րեհիմ ալսըրաթեպիլ հեպիլիլիք) . զորօրինակ՝ գրաւ դրուած ժամացոյց մը ետ առնելով, անոր փոխարէն նոյն արժողութեամբ ուրիշ առարկայ մը կրնան գրաւ դնել :

Գրաւ դրուած ապրանքի եւ կամ կալուածի առթիւ տրուած գումարէն ի դատ՝ գրաւատէր (րահիմ) եթէ ուրիշ փոխառութիւններ ալ ըրած է, գրաւ դրուած ապրանքը կամ կալուածը վերջին փոխառութիւններու փոխարէն ալ գրաւ դրուած կ'ըլլայ . որով պահանջատէրը մինչեւ որ իր ամբողջ պահանջները չը գանձէ, գրաւը ետ դարձնելու պարտաւոր չէ :

Գրաւին վրայ ուրիշ գրաւ մըն ալ կրնայ աւելցուիլ, որով երկուքն ալ միեւնոյն պարտքին փոխարէն գրաւ եղած կ'ըլլան . զորօրինակ մէկ մը՝ ոսկի ժամացոյց մը գրաւ դնելով փոխառութիւն ընելէն վերջ, երբ ոսկի մատանի մըն ալ ըներէ՝ եւ դարձեալ փոխառութիւն մը ընէ, ժամացոյցը եւ մատանին երկուքն ալ ամբողջ պարտքերու փոխարէն գրաւ եղած կ'ըլլան . որով պահանջատէրը մինչեւ որ ամբողջ առնելիքը չը գանձէ մէկը կամ միւսը ետ դարձնելու պարտաւոր չէ :

Իսկ եթէ գրաւ դրուած ապրանքներու ուրոյն ուրոյն գիները յիշուած են, այն պարագային փոխառուն ապրանքներէն որուն գինը որ վճարէ, զայն ետ կրնայ պահանջել :

* *

**ԳՐԱՆՈՒՑԻՐՈՋ, ԵՒ ԳՐԱՆՈՒՑՈՒՄԻ ՊԱՐՏՈՒՅ
ԻՐԱՆՈՒՆՅ ՄԱՍԻՆ**

(Բահից վէ միւրքէիւնըն հազուգի հազրնեսա)

Գանի մը անձեր՝ երբ մէկ անձէ գրաւ մը առնեն, ասոնք իրարու ընկեր ըլլան կամ ո՛չ, մինչեւ որ իրենց ամբողջ պահանջը չը գանձեն, նոյն գրաւը ետ դարձնելու պարտաւոր չեն:

Գրաւառուն (միւրքէիւն)՝ գրաւը անպատճառ ինք անձամբ պահելու պարտաւոր չէ, այլ իրեն վստահելիին (եմիւրնէ) ալ կրնայ պահել սալ:

Գրաւի պահպանութեան առթիւ հարկ եղած ծախսերը գրաւատիրոջ կը պատկանին: Իսկ եթէ գրաւառուն առանց գրաւատիրոջ արտօնութեան ծախսէ, գրաւատէրը գալն ընդունելու պարտաւոր չէ:

* * *

ՓՈԽԱՌՍԱՆՆ ԳՐԱՆ

(Բէհնի միւրքէաւոր)

Մէկ մը կրնայ ուրիշ մէկէ մը ապրանք փոխ առնել, եւ անոր հաճութեամբ գալն ուրիշի մը քով գրաւ դնելով փոխառութիւն ընել, զոր այն պարագային զբրաւի Օրինաց համեմատ՝ անոր քով գրաւ եղած կ'ըլլայ, այն պարագային ապրանքին բուն տէր՝ մինչեւ որ փոխառուի պարտքը չը վճարէ գալն ետ չի կրնար կոչել:

Ինչպէս նաեւ յետ մահուան՝ իր ժառանգորդները մինչեւ որ պարտքը չը վճարեն, ապրանքին տէր չեն կրնար ըլլալ:

Ապրանքին բուն տէրը պարտքը վճարած պարագային՝ փոխառուէն պահանջող կը մնայ:

Բայց առանց ապրանքի տիրոջ հաւանութեան՝ մէկի մը քով գրաւ դրած միջոցին, ապրանքին բուն տէրը՝ կրնայ գալն իրքեւ կապտուած մը (մաղսուպ) ետ կոչել: Սակայն գրաւառուն իր տուած ստակը՝ այն գրաւ տուողէն ցմիշտ պահանջող կը մնայ:

Գրաւառունը (միւրքէիւն) չի կրնար գալն ուրիշի մը քով գրաւ դնել, մինչեւ որ գրաւատիրոջ արտօնութիւն (իզն) չը ստանայ:

Գրաւատիրոջ հաւանութեամբ գրաւ տրուած պարագային՝ առաջին գրաւը ջնջեալ համարուելով՝ երկրորդ գրաւը վաւերական կը նկատուի, զոր այն պարագային, գրաւատէր՝ որ է պարտապանը, իր պարտքը երկրորդ գրաւառուին՝ այսինքն Բ. պահանջատիրոջ պէտք է վճարէ:

Իսկ առանց հաւանութեան եղած պարագային՝ երկրորդ գրաւառու մը խաղառ անլաւեր կը համարուի:

* * *

Գրաւառուն (միւրքէիւն)՝ առանց գրաւատիրոջ արտօնութիւնը ստանալու, գրաւը (բէհն) չի կրնար ծախել: Ծախած պարագային՝ տեղի ունեցած առուծախը անվաւեր ըլլալով, գրաւատէր կրնայ նոյն առուծախը ջրնջել՝ եւ իր ապրանքը ետ կոչել. իսկ հաւանած պարագային՝ առուծախը վաւերական կ'ըլլայ (սահրն օլուր):

Ինչպէս նաեւ փոխադարձաբար, գրաւատէր՝ որ է փոխառութիւն ընողը (բահիւն)՝ առանց գրաւառուի հաւանութեան գրաւը չի կրնար ծախել:

Գրաւը (բէհն)՝ ինչպէս որ վերեւ խօսեցանք, վաւե-

րական ըլլալու համար՝ պէտք է սր գրաւատէրը անպատճառ զայն գրաւառուին յանձնէ (րահիմ բեհնի միւրքեհիմնէ քեւլիմ եքմիլի սիր)։ Բայց երբեմն ալ կրնայ ըլլալ որ աւանդագրաւ (իյարէի բեհնիմ) կերպով՝ այսինքն իբրեւ փոխ աւանդ (իյարէ եմանէք) գրաւը դարձեալ իր տիրոջ (միւրքեհիմն, մալ սահրպընէ) վերադարձուիլ։ զորօրինակ ենթադրենք որ մէկը՝ մէկէ մը 10 ոսկի փոխառութիւն ընելով՝ իր ժամացոյցը գրաւ դնէ, թէպէտեւ այդ գրաւը վաւերական ըլլալու համար պէտք է որ, այն ժամացոյցը փոխատուութիւն ընողին յանձնել։ Բայց երբեմն ալ երկուստեք համահաճութեամբ փոխ տուող կրնայ այն ժամացոյցը ստանալու (քեւլիմ եքմեք) օրինական ձեւակերպութիւնը կատարելէ վերջ՝ վերստին զայն իր տիրոջ վերադարձնել իբրեւ աւանդ, զոր այն պարագային՝ այն ժամացոյցը իր տիրոջ քով աւանդ (եմանէք) եղած կ'ըլլայ, փոխատուութիւն ընողը որ ատեն որ ուզէ՝ փոխառուն զայն անոր յանձնելու պարտաւոր է։ Բայց եթէ ինք մեռնի եւ կամ թէ ուրիշ պահանջատէրերէն գրաւուի՝ փոխատուի պահանջը առաւելութիւն մը ունենալով, նախ փոխատուն իր պահանջը կը ստանայ՝ եւ ապա մնացեալը մասը միւս պահանջատէրերուն կը տրուի։

Առանց գրաւատիրոջ արտօնութեան՝ գրաւառունը (միւրքեհիմն) գրաւի արդիւնքներն (մեհնիապընսան, մահուլապընսան) չի կրնար օգտուիլ (իմքիմա եհմեք), զորօրինակ՝ գրաւը եթէ ապրանք է՝ գրաւառունը զայն չի կրնար գործածել, իսկ եթէ կալուած է, մէջ չի կրնար ընակիլ՝ եւ անոր արդիւնքը առնել։ Իսկ եթէ առնէ՝ իր պահանջէն կը զեղչուի, եթէ տիրոջ արտօնութեամբ գործածէ՝ իր պահանջէն բան մը չը զեղչուի։

* * *

ԳՐԱՒԻ ՎԱՃԱՌՈՒՄԸ (1)

(Բեհնըն պէյի հագընսա)

Պարտքի վճարածամբ հասած պարագային, երբ պարտապան՝ որ է գրաւառուն՝ դժկամակի իր պարտքը վճարել, պահանջատէրը որ է գրաւատուն՝ պէտք է որ դատարան դիմէ, եւ անոր արտօնութեամբ գրաւը (բեհն) աճուրդի (միւրպայեհեհ) հանելով վաճառէ։

Իսկ եթէ առանց դատարանի արտօնութեան, ինքնակի վաճառէ, այս առթիւ գրաւատիրոջ ենթակայ եղած վնասը տուժելու պարտաւոր է։

Եթէ գրաւատուն՝ այսինքն պարտապան անյայտացած է (քեղայիւպ եքմիւք իսե), պահանջատէրը պէտք է դատարան դիմէ եւ դատարանի արտօնութեամբ զայն վաճառէ։ Իսկ եթէ ինքնակի վաճառէ, վնասին պատասխանատու է։ Վնասը ըսելով՝ պէտք է հասկնալ թէ, եթէ ընթացիկ արժէքէն պակաս ծախուած է եւ կամ թէ զայն գործածած է եւ կամ անխնամ պահած է անոր պատճառաւ ապրանքի գնին պատահած վնասը։

(1) Վաճառել եւ ծախել բառերը Թէպէտեւ իրարու հոմանիշ են, սակայն որովհետեւ օրինաց մէջ պէշէն գատ ֆեռաշ մըն ալ կայ որ, աւրագիի եւ վագըֆ կալուածներու առուծախին յատուկ է, եւ որոնք տարբեր օրէնքներու կը հետեւին, հետեւաբար հոս ապրանք եւ սրբ միլ կալո ածներու առուծախը անկէ զանազանելու համար ստիպուեցանք ապրանքի եւ սրբ միլ կալուածներու առուծախին վաճառում ըսել։ Իսկ վագըֆի աւրագիի առուծախին՝ ծախում ըսել, ինչպէս արդէն գրաւ բառը մինակ ապրանք եւ սրբ միլ կալուածներու համար կը գործածուի, իսկ աւրագի եւ վագըֆ կալուածներու համար պէյ իւյ վեհա (յետս կոչելու ծախում) կրնայ գործածուիլ։

* * *

Վ.Ա.ՃԱՍՏԱՍԱՆ ՓՈԽՍԱՆՈՐԻ

(Վ.Էֆիլի պէյ)

Գրաւատէր՝ գրաւառուի հաճութեամբ՝ «Վճարա-
 փամին իմ պարտքս չը վճարած պարագային՝ իմ դրած
 գրաւը ծախելու՝ եւ իմ պարտքը վճարելէն ղկնի՝ աւել-
 ցածը ինծի վերագարձնելու, եւ պակաս պահանջելու
 համար քեզի փոխանորդ կը կարգեմ» ըսելով, ուրիշ
 մէկը՝ գրաւ ծախելուն փոխանորդ կրնայ կարգուիլ
 կամ թէ նոյն իսկ պահանջատէր՝ որ է գրաւատուն եւ
 կամ թէ գրաւապահը որ է (ասըլ), նոյն պաշտօնով ի-
 րեն փոխանորդ (վեֆիլի պէյ) կրնայ կարգել, զոր այն
 պարագային՝ եթէ ինք ղեկամակի վաճառել, փոխա-
 նորդը կրնայ զայն ծախել: Իսկ եթէ փոխանորդը ու-
 րիշ անձ մըն է՝ եւ վաճառելու ղեկամակի, այն ատեն
 գրաւառուն (միւրքեհի) պարտաւոր է դատարան դիմել
 եւ փոխանորդին պարտաւորեցնել որ ծախէ, այս պարա-
 գային՝ պահանջատէրը անպատճառ մինակ փոխանոր-
 դին դիմելու պարտաւոր չէ, այլ բուն գրաւատիրոջ ալ
 ալ կրնայ դիմել:

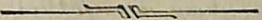
* * *

Գ.ԲԱՒԱՊԱՀ

(Սօը ասըլ)

Գրաւապահ (եսը ասըլ) այն է որ՝ գրաւատուն եւ
 գրաւառուն (րահիմ վե միւրքեհի) համաձայնելով գը-
 րաւը (րեհիմ) ուրիշ մէկ վստահելի անձի մը կը յանձնեն

որ պահէ, զոր այն պարագային՝ գրաւապահը գրաւա-
 ռուի ճիշտ հանգամանք կը ստանայ. այսինքն՝ մինչեւ որ
 գրաւին պարտքը չը վճարուի, զայն ոչ ոքի չի կրնար
 յանձնել: Ինչպէս նաեւ առանց բուն գրաւատիրոջ հա-
 ճութեան՝ իր պէտքին չի կրնար գործածել. եւ եթէ ի-
 րեն գործածութեան պատճառաւ գրաւին վնաս մը պա-
 տահի, տեղի ունեցած վնասը տուժելու պարտաւոր է:

ԿԱՊՏՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

(Ղաապ հազրնեսա)

Կապտոււմ (ղաապ)՝ առանց տիրոջ հաւանութեան անոր կալուածքը եւ կամ ապրանքը յանիրաւի իւրացնելուն կ'ըսուի: Կապտողին (ղաախպ), կապտեալ իրին (մաղսուպ) եւ կապտուողին (մաղսուպունմիւն) կ'ըսուի:

Կապտուող (մաղսուպունմիւն) որ է ապրանքին բուն տէր՝ իր ապրանքը եւ կամ կալուածքը որուն ձեռք որ գտնէ, անկէ կրնայ յետս պահանջել:

Եթէ վնասուած է, կապտուած օրուան եւ կապտուած տեղի ընթացիկ արժէքին համեմատ գինը տուածել կուտայ (գեման վէ մեհեանի զաապսեի գիյմեքընի քազմիւն եքսիրիր), եւ ոչ թէ գտած օրուան եւ տեղի ընթացիկ արժէքը:

Կապտուող՝ իր ապրանքը ետ առնելէն զկնի՝ անկէ գոյացած արդիւնքներն ալ կրնայ ետ պահանջել, եւ կամ անոնց գինը տուածել տալ. զորօրինակ՝ եթէ կապտուած կաթնտու կենդանի մըն է՝ անոր կաթերու գինը եւ հորթը. իսկ եթէ կալուած է՝ անոր արժած վարձքը, իսկ եթէ ապրանք մըն է՝ ու կապտողը զայն գործածած է, սոյն գործածութեան առթիւ ապրանքին հասած վնասը (զաման) կրնայ պահանջել:

Կապտող (ղաախպ)՝ եթէ կապտուած ապրանքը (մաղսուպունմիւն) կերպարանափոխած է (քաղիւրի հալ եքմիւս իսէ), ապրանքին տէր՝ ուղէ աւելցած բանին արժէքը վճարելով իր ապրանքը ետ կ'առնէ, ուղէ իր

ապրանքի կապտուած օրուան արժէքը տուածել կուտայ. զորօրինակ՝ կապտուած եթէ ձերմակ կտաւ է, ու կապտողը անիկայ ներկել տուած է, ապրանքին տէրը՝ ուղէ ներկին ծախսը վճարելով կտաւը ետ կ'առնէ, չուղէ կտաւի կապտուած օրուան գինը տուածել կուտայ:

Կապտուած իրը (մաղսուպ)՝ եթէ կապտողի (ղաախպըն) ուրիշ ապրանքին հետ խառնուի, այն ատեն որուն ապրանք որ աւելի արժէ՝ անիկա միւսի գինը վճարելով զայն գնելու իրաւունք ունի. զորօրինակ՝ մէկի մը գոհարեղէնը՝ եթէ մէկի մը կենդանին կապտէ եւ կլլէ, գոհարեղէնի տէրը՝ իրաւունք ունի կենդանիին գինը վճարելով՝ զայն առնել եւ մորթելով իր գոհարեղէն գտնալ:

* * *

ԿԱԼՈՒՍԾԱԿԱՆ ԿԱՊՏՈՒՄ

(Ղաապը ագարա ճայիր)

Մէկը՝ մէկու մը գետին (արսա) երբ յանիրաւի իւրացնէ՝ եւ անոր վրայ շէնք շինէ, եթէ շէնքի գինը գետնի գինէն աւելի արժէ, յայնժամ շէնքին տէրը՝ գետնի արժէքը տուածելու պարտաւոր է. իսկ եթէ շէնքի գինը գետնի գինէն պակաս արժէ, գետնի տէրը՝ կրնայ շէնքին արժէքը վճարելով շէնքը իւրացնել:

Այս Օրէնքին կը հետեւին հողերու եւ այլ խնդիրները:

Մէկուն կալուածը՝ եթէ ուրիշ մէկը առանց անոր արտօնութեան կապտէ ու գործածէ, թէպէտեւ վարձք (պեհեի ինարի) վճարելու պարտաւոր չէ, այլ սոյն գործածութեան առթիւ նոյն կալուածին կրած մա-

չումի եւ գնի մըսը (նօգսան գրյմէրի) տուժելու պարտաւոր է :

Ինչպէս նաեւ մէկը՝ եթէ մէկու մը արտը յանիրաւի իւրացնելով ցանէ, թէպէտեւ վարձք վճարելու պարտաւոր չէ. բայց մշակելուն առթիւ՝ այն հողին ենթակայ եղած ոյժի տկարացման մըսը (նօգսան արգ) տուժելու պարտաւոր է :

Արտի ուժին կրած մըսի արժէքը որոշելու համար, պէտք է արտին ցանուելէն առաջ արժած վարձքը ցանուելէն յետոյ արժելիք պակաս վարձքին հետ բաղդատել, գոյացած տարբերութիւնը արտի ուժին մըսա կը համարուի :

Սոյն Օրէնքին կը հետեւին նաեւ կապտուած կալուածներու ենթակայ եղած մըսներու գնահատման դրութիւնը :

* * *

Ապրանք մը կամ կալուած մը՝ կրնայ ըլլալ որ կապտողէն (ղասիպսկն) ուրիշ մէկը կապտած ըլլայ, որուն կապտողէն կապտող (ղասիպ իւլ զասիպ) կ'անուանենք, այն պարագային ապրանքին կամ կալուածին տէր՝ իր ապրանքը եւ կամ կալուածը որին քով որ գտնէ, անկէ կրնայ ետ առնել, եւ կամ թէ արժէքէն մաս մը առաջին կապտողին եւ մաս մըն ալ երկրորդ կապտողին (ղասիպ իւլ զասիպէ) տուժել տալ, եւ կամ թէ արժէքին ամբողջը՝ միայն Ա. կապտողէն եւ կամ թէ միայն Բ. կապտողէն ստանալ :

Ապրանքին եւ կամ կալուածին տէր՝ եթէ կապտուածի գինը Ա. կապտողին (ղասիպէ) տուժել տայ, վերջինն ալ իրմէն կապտողէն՝ որ է Բ. կապտողէն կըրնայ պահանջել :

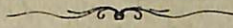
Իսկ եթէ Բ. կապտողին տուժել տայ, անկա Ա. կապտողէն՝ այլ եւս չի կրնար պահանջել :

Մէկը՝ եթէ կապտողի քով գտնուած (ղասիպ ցեգսիցսե պուլուցան) ապրանքը եւ կամ կալուածը ոչնչացուցած է (թէլիք երմիլիսիս), եւ կամ անոր մըս մը պատճառած է (զարար իրաս երմիլիսիս), անոր տէր՝ տեղի ունեցած մըսը ուղէ զայն ոչնչացընողին եւ կամ մըստողին (միւրիլիցսկն, իզարար ցեցսկն) տուժել կուտայ, ուղէ բուն կապտողին տուժել կուտայ :

Մէկ մը՝ եթէ ուրիշի մը ապրանքը իրեն ապրանք կարծելով՝ անդիտութեամբ մըստէ, մըսը տուժելու պարտաւոր է :

Անչափահաս տղայ մը՝ եթէ մէկու մը ապրանքը մըստէ, իրեն ապրանքէն տուժել կը տրուի. իսկ եթէ ապրանք չունի՝ մըստին գինը իր վրայ պարտք կը նշանակուի, մինչեւ որ մեծնայ վճարէ :

Մէկ մը՝ հրդեհի առաջին առնելու նպատակաւ, եթէ մէկու մը տունը առանց տիրոջ հաւանութեան փրկցընէ եւ արդարեւ կրակը հոն կանկ առնէ, եթէ նոյն պահուն Բարձրագոյն հրամանաւ փրցուցած է գինը տուժելու պարտաւոր չէ. իսկ եթէ ո՛չ պարտաւոր է :

ԺԴ.

Ն Ո Ւ Է Ր

(Հիպէ)

Նուէր (հիպէ) կ'ըսուի անոր, որ ապրանք մը եւ կամ զուտ միջ կալուած մը (1) առանց փոխարինութեան մէկու մը կը տրուի, որով նուէր տուողին նուիրատու (վահիպ) եւ նուէրը ընդունողին նուիրառու (մեվհուպուլնիհ) եւ նուիրեալ բանին նուիրեալ (մեվհուպ) կ'ըսուի:

Նուէրը վաւերական ըլլալու համար պէտք է որ նուիրողը (վահիպ, հիպէ Կսէն) չափահաս (պալիդ) եւ խելահաս (ագիլ) ըլլայ: Ինչպէս նաեւ յիմար (մեհնուն) եւ ցնորած (մարուն) չըլլայ. սակայն նուիրառուին (մեվհուպուլնիհըն) չափահաս եւ խելահաս ըլլալը անհրաժեշտ պայման չէ, սակայն այս կերպ անձանց համար տրուած նուէրը ընդունելի եւ վաւերական է:

Նուէրը հաստատուն ըլլալու համար պէտք է որ, անմիջապէս զայն նուիրառուին յանձնուի եւ կամ թէ նուիրառուին «Գնա առ» (վար ալ) ըսելով՝ երթալ ստանալու արտօնութիւն տրուի: Առանց ասոր, տեղի ունեցած

(1) Գէտք է գիտնալ որ վագրժ կալուած եւ Պետական հողերը (արագիլի էմիրիէ) նուէր չեն կրնար ըլլալ, վասնզի անոնց բուն տիրապետութիւնը վագրժին ու Բարձր. Կառավարութեան կը պատկանի, անոնց տէրերը վարձու տէրեր կը համարուին: այլ այս կերպ կալուածները նրբ ձրի ծախում (մեհնանէն Յէրադ) կ'ըլլան, որով միեւնոյն նպատակ կը շօշափեն:

նուիրատուութիւնը անվաւեր ըլլալով նուիրատուն (վահիպ) վերջէն ուզէ կրնայ դրժել. սակայն յանձնուելէն վերջ այլեւս չի կրնար:

Ողորմութիւն (սասագա), պարգեւ (պալսիւ) եւ ընծայ (հէսիէ) ալ նուէր (հիպէ) կը համարուին: Նուիրատուութեան եւ նուիրառութեան մէջ «նուէր տուի եւ նուէր առի» խօսքերը գործածել անհրաժեշտ պայման չէ, այլ լուիկ տալ եւ առնելն ալ նուէր կը համարուի եւ վաւերական կ'ըլլայ (քաադի իլի սէ հիպէ սահիհ օլուր):

Մարդ մը իր գնած ապրանքը կամ զուտ միջ կալուածը տակաւին վաճառողէն չը ստացած (քսեիլիւմ, գապզ Էքմէսէն) կրնայ զայն ուրիշի մը նուիրել:

Մարդ մը՝ իր պահանջը (մարլուպը, ալանաղը) կրնայ իր պարտապանին (մէսիւնէ) նուիրել. բայց եթէ պարտապանը զայն չընդունի, նուէրը վաւերական չ'ըլլար, զոր այն ատեն պարտապան՝ իր պարտքը վճարելու պարտաւոր կ'ըլլայ:

Առանց յանձնումի՝ այսինքն սոսկ խօսքով եղած նուիրատուութեան մէջ, եթէ նուիրատուն (վահիպ, հիպէ Կսէն) մեռնի, նուէրը չեղեալ կը նկատուի:

Նուիրեալ բանը (մեվհուպ, հիպէ օլունան Եկ) պէտք է որ նուիրողի բուն իսկ իրեն ապրանքն եղած ըլլայ, ապա թէ ոչ ուրիշի մը եղած պարագային՝ այն նուէրը վաւերական չի համարուիր. բայց եթէ ապրանքին բուն տէրը անոր հաւանի՝ յայնժամ վաւերական կ'ըլլայ:

«Պիտի նուրեմ» ըսելով՝ ապագային յետաձգուած նուէրը հաստատուն չ'ըլլար:

* * *

ՊԱՅՄԱՆԱԳՐՍԿԱՆ ՆՈՒԷՐ

(Հիպէ պը բվագ)

Մէկ մը իր պարանքը եւ կամ զուտ միջկ կալուածը կրնայ պայմանադրական կերպով մէկու մը նուիրել. զորօրինակ՝ այնինչին ունեցած պարտքս վճարելու, կամ թէ այնինչ բանը ընելու, եւ կամ փոխադարձաբար այնինչ բանը ինծի նուիրելու, եւ կամ թէ մինչեւ ցմահ ինծի խնամել եւ պահելու (պէսլեմեք) պայմանաւ կը նուիրեմ՝ ըսելով՝ ըրած նուէրը հաստատուն է: Զոր եւ թէ նուիրառուն (մեկպուհուցիւն, հիպէի գապուլ Էսէն) սոյն պայմանը դործադրէ, նուէրն ալ վաւերական կ'ըլլայ. իսկ եթէ ո՛չ նուէրը անվաւեր ըլլալով նուիրատունը իր նուէրը յետս կրնայ կոչել:

* * *

ԳՐԺՈՒՄՆ ՆՈՒԷՐԻ

(Հիպէտէն բուհու)

Նուիրատուն՝ նուիրեալ ինչքը (մեվհուպ) զեռ նուիրառունն չը յանձնած (վահիպ մեվհուպի մեվհուպուցիւնի քեսլիմ Էքմեհէն) կրնայ դրժել (բիւնիլ Էսէպիլիր): Բայց յանձնելէն վերջ չի կրնար:

Ով որ իր նուէրը տալէն եւ յանձնելէն վերջ՝ զայն դրժել ուզէ, պէտք է որ դատարանին զխմէ. դատարան կը նայի, եթէ անոր դրժումը արդարացի է, նուէրի վերադարձութիւնը կ'որոշէ. իսկ եթէ անարդար է նուէրը կը վաւերացնէ: Նուիրատուն եթէ առանց դատարանի վճռին՝ իր նուէրը ետ առնել փորձէ, ու

ու նոյն պարագային նուէրին վնաս մը պատահի՝ վնասը տուժելու պարտաւոր է:

Մերձաւոր ազգականաց մէջ (ուսուլ ու Ֆուրուսա) զորօրինակ քոր եւ եղբոր եւ կամ անոնց զաւակաց մէջ, եւ կամ հօր եւ մօր եւ կամ էրիկ կնոջ մէջ տեղի ունեցած նուիրատուութիւնը վաւերական ըլլալով, նուիրատունը այլեւս բնաւ չի կրնար զայն դրժել:

Նուիրեալ ինչքը երբ նուիրառուի աշխատութեամբ կերպարանափոխուած է, այսինքն նուիրուած ցորեանը, եթէ ալիւր եղած է, եւ կամ թէ ամալի գեանի վրայ թշէն չիսուած է, կամ զայն ուրիշի մը ծախուած է, նուիրատուն ոեւէ կերպով չի կրնար իր նուէրը դրժել:

Նուիրատունն եւ նուիրառունն մէնը եթէ մեռնի, նուէլս այլ եւս ետ չի կրնար կոչուիլ:

* * *

ՀՈԳՆՎԱՐՔԻ ՄԷՋ ՏՐՈՒԱԾ ՆՈՒԷՐԸ

(Մարագը մէվրնեք վուզու պուլան հիպէ հազրնա)

Ժառանգորդ (վարիս) չունեցող մէկը իր հիւանդութեան անկողնոյ մէջ՝ իր ստացուածքը (բաց առեալ վազրժ կալուածներէ եւ Պետական հողերէ) իր ուզած մարդուն կրնայ նուիրել. (այս վիճակի մէջ յանձնումը դարձեալ անհրաժեշտ է), զոր այլեւս մահիչաբ չի կրնար գրաւել:

Ինչպէս նաեւ իր կնոջմէն զատ ուրիշ ժառանգորդ մը չունեցող եւ կամ թէ փոխադարձաբար իր էրկնէն զատ ուրիշ ժառանգորդ չունեցող մէկը՝ իր ամբողջ ստացուածքը իր էրկանն եւ կամ կնոջ կրնայ նուիրել, որուն մահուրնէ վերջ այլեւս մահիչաբ չի կրնար գրաւել:

Բայց քանի մը ժառանգորդներ ունեցող մահամերձ հիւանդ մը՝ եթէ իր ժառանգորդներէն ոմանց նուէր մը ընէ, միւս ժառանգակիցներու հաւանութենէն կախում կ'ունենայ. անոնք եթէ ընդունին վաւերական կ'ըլլայ. իսկ եթէ ո՛չ անվաւեր կ'ըլլայ:

Իսկ երբ հիւանդ՝ իր ժառանգորդներէն դուրս ուրիշ մէկու մը նուէր ըրած եւ յանձնած է, նուիրեալ ինչքը եթէ հանդուցելոյն ձգած ժառանգութեան $\frac{1}{3}$ մասը կազմէ՝ յայնժամ նուէրը վաւերական է. իսկ եթէ $\frac{1}{3}$ էն աւելի ըլլայ, այն պարագային ժառանգորդներու կամ քէն կախում կ'ունենայ, ուզեն աւելին կ'ընդունին, իսկ եթէ չուզեն ժառանգութեան $\frac{1}{3}$ մասը եւեթ վաւերական կ'ըլլայ:

Պարտքերով ծանրաբեռնուած պարտապան մը (միւս-թէղրագ սիւեիւն օլան պիւ քիւսեկ)՝ երբ իր մահամերձ հիւանդութեան մէջ (մարագ մեվքրնեկ) իր ստացուածքները թէ ըլլայ իր ժառանգորդներուն եւ թէ ըլլայ օտարներուն նուիրէ եւ յանձնէ. պահանջատէրները կըրնան այս նուէրը ջնջելով յետս կոչել եւ զայն ծախելով անոր գինը պահանջի համեմատութեամբ իրենց վրայ բաժնել (չուրեմաքեկն քեվզի քըմեկ):

ԺԵ.

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Իգրար հազրնեսա սըր)

Խոստովանութիւն (իգրար)՝ այն է որ մէկը՝ կը յայտնէ թէ՛ այնինչ անձին այնինչ տեսակ պահանջը կայ իմ քովս, կամ այնինչ գործը ես ըրած եմ, եւ այլն:

Խոստովանող (մուգիր)՝ պէտք է որ խելահաս (ազիլ) եւ չափահաս (պալիլ) ըլլայ, ապա թէ ոչ անընդունելի է. ինչպէս նաեւ յիմարներու (մեհնուն) եւ ցնորածներու (մաքուն) խոստովանութիւնը անընդունելի է. իսկ ի նպաստ իրենց ուրիշէ մը տեղի ունեցած խոստովանութիւնը ընդունելի է:

Մէկ մը՝ երբ բռնութեան ներքեւ (նեպր ու իբեանի) եւ կամ խաբեպատիր միջոցներէ խաբուելով խոստովանութիւն մը ըրած է, անընդունելի է:

Տղու մը՝ չափահաս եղած եմ ըսելով ըրած խոստովանութիւնը ընդունելի չէ. այլ պէտք է որ Շերի-նեի դատարանէն զայն հաստատող պաշտօնաթուղթ մը ներկայացնէ:

Անորոշ իրի մը մասին տեղի ունեցած խոստովանութիւն ալ վաւերական է, եւ խոստովանողին (մուգիրեկ) կը պարաւուորեցնեն որ խոստովանած իրին ինչ ըլլալը որոշէ. զորօրինակ՝ մէկը «Այնինչ մարդուն բան մը կայ իմ քովս աւանդ» ըսելով կրնայ խոստովանութիւն ընել, զոր այն պարագային՝ խոստովանեալ անձ խոստովանողին կրնայ պարտաւորեցնել որ՝ այն անորոշ բանին ինչ ըլլալը որոշէ, խոստովանող եթէ փոքր բան մը՝ այսինքն

արծաթ ժառանգոյց մը ըլլալը յայտնէ, խոստովանեալ ոսկի ժամանակոյց ըլլալ պնդէ, այն պարագային դատարան խոստովանեալէն ժամանակոյցին ոսկի ըլլալուն ապացոյցը կը պահանջէ։ խոստովանեալ եթէ կարենայ հաստատել, ըստ այժմ կը վճռուի։ Իսկ եթէ ո՛չ դատարան խոստովանողին «Իր քով աւանդ ձգուած ժամանակոյցը արծաթ ըլլալով՝ ոսկի չըլլալուն» երդում կ'առաջարկէ։ Խոստովանող երբ երդուի՝ աւանդին արծաթ ժամանակոյց ըլլալը կը վճռուի։ Իսկ եթէ չերդնու՝ ոսկի ըլլալը կը վճռուի։

Պարտուց մուրհակի մը մէջ՝ ենթադրենք որ գրուած ըլլայ թէ՛ հնչուն դրամ առնուած է (նազեկն վե գարգեկն իսքիգրագ օլունմբ սր)։ Բայց պարտագանը առարկէ թէ՛ հնչուն դրամ առնուած չէ՛ այլ ապրանքի փոխարէն է (մալ պեհեկընսաւն սօլայը սր), ասոր մէջ հակասութիւն մը չըլլալով՝ դատարան պարտքի վճարումը կը վճռէ։

Մէկ մը՝ մէկու մը ունեցած պարտքին առթիւ՝ երբ պահանջատիրոջ (սային, ալանագլը) իրաւախոհութիւն սուղին առաջարկէ, այն պարտք խոստովանած կ'ըլլայ։ Ինչպէս նաեւ կալուած մը իր տիրոջ մէջնդնել կամ վարձել եւ կամ աւանդ (եւանեք) ուղելը՝ այն կալուածը իր չը պատկանելով՝ ուրիշի մը պատկանիլը խոստովանել կը նշանակէ։

Բայց դատի ներքեւ եղած խնդրոյ մը մասին իրաւախոհութիւն առաջարկելը, այդ խնդրոյ մէջ ինք աւերաւ ըլլալ եւ կամ այն կալուածը հակառակորդկողմին պատկանիլը չի նշանակեր։

Խոստովանութիւնը (իգրար) պայմանաւոր (շարդա մուալլագ) պէտք չէ որ ըլլայ։ Այլ որոշ պայմանաժամի մը համար պէտք է որ ըլլայ։ Գործընտել մէկը՝ մէկի մը «այնինչ գործին երբ յաջողիմ, քեզի այսչափ դա-

հեկան պարտիմ վճարել» ըսէ, ճշմարիտ պարտք մը ստանձնած չ'ըլլար։ Բայց «այնինչ ժամանակ քեզի սաչափ դահեկան պիտի վճարեմ» ըսած պարագային՝ արդարեւ ստոյգ պարտք մը ստանձնած կ'ըլլայ։

Համբերու (սիսիպիէրին) ծանօթ նշաններով կատարուած խոստովանութիւնը ընդունելի է, իսկ խօսուն մարդոց ո՛չ։

Մէկի մը՝ «... էֆէնտիէն ... դահեկան ստացայ՝ զոր այսչափ օրէն պարտիմ վճարել իրեն» խմաստով ստորագրութիւն մը տալէն յետոյ՝ երբ դժկամակի զայն վճարել, որուն պատճառաւ պահանջատէրը ստիպուի դատարան դիմել, պարտագան հոն՝ «Որչափ որ ստորագրութիւն տուի եւ ստացայ ըսած եմ, սակայն ... էֆ. փոխարէն խոստացաւ ինծի տալ բայց չը վճարեց, հետեւաբար պարտք չունիմ իրեն վճարելիք», ասոր վրայ դատարան պահանջատիրոջ (սային ալանագլըյէ) երդում կ'առաջարկէ թէ՛ անոր խոստովանութիւնը սուտ չէ (իգրարնա քեագիպ սեյիլ սիր), այսինքն՝ արդարեւ ինք անոր փոխարէն վճարած է, եւ իր ճշմարիտ պահանջն է։ Պահանջատէրը երբ այս երդումը ընէ, դատարան պարտքի ստուգութիւն կը վճռէ, ու պարտագանին կը դատապարտէ զայն վճարել։ Իսկ երբ դժկամակի երդնուլ, յայնժամ դատարան անոր պահանջը իբրեւ սուտ առնելիք մը կը մերժէ։

* *

ՓՈԽԱՆՆՈՒՆ

(Նեճի միւր վե ցամի միւսքեար հագընսա)

Փոխանուն անոր կ'ըսուի որ՝ մէկը իր վրայ զբաւնուած զուտ միւր կալուածի եւ կամ ապրանքի մասին՝ ուրիշին ստորագրութիւն մը կուտայ թէ՛ «Որչափ որ

այնինչ կալուածքը կամ այնինչ պահանջը եւ կամ այնինչ ապրանքը իմ անուանս վրայ կը գտնուի, սակայն իմ անունս հոն իբրեւ փոխանուն (նաւի միւսքեար) ըլլալով՝ բնաւ ինծի չի պատկանիր, այլ . . . էֆ.ին կը պատկանի, ու անոր դրամով գնուած է. հետեւաբար իր ուղած ատեն իրեն յանձնելու պարտաւոր եմ», այն պարագային՝ այն կալուածքը կամ պահանջը եւ կամ ապրանքը թէպէտեւ արտաքուստ այն մարդուն պատկանած ըլլալ կ'երեւի, սակայն ներքնապէս ուրիշի վերաբերելը խոստովանուած կ'ըլլայ:

*
* * *

ՀՈՂԵՎԱՐՔԻ ՄԵՋ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Մարագ մէվթեփի իյրար հազրնես)

Մահամերձ հիւանդութիւնը այն է որ՝ հիւանդին մարմնէն աւելի մտային վիճակը կը խանգարի, այսինքն՝ հիւանդը եթէ արական սեռէ է՝ իր արտաքին գործերը վարելէն (խանէ խարինքնէ օլան ումուրքնի), իսկ եթէ իգական սեռէն է՝ իր ներքին տնական գործերը (խանէ մեսալիքնը) անօրինելէն կը դադրի: Այս կերպ հիւանդութիւն մը եթէ մինչեւ մէկ տարի ալ երկարաձգի դարձեալ մահամերձ հիւանդութիւն կը համարուի, որով այդ տեւողութեան մէջ տեղի ունեցած ամբողջ գործողութիւնները ապօրէն կը համարուին. իսկ եթէ հիւանդի մտային վիճակը առողջ է, բայց միւսով մարմնական հիւանդութիւն մը ունի, եւ գրեթէ տարիէ մը աւելի անփոփոխ կը շարունակուի, անիկայ մահամերձ հիւանդութիւն չի համարուիր, որով այն շրջանի մէջ տեղի ունեցած գործողութիւնները վաւերական կը նկատուին:

Բայց եթէ հիւանդին վիճակը փոփոխական է, վերջնութեւր փոխուած թուականէն սկսեալ մինչ մէկ տարի եթէ մահ պատահի, այդ շրջանն ալ դարձեալ մահամերձ հիւանդութիւն կը համարուի, եւ տեղի ունեցած գործողութիւն ապօրէն կը նկատուի:

Երբեք ժառանգորդ չունեցող (վարիսի օլմաեան) մէկը՝ իր մահամերձ վիճակի մէջ՝ իր ունեցած ամբողջ սեփականութիւնը (բաց առեալ վագրժ եւ արագի կալուածներէ) մէկի մը կրնայ նուիրել եւ տալ. որով լուի կտակ (վասիեթ) եղած կ'ըլլայ:

Ինչպէս նաեւ կնոջմէն զատ ուրիշ ժառանգորդ չունեցող էրիկ մը եւ կամ փոխադարձաբար էրիկն ի զատ ժառանգորդ չունեցող կին մը՝ մահամերձ վիճակի մէջ, իրենց ունեցած ամբողջ սեփականութիւնը (բաց առեալ վագրժ եւ արագի կալուածներէ) մէկը միւսին կրնան նուիրել, զոր յետ անոնց մահուան մահիջաք այլեւս չի կրնար գրաւել:

Մէկ մը՝ երբ մահամերձ վիճակի մէջ իր ժառանգորդներէն մէկու մը բան մը խոստովանի՝ ու ի վերջոյ առողջանայ, այն խոստովանութիւնը անջնջելի է,

Մէկ մը՝ իր մահամերձ վիճակին մէջ իր ժառանգորդներէն մէկու մը հաւար խոստովանութիւն մը ընէ թէ՛ «Իմ քովս գտնուած այնինչ ապրանքը անորն է եւ կամ թէ՛ անոր այսչափ պարտք ունիմ», յետ մահուան այս խոստովանութիւնը ընդունելի ըլլալ կամ չըլլալը ժառանգորդներու կամքէն կախում կ'ունենայ. եթէ ընդունին վաւերական կ'ըլլայ. իսկ եթէ չէ՝ ո՛չ. իսկ եթէ անոնցմէ ոմանք ընդունին ոմանք ընդունին՝ ընդունողներու բաժնի համեմատութեամբ վճարել կը արուի:

Բայց եթէ միւս ժառանգորդներ՝ նախ քան անոր մահ, անոր սոյն խոստովանութիւնը հաստատած են (իգ-

բարձրը քասիզ կրմիշէր իսկ), մուհուանէ ետք այլեւս
չեն կրնար ջնջել :

Իսկ եթէ հիւանդը օտար մէկու մը ապրանք կամ
պարտք խոստովանած է՝ դայն չեն կրնար մերժել . եթէ
այս խոստովանութիւնը կտակի ձեւի տակ եղած է՝ այն
պարագային իբրեւ կտակ կը նկատուի, եւ խոստովա-
նեալ բանի $\frac{1}{3}$ մասը միայն օրինական կ'ըլլայ :

Հիւանդի մը առողջութեան ատեն (հալը սըհաքըն-
սա) ըրած պարտքերը (սիւլունաքը), հիւանդութեան ժա-
մանակի մէջ (հալը մարագընսա) խոստովանած պարտ-
քերէն հախադաս է (մուգասսեմ սըր), յետ մահուան՝
նախ առողջութեան ժամանակի պարտքեր կը վճարուի
եւ ապա հիւանդութեան ժամանակին խոստովանած
պարտքեր . իսկ եթէ հիւանդը իր հիւանդութեան մէջ
փոխառութիւն ըրած եւ կամ ապրանք գնած է եւ կամ
եթէ ապրանքի մը վեաս հասուցած ըլլալուն առթիւ
պարտք ունեցած է, այս պարտքերն ալ առողջութեան
ժամանակի պարտքերու հետ համահաւասար կը դասուին :

Հիւանդ մը իր հիւանդութեան մէջ չի կրնար իր
պարտատէրներէն ոմանց պարտքը վճարել եւ ոմանց
զրկել . բայց հիւանդութեան մէջ գնած ապրանքի մը
արժէքը եւ կամ առած փոխառութեան փոխարէնը կըր-
նայ վճարել :

Հիւանդ մը իր հիւանդութեան մէջ իր ժառանգորդ-
ներու պարտքին երաշխաւոր չի կրնար ըլլալ, ինչպէս
նաեւ ուրիշի մը պարտքին փոխարէն ժառանգորդներու
հանգէպ երաշխաւոր չի կրնար ըլլալ :

Այլ օտարի մը համար երաշխաւոր կրնայ ըլլալ,
զոր այն պարագային իբրեւ կտակ նկատուելով ժառան-
գութեան մէկ երրորդ մասին ընդունելի կ'ըլլայ :

* * *

ԳՐԱԿՈՐ ԵՌՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Եզրաբ պիլ իրապէ)

Մարդ մը՝ ինչպէս որ բերանացի (Շիֆաֆէն) իր միտ-
քը կ'արտայայտէ, նոյնպէս գրաւոր (քահիրէն) ալ
կրնայ նոյն արտայայտութիւնը ընել :

Գրաւոր արտայայտութիւն եղած պարագային,
պէտք է նկատել որ, անպատճառ գորդի ձեռագիրն ըլ-
լայ, սակայն եւ այնպէս ուրիշի մը գրել տալով իրեն
ստորագրած կամ զմուռ գրաւոր յայտարարութիւններն
ալ միեւնոյն ձեռագրի զօրութիւն ունին :

Վաճառականներու վաւերացեալ ամօմարներն ալ
իրբեւ գրաւոր ապացոյց կ'ընդունուին :

Անհատ մը՝ իր կնիք կամ ստորագրութիւնը ուրա-
ցած պարագային՝ դատարան անոր քննութեան համար
գրաքննիչ յանձնաժողով մը կարգէ (քարպիզը խաղդ
ու խաքեմ միւմէյիզիէրի քայիմ եսէր), որոյ մէկ ան-
դամը բողոքողը՝ իսկ միւս անդամն ալ ուրացողը կ'ընտ-
րեն, յետոյ բողոքող եւ ուրացող միանալով համահա-
ճութեամբ երրորդ մը կ'ընտրեն, այս երրորդի ընտրու-
թեան մէջ եթէ իրենք չը համաձայնին, ինչպէս նաեւ
անդամներու ընտրութեան առթիւ եթէ չը միարանին,
այն ատեն դատարան ինք կ'ընտրէ :

Այս երրորդի պաշտօնը՝ նոյն յանձնաժողովոյ վրայ
նախագահել է . ու երբ երկու անդամներու մէջ կար-
ծեաց անհաւասարութիւն ծագի՝ անիկայ որ կողմին որ
հակի, այն կողմ մեծամասնութիւն չահած կը համարուի :

Այս յանձնաժողով իրեն ներկայացուելիք զանազան
գրերը կամ զմուռները, ուրացուած գրի կամ զմուռի
հետ կը բազդատէ, ինչպէս նաեւ ուրացողին գիր

գրել կուտայ, եթէ սոյն գրերը իրարու համապատասխանեն, այն ստորագրութիւնը ուրացողին ըլլալը կը վճռէ. իսկ եթէ չը համապատասխանեն անոր չըլլալը կ'որոշէ:

Այս յանձնաժողովոյ որոշման դէմ՝ երկու կողմէն մին կրնայ նոյն դատարանին մէջ բողոքել. դատարան՝ եթէ անոր բողոքը բանաւոր գտնէ, անոնց որոշումը կը բեկանէ, անոնց տեղ ուրիշներ ընտրել կուտայ: Վերջապէս առաւուրը մինչ երեք անգամ կրնայ նորոգ ընտրութիւն կատարուիլ, անկէ վերջ այլեւս երրորդ յանձնաժողովի տուած վճիռը բացարձակապէս դործադրելի է:

Ինչպէս նաեւ ժառանգական խնդիրներու մէջ (թեքեֆ մեսէյէլերիսկ), հանդուցելոյն ստորագրութիւնը կամ զմուռը ժառանգորդներուն կը ցուցուի. եթէ ընդունին՝ անոր համեմատ կը վճռուի, իսկ երբ չընդունին՝ ճիշտ վերոյիշեալ եղանակաւ քննութեան ձեռնամուխ կ'ըլլայ:

ԺԶ.

ԱՊՐԱՆՔԻ ԵՒ ԿԱՆՈՒԱԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Շիրֆէթի Էնչագ վէ Էնվայ հագրնեսա)

Առեւտրական ընկերութեանց մասին՝ մեր Ուղեցոյցի Ա. մասին մէջ, իսկ վազըֆ կալուածներու եւ Պետական հողերու (արագիի Էմիրիէէ) վերաբերեալ կալուածական ընկերութեանց Օրէնքներու մասին ալ այս գրքիս Էվգաֆ եւ արագիի մասերու մէջ պէտք եղած ծանօթութիւնները արդէն տուած եմ. այլ այժմ կը մնայ հոս միայն գոռս միլլի (Էմվաֆի սըրֆէ) եւ ապրանքներու (Էմվալ) ընկերութեանց վերաբերեալ Օրէնքներու մասին պէտք եղած ծանօթութիւնները տալ մեր յարգոյ ընթերցողաց:

ԿԱՆՈՒԱԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

(Շիրֆէթի Էմվաֆ)

Կալուածական ընկերութիւնը երկու պատճառներէ կը գոյանայ, Ա. կամաւոր (իսթիբարի), Բ. ակամայ (նկարի):

Ա. կամաւոր այն է որ՝ քանի մը ընկերներ միարանելով կալուած մը կը գնեն, եւ կամ կտակ մը կ'ընդունին եւ կամ թէ իրենց անջատ անջատ կալուածները իրարու հետ խառնելով ընկեր կ'ըլլան:

Բ. Ակամայ (նկարի) այն է որ՝ ժառանգութենէ կը մնայ:

Բաժնրնկերնրէն մէկը (հեհեսարլարսան պիրիսի)՝ առանց միւս բաժնրնկերնրու հաւանութեան (պիլա իզն) իր ուզած կերպով չի կրնար վարուիլ :

Բաժնրնկերով խառն եղած տուն մը (խանէի միւս-քերէֆէսկ), բաժնրնկերնր հաւաքաբար (մա'աիւն, պիրիֆ սկ) կրնան բնակիլ, բայց անոնցմէ մին՝ օտար մէկը չի կրնար բերել բնակեցնել :

Բաժնրնկերնրէն մէկը՝ միւս ընկերներուն՝ իրաւունք չունի ըսելու թէ, «կամ իմ բաժինս գնեցէք եւ կամ թէ ձեր բաժինը ինծի ծախեցէք» . բայց եթէ այն կալուածը կրնայ բաժնուիլ, կը բաժնուի, իսկ եթէ ո'չ, յայնժամ փոփոխակի գործածութեան (մուհայէե) կը վերածուի :

Բաժնրնկերնր իրարու փոխանորդներ չեն, հետեւաբար առանց իրարու հաւանութեան ուրէ գործ մը չեն կրնար ընել . բայց եթէ այն կալուածը բնակութեան յատուկ տուն մըն է, անոնցմէ իւրաքանչիւր ընկերը իրբեւ բացարձակ տէր կրնայ իր ուզած կերպով վարուիլ :

Վարձու տրուած կալուածի մը հատոյթը բաժնի համեմատութեամբ պէտք է բաժնել, բայց բացակայ եղողներու բաժինը պէտք է պահել, անոնց յանձնելու համար :

Բաժնրնկերով խառն եղած տան մը մէջ, որուն մէկ բաժնրնկերը երբ բացակայ (ղալիպ) ըլլայ, ներկայ բաժնրնկերը եթէ ընտանեօք փոքրաթիւ է, առանց անոր հաւանութիւնը ստանալու նոյն տան մէջ կրնայ բնակիլ, բայց եթէ ընտանեօք բազմաթիւ է (ղալպալալըֆու իսէ), առանց արտօնութեան չի կրնար :

Փոփոխակի գործածութիւնը (մուհայէե) դատարանի միջոցաւ կը կատարուի, դատարան երկուսեք դատավարութիւն կատարելէն վերջ՝ առաջին անգամ որմէ

սկսելուն վրայ վիճակ (գուրա) կը ձգէ, եւ այն օրէն սկսեալ՝ փոփոխակի գործածութեան շրջան կըսկսի, ապա թէ ո'չ, անկէ առաջ գործածուած ժամանակամիջոցը իբրեւ օրինական շրջան չի կրնար նկատուիլ, որուն համար դուրսի ընկեր՝ գործածող ընկերով «Այնչափ ատեն դուք գործածեցիք, այնչափ ատեն ալ պէտք է որ ես գործածեմ» ըսելու իրաւունք չունի, այլ եթէ վարձք պահանջել Օրէնքը կը թոյլատրէ՝ միայն վարձք կրնայ պահանջել :

Արտի մը (արազի) բաժնրնկեր բացակայ եղած պարագային՝ ներկայ բաժնրնկեր անոր մասը կրնայ մշակել ու ցանել, բացակայ եկած միջոցին, անոր փոխարէն վարձք պահանջելու իրաւունք չունի . այլ եթէ այդ մշակութեան առթիւ արտի ուժին վիստ մը պատահած է (հօֆսան արգա միւհիւպ օլմուէ իսէ), այդ վիստը կրնայ տուժել տալ . իսկ թէ ո'չ, չի կրնար :

Բաժնրնկերով խառն կալուածը եթէ այգի է (պաղ իսէ), ներկայ եղողը թէեւ դայն կրնայ գործածել, բայց բացակայի բաժինը վճարելու պարտաւոր է :

Բաժնրնկեր մը իր բաժինը ուզած մարդուն կրնայ ծախել, միւս բաժնրնկերէն արտօնութիւն պահանջելու պարտաւոր չէ : Բայց միւս ընկերը դրացիութեան իրաւունք (եհֆի սալասի) ընելու իրաւունք ունի :

Ժառանգորդներէն մին՝ եթէ հանգուցելոյն դրամներէն մաս մը առնէ շահագործէ, գոյացած շահ ու վիստը իրեն կը պատկանի, միւս ժառանգորդներ անկէ բան մը պահանջելու իրաւունք չունին :

* * *

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՄԲ ԵՂԱԾ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ

(Յիւլոն միւսթերէէ)

Երկու հոգի՝ երբ մէկ մարդու ապրանք մը ծախեն եւ կամ փոխատուութիւն մը ընեն, եթէ անոնցմէ իւրաքանչիւրի բաժինը որոշուած չէ, այդ պահանջը անոնց հաւասար իրաւունք կ'ըլլայ. իսկ եթէ որոշուած է՝ իւրաքանչիւր պահանջատէրը իր բաժինը եւ եթէ կրնայ պահանջել: Ինչպէս նաեւ պարտուց խնդիրներու մէջ՝ երբ երկու հոգի միասին փոխառութիւն մը ընեն, եթէ իւրաքանչիւրի պարտքի մաս որոշուած չէ, իւրաքանչիւրն պարտքին կէսը վճարելու պարտաւոր կ'ըլլայ. իսկ եթէ որոշուած է՝ ամէն ոք իր բաժինը վճարելու պարտաւոր է. այն պարագային պահանջատէրը պարտապանէն ինչ դրամ որ գանձէ միւս ընկերին ալ կը պատկանի:

Երկու պահանջատէր բաժնընկերներէն մէկը՝ եթէ պարտապանին վրայ բողոքէ, ու ամբողջ պահանջքի վճարումը պահանջէ Դատարան թէպէտեւ ամբողջ գումար կը վճռէ, բայց գանձման գործին մէջ բողոքող միակ իր բաժինը կրնայ գանձել:

Եթէ պահանջատէր բաժնընկերէն մէկը, իր բաժնի փոխարէն պարտապանէն ապրանք առնէ, միւս բաժնընկերը թէպէտեւ այն ապրանքին բաժնեկից չի կրնար ըլլալ, սակայն անոր արժէքէն իրեն վիճակած բաժինը կրնայ պահանջել, ինչպէս նաեւ եթէ պարտապան իր հաշուոյն ծառայեցնէ, միւս բաժնընկերը անկէ իր մասը կրնայ պահանջել:

Բաժնընկերէն մին երբ յապահովութիւն իր բաժնին՝ իր պարտապանէն գրաւ (րեհն) եւ կամ երաշխաւոր մը առնէ, այն գրաւը միւս բաժնընկերոջ ալ կը պատկանի:

Եւ եթէ գրաւը իր քով վնասուի՝ միւս ընկերը իր բաժինը տուժել տալու իրաւունք ունի:

Բաժնընկերներէն մին՝ իր բաժինը, իր պարտապանին կրնայ նուիրել (հիպէ, պալսե հեհպիլիւ), զոր այն պարագային միւս ընկերի բաժինը տուժելու պարտաւոր չ'ըլլար:

Պահանջատէրերէն մին՝ երբ պարտապանի ապրանքին վնաս մը պատճառէ՝ ու հարկ ըլլայ զայն տուժել, միւս բաժնընկերը իր մասը անոր կրնայ տուժել տալ:

Բաժնընկերէն մէկը ամբողջ բաժնընկերներու հաճութիւն չստացած՝ պարտքին վճարածամը (հեհլի) չի կրնար երկարածգել (թեհիլ հեհմեզ):

Քանի մը պարտապաններ, երբ փոխադարձաբար իրարու երաշխաւոր եղած չեն, իրարու երաշխաւոր չեն նկատուիր, այլ անոնցմէ իւրաքանչիւր մէկը իր բաժինը եւ եթէ վճարելու պարտաւոր է. իսկ եթէ իրարու երաշխաւոր եղած են, իրենցմէ ամէն մէկ ամբողջ պարտքը տուժելու պարտաւոր կ'ըլլայ:

* * *

Բ Ա Վ Ա Ն Ո Ւ Մ

(Գրածք հազը-տա)

Այն ապրանքները որոնք միակերպ են, եւ իրարմէ անջատուած պարագային՝ իրարու վնաս մը չեն պատճառեր, զօրորինակ՝ դէզ մը ցորեան, բեռ մը ընկոյզ, կողով մը հաւկիթ եւ 100 հատ միօրինակ գիրք, բաժնընկերներէն մէկը միւսներու բացակայութեան կրնայ գանձնք բաժնել, եւ իր բաժինը ստանալ, բայց բացակայ ընկերոջ բաժինը պարտաւոր է պահել. իսկ եթէ

անոր բաժինը վնասուի, իր առած բաժնէն անոր ալ բաժինը կը հանուի :

Իսկ եթէ այս կերպ ապրանքներ չեն՝ մէկը միւսի բացակայութեան չի կրնար բաժնել :

Բաժանումը (գրամեր) երկու կերպ է. Ա. համահաճութեամբ (գրամերը բիզա), Բ. դատաւճռով (գրամերը գազա) :

Ա. Համահաճութեամբ բաժանումը (գրամերը բիզա) այն է որ բաժնորդներն իրենց մէջ համահայնելով առանց Դատարանի միջամտութեան՝ իրենք իրենց մէջ կը բաժնեն, (բայց պէտք է գիտնալ որ՝ վագրոֆ եւ հողային (արագի) կալուածները առանց Պաշտօնական բաժանումի վաւերական չեն ըլլար), այս կերպ բաժանումը այն ապրագային վաւերական կ'ըլլայ, երբ իւրաքանչիւր բաժնորդներ իր բաժինը ընդունելով (գապուլ Էսէրէֆ) զայն տիրապետել ս'իսի (քասարիւֆ Էսէրէֆ) գործիւնակ. իր մասը երբ գետին է (արսա իսէ), անոր վրայ ծառ տնկէ եւ կամ շէնք շինէ, երբ ապրանք է, զայն ուրիշ վիճակի վերածէ եւ կամ գործածել սկսի, ապա թէ ո՛չ՝ ընկերներէն մին կրնայ կատարած բաժանումը ջնջել եւ նորոգ բաժանումը պահանջել :

Նաեւ պէտք է գիտնալ որ, այս կերպ բաժանման մէջ՝ որը (Էսէրիւ) եւ յիմար (մեհնուն), ցնորած (մաքուն) պէտք չէ որ գտնուին, ապա թէ ո՛չ բաժանումը անվաւեր կ'ըլլայ. իսկ եթէ անոնց խնամակալ (վիլի, վալի) կայ, այն ատեն ընդունելի է :

Բ. Դատաւճռով բաժանում (գրամերի գազա) այն է որ, բաժնորդները իրենց մէջ չը համահայնելուն պատճառաւ դատի կը դիմեն ու դատարանի միջոցաւ կը բաժնուի, հետեւալ եղանակով : Դատաւոր նախ կը նկատէ թէ՛ այդ կալուածը կրնայ՝ բաժնուիլ թէ՛ ո՛չ, եւ

բաժնուած ապրագային՝ անոնցմէ ամէնէն փոքր մասը ոեւէ պէտքը մը կրնայ՝ ծառայել թէ՛ ո՛չ. ինչպէս նաեւ բաժնուած ապրագային՝ նախկին արդիւնքը դարձեալ ձեռք կրնայ բերուիլ, եթէ կրնայ, այն ատեն դատաւոր զայն կը բաժնէ, իսկ եթէ ո՛չ չի բաժնել. գործիւնակ՝ ջաղաց մը բաժնուած ապրագային եթէ իբրեւ ջաղացք կարելի ըլլայ գործածուիլ, յայնժամ դատաւորը բաժանման վճիռ կուտայ. իսկ եթէ ոչ չի տար : Անկէ յետոյ, բաժնորդներն եթէ ամբողջ ներկայ են (մեվիլէս իսէրէ), անոնց ներկայութեան, իսկ եթէ ոմանք բացակայ են (դալիպ իսէրէ) եւ կամ թէ անչափահաս են (սաղիր իսէրէ), անոնց խնամակալ մը կը կարգէ. եւ ճարտարապետներէն մէկ կամ երկու հոգի առնելով բաժանման գործողութեան կը ձեռնարկէ :

Բաժնէն առաջ յատակաձեւի պատկերը գծել կուտայ, յետոյ անոնց վրայ բաժանում ընելով՝ իւրաքանչիւրի մասին վրայ վիճակ ձգել կուտայ, ու իւրաքանչիւրին վիճակած բաժինը իրեն տիրոջ կը յանձնէ : Բայց եթէ բաժնորդներէն մին՝ նոյն պահուն «խաբուեցայ» ըսելով առարկութիւն ընէ, եւ յետ քննութեան արդարեւ խարուիլն ակներեւ ըլլայ, յայնժամ վերտօն բաժանման գործողութեան կը ձեռնարկէ. զոր այս անգամ այլեւս ոեւէ առարկութիւն մը լսելի չ'ըլլար :

* * *
ԲԱԺԱՆՄԱՆ ՀԱՆԳՍՄԱՆ ԲՆԵՐԸ

(Շեռափղը գրամեր հագրեցա)

Բաժանելի իրը (մագսում) պէտք է որ շօշափելի ապրանք մը ըլլայ, ապա թէ ո՛չ՝ ուրիշներու քով եղած առնելիքը (գիլմերի ցասա օլան մաքլուպաթ) չի կր-

նար բաժնուիլ . այլ ինչ որ գանձուի, գանձուածը կը բաժնուի :

Բաժանումէ յետոյ՝ եթէ այն ապրանքին եւ կամ կալուածին ուրիշ տէր մը (միւսքահիգ) երեւան ելլէ, ու զայս հաստատելով ետ առնէ, այն ատեն բաժանումը կը ջնջուի . բայց երբ անոր իրաւունքը առանց ամբողջ ապրանքին վերաբերելու այլ միայն մէկ մասին վիճակի . այն մասին տէր կամայական (մուխայէր) կ'ըլլայ, ուղէ բաժանումը կը ջնջէ, ուղէ իրեն մնացած մասին գոհ կ'ըլլայ :

Բաժնորդներէն ոմանք եթէ բաժանում պահանջեն եւ ոմանք դժկամակին (մուամնաաթ Էսէրէրսէ), դատաւոր վերոյիշեալ եղանակաւ կը նայի, եթէ կարելի է բաժնել (գապիլը քագսիմ իսէ) բռնութեամբ (ճէպրէն) կը բաժնէ, ապա թէ ոչ չի կրնար :

Կալուած մը կամ ապրանք մը բաժանելի ըլլալու համար պէտք է որ, անոր ամէն մէկ մասը գործածելի մնայ . զորօրինակ՝ եթէ գետին է, պէտք է որ անոր ամէն մէկ մասին վրայ շէնք մը շինել կարելի ըլլայ, եթէ արտ է՝ մնացեալ մասը մշակելու նպատաւոր ըլլայ, ապա թէ ո՛չ ջաղացքի խանութի պէս կալուածները, ինչպէս նաեւ մէկ գիրք մը կամ քանի մը տարբեր գիրքերը, մատանի մը եւ կամ քանի մը տարբեր մատանիները չեն կրնար բաժնուիլ : Բայց բաժնետէրեր համահաճութեամբ կրնան զանոնք ծախել եւ գինը բաժնել, դատարան գիրենք ասոր չի կրնար պարտաւորեցնել :

Քանի մը կալուածներ կամ ապրանքներ երբ քանի մը տարբեր անբաժանելի կալուածներէ եւ կամ ապրանքներէ բաղկացած ըլլայ, զորօրինակ՝ ջաղացք մը եւ խանութ մը եւ կամ գիրք մը, մատանի մը եւ ասթուէ մը բաղկացեալ ըլլայ, դատաւորը (գաքը) բռնութեամբ (ճէպրէն) անոնցմէ մին՝ մէկ բաժնորդներին եւ

միւսն ալ միւս բաժնորդներին չի կրնար տալ : այլ եթէ բաժնորդներն իրենք համաձայնին կրնայ բաժնել :

Բաժնեխառն (միւսքէրէֆ) աղբււր եւ ճամբան ալ վերոյիշեալ Օրէնքներուն կը հետեւին :

* *

ՊԱՅՄԱՆՈՒԹ ԲԱԺԱՆՈՒՄ

(Թագսիմէ խըյարաթ հազրեա)

Բաժանման միջոցին՝ երբ պայմանուի որ, ամբողջ բաժնորդներն եւ կամ անոնցմէ մէկ կամ երկուքը մինչ այսչափ որ բաժանումը ընդունելու մէջ կամայական (մուխայէր) ըլլան, անիկայ ընդունելի է . այն պարագային մինչեւ որոշեալ օր՝ ով որ ուղէ բաժանումը կրնայ ջնջել :

Բաժնորդներէն մէկ՝ երբ բաժանման միջոցին ներկայ գտնուած չէ, իր բաժինը տեսած միջոցին՝ երբ չը հաւնի, կրնայ բաժանումը ջնջել (Ֆեսի Էսէպիլիր) :

* *

ՀԱՆԳՈՒՑԵԼՈՅՆ ՊԱՐՏԵՐ

(Միւրէվէճանըն պօրե)

Բաժանումը թէ ըլլայ համահաճութեամբ (գրամէրը րիգա իլէ)՝ թէ ըլլայ դատավճռով (գրամէրը գազա իլէ) բաժնելէն եւ իւրաքանչիւր ժառանգորդ իր բաժինը տիրապետելէն վերջ (քեսարուճսան սօնրա), երբ հանգուցելոյն պարտք մը երեւան ելլէ, ժառանգորդ բաժնորդներն կը պարտաւորին իւրաքանչիւրը իր վիճակած բաժինը վճարել, զոր այն պարագային բաժանումը հաստատուն կ'ըլլայ . իսկ եթէ չը վճարեն եւ կամ

թէ ոմն վճարէ ոմն չը վճարէ, այն ատեն եթէ հան-
 գուցելոյն ուրիշ ապրանք մը կամ կալուած մը կայ
 որմէ կարելի է պարտքը վճարել, զայն կը ծախուի
 ու պարտքը կը վճարուի. իսկ եթէ ո՛չ՝ բաժանումը կը
 ջնջուի. պահանջատէր՝ կալուած կամ ապրանքը ծախե-
 լով իր պահանջը կը դանձէ. պէտք է գիտնալ որ պա-
 հանջատէրերը հանգուցեալէն մնացած ինչքան կալուած
 եւ ապրանք որ գտնեն միայն անոնցմէ իրենց պահանջը
 կրնան դանձել, իսկ եթէ այդ ժառանգութիւնը չը բա-
 ւէ, մնացածը ժառանգորդներէն չեն կրնար պահանջել :

Նոյնպէս պէտք է գիտնալ որ վազըօ կալուած մը
 եւ պետական հող (արագի հմիրիեհ) հանգուցելոյն
 պարտքի փոխարէն եթէ նախապէս յետս կոչելի ծա-
 խումով (պիլ իւլ վեօս սուրեքի) ծախուած, այսինքն
 գրաւ տրուած չէ, յետ մահուան պարտքի փոխարէն չի
 կրնար ծախուիլ :

* * *

ՓՈՓՈՒՆՍԿԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ

(Մուեայիտ)

Կալուած մը եւ կամ ապրանք մը երբ բաժանե-
 լի չէ, անիկայ դատաւորի որոշմամբ բաժնընկերներու
 մէջ փոփոխակի գործածութեան կը վերածուի :

Փոփոխակի գործածութիւնը երկու կերպ է, Ա.
 ժամանակաւոր (գեմանեհն)՝ այսինքն որոշ ժամանակի մը
 համար մէկ ընկեր եւ որոշ ժամանակի մը համար ալ
 ալ միւս ընկերը գործածելու : Բ. Տեղական (մեհեա-
 նեհն)՝ այսինքն կալուածին որոշ մասը մէկ ընկեր եւ
 որոշ մաս մը միւս ընկերը գործածելու :

Փոփոխակի գործածութեան սկզբնաւորութիւնը
 վիճակ (գուրա) ձգելով կ'որոշուի, անկէ առաջ գոր-
 ծածուած ժամանակամիջոցին փոխարէն միւս ընկերներ
 «Նոյնքան ատեն ալ մենք պէտք է գործածենք» ըսե-
 լու իրաւունք չունին : Այս Օրէնքը կը գործածուի նաեւ
 էվգաֆի եւ Արագի կալուածներու համար ալ, միայն սա-
 տարբերութեամբ որ, կալուածը եթէ վազըֆ է, Պոսոյ
 մէջ էվգաֆ միւֆեքքիչի դատարանին մէջ, իսկ գաւառաց
 մէջ Երիւնէի դատարանի մէջ՝ աէրերու հետ նաեւ միւ-
 րեվիլի ներկայութեամբ կը կատարուի. իսկ եթէ ա-
 րագի է, Քաղաքական դատարանի մէջ (Հուգուգսա),
 եւ Արագի մեհուրի ներկայութեան կը կատարուի :

Բաժանելի (գապիլ քագսիւ օլան) կալուածի մը
 բաժնընկերներէն ոմանք երբ փոփոխակի գործածութիւն
 (մուհարիեհ), իսկ ոմանք ալ բաժանում (քագսիւ) պա-
 հանջեն, դատաւոր բաժանում պահանջողին պահանջը
 աւելի վեր դասելով՝ զայն կը բաժնէ :

Իսկ եթէ բաժնընկերներէն մինակ մէկը փոփոխակի
 գործածութիւն պահանջէ, միւսները չընդունին, դա-
 տաւոր (գասը, հաքիւ) զայն բռնի մուհայիե կը վճուէ :

Հասոյթաբեր կալուած մը՝ զորօրինակ վարձու
 տուն, խանութ, ջաղացք, բաղնիք եւայլն, փոփոխա-
 կի գործածուած պարագային՝ եթէ մէկ ընկերոջ չըջա-
 նը միւս ընկերոջ չըջանէն աւելի վարձք բերէ, բերած
 աւելի վարձքը միւս ընկերներուն ալ կը պատկանի :

Բայց եթէ կալուածը բնակութեան յատուկ տուն
 մըն է, ու նոյն իսկ մէկ չըջանը միւսէն աւելի ալ արժէ,
 դարձեալ աւելի վարձք չի կրնար պահանջուիլ. ինչպէս
 նաեւ՝ եթէ քանի մը բնակութեան տուններէն ենթադ-
 րենք որ մէկ ընկերի գործածած տունը միւս ընկե-
 րոջ գործածած տունէն աւելի արժէ, դարձեալ տար-

բերութեան համար վարձք չի կրնար պահանջուիլ :

Փոփոխակի գործածութիւնը թէպէտեւ տէրերու մէջ ալ կրնայ կատարուիլ . բայց այն պարագային ընկերներէն մէկը եթէ ուզէ պայմանը կրնայ ջնջել . իսկ դատաւորի վճռով եղած պարագային՝ մինչեւ որ ամբողջ բաժնընկերները չը համաձայնին, զայն չեն կրնար ջնջել :

Բացառիկ ըլլալով բաժնընկերներէն մէկը՝ եթէ իր բաժինը ծախել ուզէ, կրնայ զայն ջնջել տալ :

Բաժնընկերներու մահուամբ (հետեւաբարձրն վիճաքիլէ) փոփոխակի գործածութիւնը (մուհայիլէ) չի ջնջուիլ (Ֆեխս օլմազ), այլ նոյն վիճակի մէջ իրենց ժառանգորդներուն կը յաջորդէ :

* * *

ԴՐԱՑԻՍԱՍՆ ԳՈՐԾԵՐ

(Մուամէլարը ճիվարիբէէ օայիւ)

Ամէն ոք իր կալուածի (1) մէջ ուղած շէնքը կրնա՞ր շինել, ուղածին չափ կրնայ բարձրանալ, եւ ուղածին չափ կրնայ հոր եւայլն փորել : Բայց պայմանաւ որ դրացիի շէնքին չափազանց վնաս (զարարը Ֆահիթ) չը պատճառէ . չափազանց վնասը այն է որ, դրացիի շէնքին փլչելուն եւ կամ թէ անոր օդի ու տեսարանի խապառ գոցուելուն պատճառ կ'ըլլայ . իսկ անկէ պակաս վնասներն (զարար եխիբէ) արգելք մը չունին : Զորօրինակ մէկու մը տան կից ջաղացք (սէյիւմն) շինուած պարագային՝ երբ անոր ցնցումէն տան շէնքին վնաս մը

յառաջ գայ, եւ կամ մէկի մը շէնքին կից երբ սպանդանոց (սալխախանէ) շինուի՝ որու գէշ հոտէն տուն անընակելի դառնայ, ասոնք եւ այսպիսի շէնքերը չափազանց վնաս (զարարը Ֆահիթ) համարուելով կ'արգիլուին :

Ինչպէս նաեւ անոր շինելիք նոր շէնքէն երբ դրացիի կանատեղին (մագարը ճիսվան)՝ այսինքն այն տեղերը ուր որ՝ կանայք յաճախ ելեւմուտ ընելու ստիպուած են, զորօրինակ խոհանոց (մուսայախ), ջրհոր (գույու) եւ տան բակ (խանէ հավլուսի) տեսնուի չափազանց վնաս կը համարուին, այն պարագային դրացին թէպէտեւ անոր շինելիք շէնքին արգելք մը չի կրնար ըլլալ, բայց անոր պատուհանները (բէննեթէրի) գոցել կրնայ տալ : Բայց եթէ մէջտեղ միջոց մը կայ, նոր շէնք շինող պարտաւոր է իր տեսարանը արգիլելու համար դրացիի պատին վրայ տախտակորմ (թախթա փեթթ) բարձրացնել :

Պարտէզը (պաղչէ) կանատեղի (մագարը ճիսվան) չը համարուիր . որով դրացիի պատուհան եթէ միւս դրացի պարտէզին վրայ նայի, անիկայ գոցել չի կրնար տալ :

Մէկու մը տան քով՝ միւսին անշէն գետին (արսա) մը գտնուած պարագային՝ եթէ գետինն տէրը ի վերջոյ անոր վրայ շէնք շինէ, եւ այդ շէնքը իր քովի դրացիի պատճառաւ թէ փլչելու, թէ օդը եւ տեսարանը խաբանելու եւ թէ կանատեղի (մագարը ճիսվան) երեւնալու առթիւ անընակելի դառնայ եւ կամ չափազանց վնասուի, նոր շէնք շինողը (հասիս, եհնի պիմա սահրայի)՝ հին (զասիմ) շէնքի տիրոջ արգիլել տալու իրաւունք չունի . այլ ինքն իրեն դարմանելու պարտաւոր է :

Երկու դրացիի մէջ բաժնեկից (միւսթեթէ) եղած միջնորմին վրայ (միւսթեթէ սիվարի իւգիթիմէ), դրա-

(1) Վագֆի կալուածներն ալ այս օրէնքին կը հետեւին :

ցիէն մէկը առանց միւսի հաւանութեան՝ անոր վրայ շէնք չի կրնար բարձրացնել . ինչպէս նաեւ ուզածին չափ գերան (ֆիբլե) չի կրնար երկարցնել , եւայլն : Բայց միայն հին վիճակին համեմատ կրնայ վարուիլ :

Մէկուն ջրհորին քով՝ եթէ միւս դրացին ախոռ եւ կամ ձեմիշ շինելով անոր ջուրը ապականելու (իֆսասքնա) առիթ ըլլայ , հորին տէր զայն արգելել կրնայ տալ :

* * *

ՃՍՄԱՐԱՆԵՐՈՒ ՄՍՍԻՆ

(Գարիգլար կազմեա)

Շէնքերէն դուրս ցցուած այն մասեր՝ որոնք անցուդարձի արգելք կ'ըլլան , կ'արգելուին :

Կայս . Կառավարութիւն՝ նեղ փողոց մը ընդարձակելու առթիւ կրնայ մէկու մը կալուածին արժէքը վճարելով գնել եւ ճամբուն հետ խառնել : Ինչպէս նաեւ ճամբաներէն աւելցած անպէտ տեղ դրացիին ծախել՝ նոր գնողն ալ զայն առնելով իր շէնքին հետ կրնայ խառնել :

Հասարակաց ճամբու վրայ (քարիզը ասմ իւզերինէ) ամէն կալուածատէր նոր դուռ մը կրնայ բանալ . Բայց անել փողոցներու մէջ (չըզմազ սօգազսէ) մինչեւ որ միւս դրացիներու հաւանութիւն չը ստանայ՝ նոր դուռ չի կրնար բանալ . իսկ եթէ հինէն կայ եղեր՝ անոր համեմատ կրնայ բանալ :

Դրացիներէն մէկուն եթէ հնուց ի վեր միւս դրացիի տունէն եւ կամ այգիէն իր տուն եւ այգին երթեւեկելու ճամբայ կայ (հազգը միւրիւրի վար իսէ) , եւ կամ

թէ ջուրի (սու Խօլի) , աղբիւրի եւ կամ անձրեւի ջուրի (մեխիլ) եւ կամ կոյուղոյ ճամբայ կայ , կալուածատէրը զայն չի կրնար արգելել . իսկ եթէ այդ երթեւեկութիւն ի վաղուց անտի չէ , կրնայ արգելել :

Քանի մը տուներէ հոսող անձրեւի եւ ձիւնի ջուրերը (գարլըզ , սամլալըզ) , եթէ ի վաղուց անտի մէկու մը պարտիզին եւ կամ անշէն գետնին (արսա) մէջ թափելու սովորութիւն եղած է , այն գետնի տէր զայն չի կրնար արգելել : Բայց եթէ հնուց ի վեր եղած չեն , այլ նոր հաստատուած են (մաւհեսկ իսէ) , այն պարագային վաղեցնելու իրաւունք չունին :

* * *

ՀՍՍԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԵԱՆ ԶԳՈՒՍԾՐԱՆԵՐ

(Միւլպահ օլաճ օէլեր)

Ջուր (սու) , խոտ (օղ) , կրակ (արէօ) ներելի է (միւլպահ սիլեր) , զորօրինակ՝ ինքնահոս աղբիւրներ ոչ ոքի ստացուածքն են . ամէն ոք անկէ կրնայ դործածել . իսկ անհատներու աշխատութեամբ դոյացած աղբիւրները սոսկ աշխատողներուն կը պատկանի , ինչպէս նաեւ անտէր գետններու (արազի մեքիւլէ) խոտերը եւ ծառերը :

Ծովէն եւ գետէն ամէն ոք կրնայ օգտուիլ , սոսկ անհատի մը սեփականութիւն չի կրնար ըլլալ :

Այս կերպ բաները անհատի մը ըլլալու համար պէտք է որ , այն անձ՝ զանոնք հերկէ , եւ կամ նշանով մը իւրացնէ , եւ կամ թէ՛ եթէ ամայի գետին մըն է , քարէ եւ կամ փշէ պատով մը զատէ . զորօրինակ՝ անձրեւի ջուրը թէպէտեւ ներելի է , բայց եթէ մէկը զայն

հաւաքելու համար յատուկ աման մը դրած է. այն ժամանակ այն ամանի մէջ հաւաքուած ջուրերը ամանի տիրոջ կը պատկանի. իսկ երբ այն ամանը պատահամար հոն դրուած է եւ անոր մէջի ջուրը ինքնին հաւաքուած է եղեր. այն ատեն ամէն ոք այն ջուրը կրնայ գործածել :

* * *

ՌՍ.ԺՆԸՆԿԵՐՈՎ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Միլի միւշքեհերն բաամիբի հազգընտ)

Բաժնրնկերով խառն կալուած մը՝ նորոգութեան կարօտ եղած պարագային, բաժնրնկերներ հաւաքաբար պէտք է նորոգեն. իսկ եթէ մէկը անոր հակառակի, նորոգութիւն պահանջող բաժնրնկերը պէտք է որ դատարանին դիմէ, ու անոր մասնակցութիւնը պահանջէ. ապա թէ ո՛չ՝ իրեն ըրած ծախսերը վերջէն հակառակող ընկերէն չի կրնար պահանջել :

Բաժնրնկերէն մին՝ երբ միւս բաժնրնկերի հաւանութեամբ ընկերութեան կալուածը նորոգէ, վերջէն միւս ընկերին վիճակած բաժինը անկէ կրնայ պահանջել : Բաժանելի (գապիլ գրամեթ) կալուածի մը նորոգութեան առթիւ՝ եթէ ընկերներէն մէկը հակառակի, եւ միւս ընկերը ստիպուի դատարանին դիմել, դատարան թէպէտեւ հակառակող ընկերին անպատճառ ծախսին մասնակցելու չի կրնար բռնադատել. բայց բռնի կերպով նոյն կալուածը կրնայ բաժնել, զոր անկէ յետոյ իւրաքանչիւր բաժնետէր իր ուզած կերպով կրնայ նորոգել :

Նորոգութեան կարօտ կալուածը՝ եթէ անբաժանե-

լի է, այսինքն բաժնելը կարելի է (գապիլ քագսիմ սեյիլ իսկ) դատարան հակառակող ընկերին թէպէտեւ կը դատապարտէ որ ծախսին մասնակցի, բայց պայմանաւ որ՝ պէտք եղած ծախսերը նախ նորոգութիւն պահանջող ինքը հոգայ, եւ ապա նոյն կալուածը վարձու ալով անոր վարձքէն ստանայ :

Բաժնեխառն անշէն գետնի մը վրայ (հիսեի օպիեկիլի արսա իւգերիմե) բաժնրնկերներէն մէկը շէնք շինել ուզած՝ եւ միւս բաժնրնկեր հակառակած պարագային, դատարան՝ գետնը եթէ կարելի է բաժնել կը բաժնէ (քագսիմ եսեր). իսկ եթէ ո՛չ՝ շինել ուղող ընկերով հրաման կուտայ որ շինէ, պայմանաւ որ տեղի ունեցած ծախսերը ապագայ վարձքէ՞ զանձէ :

Երկու դրացիներու մէջ գտնուած միջնորմ (միւսքերեհ սիլար), եթէ մէկ դրացին ուղէ շինել, իսկ միւսը հակառակի, դատարան թէպէտեւ շինելու հրաման կուտայ, բայց պայմանաւ որ՝ հակառակող կողմ ապագային մինչեւ որ իր բաժին պարտքը չը վճարէ՝ այն պատին վրայ բեռ (համուլե) եւ գերան (էիրիտ) դնելու իրաւունք չունենայ :

Վերոյիշեալ Օրէնքներուն կը հետեւին խառն բաժնրնկերով ամէն տեսակ ապրանքներ, կենդանիներ, ջուրի առուներ, ճամբաներ, եւ այլն :

Ժ Է .

ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ԵՂԱՆԱԿ

(Ուսույր մուհաֆեմաթը ձեզայիեէ)

Պատժական դատավարութեանց հիմը՝ Պատժական Օրէնքն է :

Ապօրէն արարքէ մը բղխած դատ մը՝ հեղինակին մահուամբ կը ջնջուի . սակայն անկէ բղխած անձնական իրաւանց (հուզուզը շախաիէ) դատը՝ կարծեցեալի (մազ-նուն) մահուամբ, անոր ժառանգորդներուն կ'անցնի, որով փնասուող անձը՝ հանդուցելոյն ժառանգորդներէն իր կրած փնասը կրնայ պահանջել :

Օամ. հպատակ մէկը՝ երբ Օամ. երկրէ դուրս, Օ-րինաց հակառակ վարմունք մը ունենայ, եւ կամ Կա-ռավարութեան պաշտօնական կնիքները, ընթացիկ դը-րամները, արժեթղթերը, բաժնեթուղթերը, գանձու մուրհակներ եւ պանգաներու արժեթուղթերը կեղծէ, Տէրութեան Օրինաց համաձայն պատիժը կը կրէ :

Պատժական գործի մը հաստատութիւնը (իսպաթ իչուն), առնուազն երկու այր վկայով (եքեք շահիթ) կ'ըլլայ, եւ այր չը գտնուած տեղը չորս կին վկայ կըր-նայ ընդունուիլ : Վկայութիւնը անկողմնակալ ըլլալու համար, Դատարանէն վկային երդում կ'առաջարկուի, վկան պէտք է որ ըսէ «Ես տեսայ, ես ինքս լսեցի», ապա թէ ոչ «Այսպէս կ'ըսեն, ասանկ կը պատմեն» վկա-յութիւնը, իբրեւ ապացոյց չեն նկատուիր, այլ իբր տե-ղեկութիւն կը ծառայեն :

Տասնընից տարեկանէն փոքր եղող աղայոց յայտ-

նութիւնները, Դատար ան՝ իբր տեղեկութիւն կ'ունկնդրէ ու անոնց երդում չ'առաջարկեր :

Յանցանքի (նիւնհա) ամէնէն ծանր պատիժը երկու տարիէն պակաս բանտարկութիւն է եւ ամբաստանեալը (միւքքեհիւ) եթէ բնակութեան տէր (իֆամեքկեան սա-հիպի) է, հարցաքննութեանէն (իսթիքթազ) հինգ օր վերջ կ'արձակուի (թախիեթի սեպիլ օլունուր), սակայն ա-նոնք որ եղեռն մը (նիւայիթ) ուրիշ ոճիր մը գործած կամ այս առթիւ տարիէ մը աւելի բանտարկութիւն կրած են, այս իրաւասութիւնը չունին, բայց եւ այնպէս դրամական երաշխաւորութեամբ կրնան արձակուիլ :

* *

ՕՐԻՆԱԶՍՆՅՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԵՐ

(Գապահաթ Եավայար)

Օրինազանցութեան (գապահաթ) եւ ծանր յանցան-քի (նիւնհա) դատերը՝ Նախնական Դատարանի (Պիսաեթր մահֆուկաի) մէջ կը վճռուին : Նախ կասկածելին (մազ-նուն) կոչնագիրով մը (պա նեյպնամե) դատարան կը կան-չուի, երբ կասկածելին որոշուած ժամանակին չը ներկայա-նայ, դատը ի բացակայութեան (ղրեպպեն) կը տեսնուի :

Ի բացակայութեան (ղրեպպեն) տրուած վճռագրին (իլամ) դէմ առարկութիւն (իլթիրազ) կրնայ ըլլալ :

Դատարան կանչուած անձ մը պէտք է որ ինք ան-ձամբ (պիզզաթ) ներկայանայ, բայց եթէ ուզէ իր հետ փոխանորդ (վեֆիլ) մըն ալ կրնայ բերել :

Դատավարութեան մէջ, Դատախազէն եւ Ընդհ. դատախազէն կոչուած վկաները կ'ունկնդրուի, հակա-ռակորդ երկու կողմերը իրենց յայտարարութիւնը կ'ը-

նեն, Ընդէ. դատախազը խնդրոյ էութիւնը (խիւլասայի մասլահաթ) եւ կասկածը հաստատող կամ ժխտող փաստերը կը ներկայացնէ, եւ ապա դատաւորները խորհրդակցութեան (միւլաֆէհէ) կը մտնան ու իրենց վճիռ կ'արձակեն:

Վկայ մը պէտք չէ որ երկու կողմերէն եւ ոչ մէկուն հետ ազգականութիւն ունենայ. Դատարանէն կանչուած վկայ մը երբ չներկայանայ, առաջին անգամ դրամական տուգանքի (հեզայի ցագսի) կը դատապարտուի եւ երկրորդ անգամուն եւս եթէ չը ներկայանայ, յայնժամ բանտարկութեան կը դատապարտուի:

* * *

ԴԱՆՐ ԵԱՆՅԱՆՔԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

(Ճիւնիս մաւհաֆէմէօի)

Դատախազ (միւլսայի) իր դատը խնդրագրով մը կը յայտնէ. եթէ ամբաստանալը ի բացակայութեան դատապարտուած է, վճիռը իրեն հաղորդուելէն մինչ հինգ օր անոր գործադրութեան դէմ առարկութիւն կրնայ ընել:

Այս առարկութեան վրայ, անմիջապէս դատավարութիւն տեղի կ'ունենայ, երբ առարկողը վերստին դատարանի չը ներկայանայ, այլեւս իր առարկութիւն ընդունելի չի կրնար ըլլալ:

Երբ ամբաստանութիւնը ըլլայ ծանր կամ թեթեւ, չը ստուգուի, ամբաստանալի դէմ եղած բոլոր անըպաստ գործողութիւնները կը ջնջուի: Եթէ երբեք վնասի հատուցման (գարար գիեան) դատ մը կայ, այն ալ կը նայի ու կը վճռէ: Այս վճիռը Վերաքննութեան ա-

տենի մէջ չը վերաքննուիր (իսպիմաճ օլունմազ): Եթէ խնդիրը ահարկու պատիժ (միւլնազաթը քեհիպիեհ) տրամադրող եղեան մըն է (հիմայէթ իսե), Դատարանը ձեռքակալման հրամանագիր մը կուտայ, եւ ամբաստանալը Հարցաքննիչ դատաւորին (միւլսքեհիգ) կը շրկէ:

Այս կերպ դատերը կրնան առաւել տասը օրէն վերաքննուիլ, եւ երբ առարկողը չը ներկայանայ, անկէ վերջ միայն վճռարեկ Դատարանին կրնայ դիմել:

* * *

ԵՂԵՈՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ամբաստանիչ Ատեան (հեյթ իքնամիե), ծանր պատիժ (հիւնհա) եւ եղեանի խնդիր մը Եղեոնական Դատարանին (մահֆէմէի հիմայէթ) երթալէ առաջ, խնդրոյն քննութեան պաշտօն ունեցող խորհուրդն է, որ իր ձեռք բերած արդիւնքը 24 ժամէն Եղեոնադատ դատարանին կը հաղորդէ ամբաստանագիրով մը:

* * *

ԵՂԵՈՆ ԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԷՆՔՆԵՐ

Պաշտօնական թուղթերը Եղեոնադատ Ատենի (ձիւնայէթ) յանձնուելէն առաւել 24 ժամ ետք, ամբաստանալը ժողովի ներկայութեան կը կանչուի եւ կը հարցախորձուի: Ամբաստանալին կառաջարկուի որ իր մասին պաշտպանողական խօսելու համար փաստարան մը կարգէ, եթէ անիկա չը կարգէ Դատարան իր կողմէ մէկն կը նշանակէ. դատավարութիւնը ուրիշ օրուան մը կը յետաձգուի ու այն օր դատավարութեան կը կոչուի, հոն տեղեկագիրները (զապիւմաֆէ) կը կարդայալին, հար-

ցաքննութիւններ կը կատարուի, Ընդհ. Դատախազը, ամբաստանիչ պարագաները կ'ընդլայնէ, եւ խնդրոյն ճշմարտութիւնը հաստատող վկաներ կը ցուցնէ:

Վկաները կոչնագրով մը դատարան կը կանչուին՝ որոնք ամբաստանիչի եւ կամ ամբաստանեալի հետ ունէ մերձաւոր մտերմութիւն եւ ատելութիւն պէտք չէ որ ունենան, ու իրենց գիտցած տեղեկութիւնները աւելի եւ պակաս չըլլալու պայմանաւ, յանուն ճշմարտութեան Դատարանին հաղորդելու երդում ընեն:

Հետեւեալ անձերու Ա. Ամբաստանեալին կամ միւս կողմին հօր եւ մեծ հօր. Բ. Թոռներու. Գ. Եղբայրներ եւ քոյրերու. Դ. Այս տեսակ մերձաւորներու. Ե. Այր եւ կնոջ, նոյն իսկ ամուսնալուծումէ վերջ. Զ. Դրամական պարզեւ առած տեղեկարբերներու (մուխալիբ) վկայութիւնը չ'ընդունուիր:

Վկայութեան մը՝ զրպարտութիւն ըլլալը երբ ստուգուի, վկան անմիջապէս Նախագահի հրամանով կը ձերբակալուի եւ խնդիրը՝ Ամբաստանիչ ատենին մէջ կը քննուի եւ ապա դատավարութեան կ'ենթարկուի:

Կոչնագիրով կանչուած վկայ մը երբ չը ներկայանայ, դատավարութիւնը ուրիշ օրուան կը յետաձգուի, եւ այս մասին տեղի ունեցած կոչնագրի (հեղալ) եւ միւս վկաներու երթեւեկութեան ծախսերը բացակայ վկան տուժելու կը դատապարտուի. ընդդիմացած պարագային կը բանտարկուի. իսկ երբ գալու արամադրութիւն չունենայ՝ բռնի կը բերուի. ու երբ գայ բայց չերդնու ու չը վկայէ պատժոյ կ'ենթարկուի: Եթէ վկան բանաւոր առարկութիւն մը ունենայ կը լսուի:

Խնդրոյն ենթակայ եղողներէն մէկը՝ եթէ Օսմ. լեզու չը գիտնայ, Չլ տարեկանէն մեծ մէկը՝ երդմամբ թարգման կ'որոշուի: Վկան կամ ամբաստանեալը խուլ

եւ համր եթէ ըլլան, եւ նոյն իսկ գիր գրել չը գիտնան, Դատարան՝ անոր համար գաղափարի փոխանակութեան ծանօթ անձ մը կ'ընտրէ իբր թարգման:

Երբ նոյն խնդրոյն քանի մը ամբաստանեալներ ըլլան, ամէնէն առաջ կարեւոր դեր կատարողը՝ եւ ապա միւսները կը հարցաքննուին:

Վկաներու ունկնդրութենէն եւ հարցապնդումէն վերջ Ընդհ. դատախազը՝ եղեռնագործութիւնը հաստատող փաստերը կը ներկայացնէ, ամբաստանեալը կամ իր փոխանորդը կը պատասխանեն, Ընդհ. դատախազը կրնայ ասոր ալ պատասխանել, եւ ամէն պարագային վերջին խօսքը ամբաստանեալին եւ իր փոխանորդին կը վերապահուի:

Նախագահին կողմէ Դատավարութեան աւարտումը ծանուցուելէն վերջ, դատաւորները խորհրդակցութեան սենեակը կը քաշուին, թուղթերը եւ կատարուած դատավարութեան արդիւնքը նկատի կ'առնուն, անոր համեմատ իրենց վճիռը կուտան:

Կարծեաց համաձայնութիւն եղած պարագային՝ Նախագահը որ կողմին որ հակի, այն կողմը մեծամասնութիւն կը համարուի, ու անոր տուած վճիռը վաւերական է:

Դատարանի վճիռը պաշտօնապէս ամբաստանեալին կը հաղորդուի, եթէ անմեղ է անպարտ (պիւրապ) կ'արձակուի, հակառակ պարագային (մահիլում) պատժոյ կը դատապարտուի:

Անիրաւ եղած կողմը կառավարական եւ ամբաստանեալ կողմի ծախսերը վճարելու պարտաւոր է, եթէ մեղսակից ունի անոնք ալ կը պատժուին:

* * *

ՎՃՌԱԳՆԻՐՆԵՐՈՒԻՆ ՎՃՌԱԲՆԱՌՈՒԹՅՈՒՆ

(Թէմիզ հազրնսա)

Պատժական ամէն գործ Վճռաբեկ Ատենին կրնայ ներկայանալ, իսկ թեթեւ եւ ծանր յանցանքի խնդիրները (գաղափար, նիւննա), պարտաւորիչ չէ, այլ միայն եղեռնական (նիւնայիթ) գործերն են, որոնք անպատճառ Վճռաբեկ Ատենին կը զրկուին:

Վճռաբեկութիւն պահանջող անձը՝ վճռագրին պաշտօնական մէկ օրինակը Վճռաբեկ Ատենին (Թեմիզ) ներկայացնելով, եթէ նախկին վճիռը ի ներկայութեան (մուլանհեհն) եղած է, 2^{1/2} Օամ. ոսկի, եթէ ի բացակայութեան (դիեապեհ) 5 ոսկի դատարանի մտուղ աւանդ (սեփօզիթ) պիտի ձգէ: Այս օրէնքէն զերծ են 10. Եղեռնագործութեամբ դատապարտուածները (որովհետեւ իրենք չէ որ վճռաբեկութիւն կը պահանջեն): 20. Կառավարութեան ի նպաստ վճռաբերութիւն պահանջող պաշտօնեաները: 30. Վկայուած աղքատները:

Եղեռնական դատի մը առթիւ տէփօզիթ ձգելու պէտք չը կայ:

Վճռաբեկ Ատենը իրեն եկած թուղթերը նկատողութեան կ'առնէ, եթէ օրինաւոր գտնէ, տրուած վճիռը կը հաստատէ, իսկ եթէ թերի գտնէ խնդիրը կը բեկանէ եւ իր պատկանած դատարանին կը զրկէ: Երբ խնդրոյն մէջ պատժական ուրիշ բան չը գտնայ, Իրաւանց Դատարանին (Հուզուգ մահիմիսի) կը զրկէ:

Թէ յանցանքի եւ թէ եղեռնի վերաբերեալ դատի մէջ, դատախազ անձը (միւսայի Եախս) երբ անիրաւ կըլայ, հակառակորդ կողմի ծախսերը եւ 5 Օամ. ոսկին

վճարելու պարտաւոր է, իսկ Կառավարութեան համար 10 ոսկի: Իսկ վճիռը ի բացակայութեան եղած ատենը 5 ոսկի:

* * *

ՎԵՐԱԿՈՉՈՒՄ

(Եյասէի մուհաֆէտ)

Մարդասպանութեան ոճիրով դատապարտուած մը միայն հետեւեալ բացառիկ պարագաներու մէջ վերստին դատաւարութեան կ'ենթարկուի. Ա. Երբ սպանեալ անձին ողջ ըլլալը ստուգուի. Բ. Միեւնոյն անձի սպանութեան խնդրով դատապարտուած ուրիշ անձ մըն ալ երեւան կըլայ, ու վկայի մը ալ սուտ վկայութիւն տալը ստուգուի. Գ. Մէկուն քաղաքացիական ամբողջ կամ մասնաւոր իրաւունքէն զրկում վճռուած ըլլայ:

Վերակոչում կրնան պահանջել 10. Ընդհ. Դատախազ(միւսայի ումուսի). 20. Դատապարտեալը (մահիւմ). 30. Դատապարտեալին մահուրէն վերջ ժառանգորդները կամ ազգականները եւ կամ կտակով փոխանորդ եղողները: Վճռաբեկ Ատենն խնդրոյն պարագաները լաւ մը ուսումնասիրելէ վերջ, վերակոչման որոշումը կուտայ, եւ դատը իր պատկանած Դատարանին կը զրկէ. իսկ երբ ուրիշ կողմէ մէկը մեռած է, խնդիրը ինքը կը դատէ, արդարացի կըլողին պատիւը ինք կը պաշտպանէ:

* * *

ՆՆՆԳՈՒԹԵԱՆ ԳՍՏԵՐ

Թուղթի մը կեղծ ըլլալու մասին բողոք տեղի ունեցած միջոցին, թուղթերը՝ Դատարանին կը յանձնուի,

Դատարանը՝ քննութեան կը ձեռնարկէ: Պետութեան դրամները (մեխուբեաք Շահանգ), Պաշտօնական կնիքները (բեսմի ասակա), թղթադրամներ (եվրագր նագսի-եե), դրամատան բաժնեթուղթ (թանվիլաք) կեղծող եւ շինող եւ կամ այս կերպ թուղթեր, օտար երկիրներէ ներածողներ գտնուին խիստ պատժոյ կենթարկուին, Հարցաքննիչ դատաւորները այդ անձերու տունը մտնելով այդ կեղծ թուղթերը կրնան գրաւել:

* *

ԵՂՆՈՆԱԿԱՆ ԴՍՏԱՐԱՆԻՆ ՏՈՒՍԾ Ի ԲՍՑԱԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ՎՃԻՌ

(Ճինեաբքսա հիւմդ դիեապի հազընգա)

Անձի մը մասին, Ամբաստանիչ Ատենէն վճիւ տրուելէն վերջ՝ եթէ չը ձերբակալուի, կամ վճռին հաղորդուելէն մինչեւ 10 օր եթէ չի գայ դատարանին չը ներկայանայ, Դատարանի կողմանէ գալու ներկայանալու համար անոր 10 օր եւս միջոց կը տրուի, երբ այս պայմանաժամին մէջ ալ չը ներկայանայ, իբր օրինազանց նկատուելով, քաղաքացիական իրաւունքէն կը զրկուի որով ամէն ոք անոր գտնուած տեղը իմաց տալու կը պարտաւորի եւ եղեռնագործի մը պէս անոր մասին ձերբակալման հրամանագիր կը հանուի: Հրամանագրին (գարարնամե) մէկ օրինակը ամբաստանեալին բնակութեան, եւ կառավարական պաշտօնատան եւ Դատարանի դռաները փակցուելով կը ծանուցուի:

Ամբաստանեալին ի բացակայութեան տրուած վճիւռին մէջ, պաշտպանողականի համար ոչ ոք կ'ընդուդուռուի: Սակայն ազգականները կրնան անոր բացակայութեան բանաւոր պատճառները յայտնել, որով այն ա-

տեն դատարանը որոշումի գործադրութիւնը կը յետաձգէ:

Ի բացակայութեան տրուած վճիւրը, Ընդհ. Դատախազի կողմէ վճռաբեկ Ատենին կ'երթայ: Ամբաստանեալին գոյքերը գրաւման տակ եղած միջոցին, կինը, զաւակները, ծնողքը եթէ կարօտ են, Պետութեան հաւանութեամբ անոնց մաս մը ողորմութիւն կը տրուի: Ամբաստանեալին պատիժը ժամանականց (միւրուր գեման) չ'ըլլար, եւ ձերբակալուած կամ յանձնուած ատեն կը բանտարկուի, կը դատուի, վճռին նպաստաւոր թէ անպատաս պարագային եղած ծախսերը տուժելու պարտաւոր է:

* *

ԴՍՏԱՐԱՆԻ ԶԵՌՆՀԱՍՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐ

Դատարանի մը մասին երբ ձեռնհասութեան խնդիր ծագի, այսինքն թէ ո՞ր Դատարան խնդիրը նայելու իրաւունք ունի, այդ որոշում տալը վճռաբեկ Ատենին վերապահուած է, ինչպէս նաեւ դատի մը մէկ դատարանին միւրս դատարանը փոխադրում խնդրուի (սալանըն պիւ մահեմեհեմե սիկերիմե նագլը), նկատողութեան կ'առնէ ու կ'որոշէ:

* *

ԺԱՄՍՆԱԿԱՆՑՈՎ ՊՍՏԻԺԻՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

(Միւրուր գեմանիլ միւնագաքըն սուբուրը)

Զգաստացուցիչ եւ անարկու պատիժով (միւնագաք բեհեթալիե վե բեհիպիե) դատապարտեալի մը, պատժոյ ժամանակամիջոցը անցնելէն յետոյ անոնց արգելեալ իրաւունքները կը վերահաստատուին: Անարկու

պատժապարտները՝ իրենց արձակուելէն 5 տարի յետոյ իրենց արգիլեալ իրաւանց (հուզուզ մեմնուելիքի) վերահաստատոււմը կրնան խնդրել: Քաղաքացիական իրաւունքէն զրկուածները երեք տարի:

Ոճրագործութեամբ դատապարտեալ մը եթէ ձեռք բերուած չէ, վճռին թուականէն մինչև 20 տարի կը ջնջուի:

Ծանր յանցանքի հետեւանօք (հիւնհո) վճռուած պատիժը վճռագիրին թուականէն մինչ հինգ տարի եթէ գործադրութեան չը դրուի, այլևս կը ջնջուի (սագրք օրուր):

Մահապարտութեան (իսամ), մշատեւ բանտարկութեան վերաբերեալ դէպքերը իրենց սկսած օրէն եթէ դատ չը վարուի կամ դատ վարուած եւ վճիռ տրուած պարագային եթէ մինչ 10 տարի գործադրութեան չը դրուի, կը ջնջուի:

Յանցանքով (գապահարիք) դատապարտուածի մը պատիժ վճռուած ըլլայ թէ ոչ, եթէ դատ չը վարուի եւ կամ գործադրութեան չը դրուի, տեղի ունեցած թուականէն, եւ եթէ վճիռ մը տրուած է, վճիռի թուականէն սկսեալ մինչև մէկ տարի այլևս ջնջուած կ'ըլլայ:

Ոճրագործութենէ, ծանր յանցանքէ բղխած անձնական իրաւունքը (հուզուզ շախսիք) երբ վճռագիրի թուականէն մինչ 15 տարի չը պահանջուի, տրուած վճիռը կը ջնջուի:

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

	Երևու
Զ. ՀՈՂԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐ (Արագի մեսեյեսի)	1
Պեռական արտերու ծախում (Արագիի եւխրիեկերն փերաղը)	5
Արտերու ժառանգութիւն (Արագիի եւխրիեկերն ին- քիգաղը)	7
Անժառանգ հողերը (Արագիի եւխրիեկերն մանչիւրաբը)	7
Հասարակութեան ձգում հողեր (Արագիի մեքրուֆե)	9
Խոզան գետիններ (Արագիի մեխաբ)	10
Չանազանը	10
Ժառանգութեան զրկող պատճառները	10
Գրաւ	12
Է. ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ ՎԵՐԱՊԱՏ- ԿԱՆ ԿԱԼՈՒՄՆԵՐԸ (Ազարաբը մեվգումե հա- գրնա)	14
Վագրֆ կալուածներու ծախում եւ ժառանգում (Ա- զարաբը մեվգումեկերն փերաղ վե ինքիգաղը)	18
Ժառանգութիւն	19
Ժառանգութեան արգելքները (Մեխանի ինքիգաղ)	20
Վճռական ծախում (Ֆերաղը գաբը)	22
Հիւանդութեան մէջ ծախում (Ֆերաղը մարագ հա- գրնա)	23
Խնամակալներու ըրած ծախում (Վեղի վե վախնը փերաղ վե քեփերուզը հագրնա)	23
Պայմանով ծախում (Շարքե փերաղ)	24
Ծախում կալուածի գինի եւ անոր տէրերու մասին (Պեշկը փերաղ վե միւշքերեֆեկն քեսարուֆ հագրնա)	25
Բաժանում եւ փոփոխակի գործածում (Թագսիւ վե մուհայիե հագրնա)	26

	երևս
Ընկերակցութեամբ սեպհականութեան իրաւունքներ	
(Միշքերեկեկն քեաւրուժ հագրնսա)	28
Յետս կոչելի ծախում կամ գրաւ (Պեղ-իւղ վեժա)	29
Ծախելու փոխանորդութիւն (Ֆերադա վեժեպեթ)	30
Զանազանք (Մեսիկ շէքքա)	31
Իճարէի վանխտելու կալուածներ	32
Մուգաթալու կալուածներ	32
Վագըժ կալուածի մը յանիրաւի կապտում (Ագարաքը մեկգուժեկըն զասպը)	34
Վնգըժ կալուածներու շինութիւն եւ նորոգութիւն (Ագարաքը մեկգուժեկըն ինչասք վե քաւիրաքը)	35
Ը. ԿՏԱԿ ԵՒ ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ (Վասիլէք վե վասի հագրնսա)	39
Կտակի գրծում (Վասիլէքեկն ռուճու)	41
Խնամակալ (Վասի)	41
Զանազանք	44
Թ. ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ (Միքա մեկելէրի)	45
Ժառանգութենէ զրկող պատճառներ (Միրաւսեկ մանրիւմիէք)	45
Մասանց բաժանում (Մեկեկի միրասիկ)	46
Ժ. ՎԱՃԱՌՈՒՄ (Պեյ)	49
Պայմանաւոր վաճառում (Շարդի պեյ)	52
Յանձնում (Թեւիլ)	53
Կամայական առուծախ (Խըյարը շարդ)	54
Տեանելու կամայականութիւն (Խըյարը ռույեք)	56
Թերութեան կամայականութիւն (Խըյարը պըլպ)	56
Խաբկանք (Ղապն ու քադրիւր, աքսանագ)	59
Ծախելի ըլլալ կամ ոչ (Պեյե սարն օրուպ օրնսեակ շէյր)	59
Վաճառքին հասած վնաս (Մեպիեկ արիգ օրնս գիեակ)	60

	երես
Վաճառքին եմթակալ իրեր (Պեյե սախիլ օրնս շէյր)	60
Պայմանաժամով վաճառում (Վասի իլի սարը)	61
Վաճառքի յանձնում եւ ստացում (Թեւիլ վե քեւիլ-իւմէ սայիր)	62
Զանազանք (Մեվասը շէքքա)	63
Ապսպրանք եւ կանխավճար (Սեյեմ իլի իսթիսանսա վե եսիսոս սիրարը)	65
Հոգեվարքի մշջ առուծախ (Մարագ մեկըրնսա պիլ ու շիւս)	67
ԺԱ. ՎԱՐՁՈՒՄ (Իյնար ու իսթիմար հագրնսա)	69
Մարդու վարձում (Ինարեի սսաւ հագրնսա)	72
Վարձքի մասին (Պեկիլ ինար հագրնսա)	75
Վարձման ժամանակամիջոցի եւ կալուածի վարձքի մասին (միւսեքի ինարե վե ինարը սգար հագրնսա)	75
Կալուածական վարձում (Իյնարեի սգար հագրնսա)	84
Պայմանաւոր վարձում (Շարդի իյնար)	85
Վարձեալի թերութիւն (Մեմուրեքի պըլպ)	87
ԺԲ. ԳՐԱԻՒ ՄԱՍԻՆ (Քեիլն հագրնսա)	89
Գրաւի յաւելման մասին (Զեվայիլը Քեիլն հագրնսա)	90
Գրաւառիւրջ եւ գրաւառուի պարտոց իրաւանց մասին (Քեիլն վե միրքեիլնըն հուգուգի հագրնսա)	92
Փոխառական գրաւ (Քեիլն միրքեաւար)	92
Գրաւի վաճառում (Քեիլնս պեյի հագրնսա)	95
Վաճառման փոխանորդ (Վեֆիլի պեյ)	96
Գրաւազահ (Եքը սար)	96
ԺԳ. ԿԱՊՏՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ (ղասպ հագրնսա)	98
Կալուածական կապտում (Ղասպը սգարս սայիր)	99
ԺԴ. ՆՈՒՆԻ (Հիլի)	102
Պայմանադրական նուէր (Հիլի պըլվագ)	104

Դրժուան նուէրի (Հիպիսէն ռուան)	104
Հոգեվարքի մէջ տրուած նուէրը (Մարագը մեկրքն- sa հիպի)	105
ԺԵ. ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ (Իգրար հագրնա)	107
Փոխանուն (Նեփի միջ վե նաւի միւսքաւ)	109
Հոգեվարքի մէջ խոստովանութիւն (Մարագ մեկ- րքնա իգրար)	110
Գրաւոր խոստովանութիւն (Իգրարը պիլ ֆիքապի)	113
ԺԶ. ԱՊՐԱՆՔԻ ԵՒ ԿԱԼՈՒԱԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ (Շիրֆեքի եմիագ վե եմվալ հագրնա)	115
Ընկերութեամբ եղած պահանջները (Տիւրունը միւշ- քերեֆէ)	118
Բաժանում (Գրաւեք)	119
Բաժանման հանգամանքներ (Շեւալիքը զրաւեք հա- գրնա)	121
Պայմանաւոր բաժանում (Թագսիսէ մուխայրը)	123
Հանգուցելոյն պարտքը (Միքեվիֆանըն պորճը)	123
Փոխոյսակի գործածութիւն (Մունայեֆ)	124
Դրացիական գործերը (Մուսակըսը միւսարի)	126
Ճամբաներու մասին (Դարիգրար հագրնա)	128
Հասարակութեան գործածութեան ձգուած բաները (Միւսպահ օրսն շիյի)	129
Բաժնունկերով կալուածներու նորոգութիւն (Միլի միւշքերեֆըն քաւի)	130
ԺԷ. ՊԱՏԺԱԿԱՆ ԴԱՍԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆՅ ԵՂԱՆԱԿ (Ուսուլը մուհաֆեմաք նեզայի)	132
Օրինազանցութեան դատեր (գապահաք սաւալարի)	133
Ծանր յանցանքի դատավարութիւն (միւննա մու- հաֆեմաի)	134
Եղեանի դատավարութիւն	134
Վճռագիրներուն վճռաբեկութիւն (Թեւիգ հագրնա)	135
Վերակոչում (Դյաշի մուհաֆեմ)	138
Նենգութեան դատեր, ժամանականցէն	139

Երես

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ք

Երես	Տող	Միւս	Ուղիղ
4	7	Ենթադրենք	Ենթադրենք
7	2	Ֆէրալ	իներիգալ
11	26	կալուածի	կալուածին
23	18	որբը	որբ
24	19	ետբը	ետբ
24	19	Եախոս	. . . . .
25	27	պահանջել	ստեղծել
38	3	հետապնտուած	հետապնտուած
44	22	իրեն զրամով երբ	երբ իրեն զրամով
45	15	ժառանգորդ մը	ժառանգորդ
53	25	կը պատկանի	կը պատկանի
34	5	(ԷնՖագ)	(ինՖագ)
55	27	այն՝ օր	այն օր
63	15	ոչնչացնէ	ոչնչացնէ
68	1	կրնայ	կրնայ
77	26	ֆիրէնիէն	ֆիրէնի
79	6	մուցիր	մուցիր
79	21	վարձատէր	ու վարձատէր
79	22	երբ	ու
80	29	ինրայի	ու իներայի
81	19	տրուի	զրուի
93	18	զրաւատու մը	զրաւատու մը
94	23	արդիւնքներեն	արդիւնքներէն
96	5	պակաս	պակասմն
104	9	մէննուպուլէն,	մէվնուպուլէն
105	11	բշէն	շէնք
105	15	նուէիս	նուէր
197	17	ընդունելի	ընդունելի
108	5	այժմ	այնմ
111	12	էրկէն	էրիկէն
124	7	որ	ինչ որ
138	16	վճռաբեկութիւն	վճռաբեկութիւն

Index

1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10
11	11
12	12
13	13
14	14
15	15
16	16
17	17
18	18
19	19
20	20
21	21
22	22
23	23
24	24
25	25
26	26
27	27
28	28
29	29
30	30
31	31
32	32
33	33
34	34
35	35
36	36
37	37
38	38
39	39
40	40
41	41
42	42
43	43
44	44
45	45
46	46
47	47
48	48
49	49
50	50
51	51
52	52
53	53
54	54
55	55
56	56
57	57
58	58
59	59
60	60
61	61
62	62
63	63
64	64
65	65
66	66
67	67
68	68
69	69
70	70
71	71
72	72
73	73
74	74
75	75
76	76
77	77
78	78
79	79
80	80
81	81
82	82
83	83
84	84
85	85
86	86
87	87
88	88
89	89
90	90
91	91
92	92
93	93
94	94
95	95
96	96
97	97
98	98
99	99
100	100

SPERMALINE UNTERSCHIEDLICH

1848

1849

1850

Uebersicht der in den Jahren 1848, 1849 und 1850
in der Provinz Westfalen
erzeugten Mengen an
Spermin, Spermatin, Spermylin, Spermylin
und Spermylin, sowie an
Spermin, Spermatin, Spermylin, Spermylin
und Spermylin, in
den Jahren 1848, 1849 und 1850.

1851

1852

1853

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՈՒՐԻՇ ԳՈՐԾԵՐ

	Ղր.
Վանառականի մը ուղեցոյց Ա. հաս.	Գին 10
» » » Բ. »	» 10
Վանառականի մը ընթաց.	Գին 5

Մեծաբանակ ուզողները պէտք է դիմեն Հեղինակին գրասենեակը, Կ. Պոլիս Սուլթան Համամ, Թեքագըր Խան, Թիւ 13, 14:

Գին 10 Ղր.

Հեղինակին կնիքը չը կրող օրինակը
կեղծ է

معارف نطارت جليله سنك ٥٧٦ نومبرولى و ١٥ نيسان سنه ١٣١٩
تاريخى رحصتيله طبع اولتمشدر

«Ազգային գրադարան»

NL0218368

38. 151